

Carl Fredrik Wahr-Hansen Vemmestad

Markenes grøde

Et studie av kontekst og metallsøkerfunn fra jernalder i Sunndalen i Møre og Romsdal

Masteroppgave i ARK 3000
Veileder: Birigit Maixner
Trondheim, mai 2018

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Abstract.

The aim of this thesis is to investigate the possibilities of identifying specific cultural activity from the iron age in Sunndalen, by applying metal detecting as a means for contextualization. This is done by looking at connections between the finds in their chronological and functional connections, and an emphasis on connections through practice. This study shows that there are many possibilities to using the metal detecting to find traces of cultural activities in Sunndalen. However, uncertainties in the formation processes of the plough soil context, raises the question whether the metal detecting finds are representative of these possibilities.

Forord.

Jeg har mange å takke for at denne avhandlingen har blitt til virkelighet. Først og fremst vil jeg takke Birgit Maixner for å ha veiledet meg i riktig retning, gjennom gode råd og konstruktiv kritikk. Videre vil jeg utrette en takk til Kristoffer Dahle ved Møre og Romsdal fylkeskommune for å ha gjort hospiteringsoppholdet så tett knyttet opp mot oppgavens kilder, og til Christian Husby for hans store gjestfrihet og interesse for denne oppgaven. En særlig stor takk går også til Camilla Stensby og Caroline Fredriksen for å ha gjennomgått oppgaven med gode kommentarer og kritikk.

Mine kollegaer på det ensomme fengsel fortjener også en stor takk for all støtte og gode råd, og for å ha gjort skrivingen lettere. En særlig takk til Magnus og Karoline for teknisk hjelp og hyggelige samtaler. Til slutt vil jeg takke mine venner og familie for å all støtten gjennom de siste dagene med skriving.

Carl Fredrik Wahr-Hansen Vemmestad

Trondheim 14. mai 2018

Innholdsfortegnelse.

Abstract.....	1
Forord.	2
Innholdsfortegnelse.	3
Figurliste.....	6
1. Introduksjon.....	8
1.1 Bakgrunn for oppgaven	8
1.1.1 Begrepsforklaring.....	8
1.1.2 Pløyelaget som kontekst.....	9
1.1.3 Riksantikvarens retningslinjer	10
1.1.4 Metallsøkerfunn i Midt-Norge	11
1.1.5 Metallsøkerfunn fra Nordmøre og Romsdal	11
1.1.6 Metallsøkefunn som metode?.....	13
2. Problemstilling.....	13
2.1 Overordnet problemstilling	13
2.2 Delspørsmål.....	14
2.2.1 Sammensetning av metallsøkerfunn.....	15
2.2.2 Kulturlandskapet: Stedsnavn og faste kulturminner.	16
2.2.3 Representativitet og feilkilder.....	17
3. Forskningshistorie	18
3.1 Metallsøkerfunn og forskning i Skandinavia.....	19
3.2 Gjendstandsstudier, stil og funksjon.....	23
3.3 Sunndalen i forskning.....	24
*4. Metode og teori.....	26
4.1 Teoretiske betraktninger: Symbol, funksjon og praksis	26
4.1.1 Semiotikk og strukturalisme.....	26
4.1.2 Det bevistes problem og praksis	27
4.1.3 Metallsøkerfunn og kontekst	28
4.2 Metodisk tilnærming.....	33
4.2.1 Representativt utvalg	34
4.2.2 Utvalg av gjenstandsmateriale	35

4.2.3 Stedsnavn og kulturminner	39
5. Presentasjon av materiale	39
5.1 Sunndalens topografi og kulturminner	40
5.2 Øverbakkan I-IV: Lokalitet 222246, 222247, 219346 og 225485	43
Lok. 222247:	44
Lok. 219346:	44
Lok. 225485:	45
5.3 Kjerkjehaugen I: Lokalitet 215072	46
5.4 Løykja kyrkjegard: Lokalitet 215075, 226329 og 215071	47
Kokegroper og kultkcontinuitet	48
Lok. 226329	48
5.5 Løken: Lokalitet 177927	49
Stedsnavnet Leikvin	49
Lok. 177927	50
Gravfeltet på Løykja	52
5.6 Torske I-III: Lokalitet 222248, 222249, 222250	53
Lok. 222248	54
Lok. 222249	54
5.7 Sammenfatning av funnmateriale	55
6. Form, funksjon og kjønn	57
6.1 Bøylespenner fra eldre jernalder	57
6.1.1 Korsformede spenner	59
*6.1.2 Små likearmede spenner	59
6.2 Egenartede gjenstander fra eldre jernalder	60
6.2.1 Tønneformede spiralperler	60
6.2.2 Spiralringer av gull	61
6.2.3 Pinsett av bronse	61
6.3 Spenner fra yngre jernalder	62
6.3.1 Koniske spenner	63
6.3.2 Fugleformet spenne	63
6.3.3 Små likearmede spenner	64
6.3.4 Likearmede spenner fra vikingtid	65
6.3.5 Doble ovale skålspenner	65
6.3.6 Miniatyrøkser	66

6.4 Gjenstander i insulær stil	67
6.4.1 Beslag	69
6.3.2 Beslagstykket fra Torske (T27292)	70
6.4.2 Ringnåler	71
6.4.3 Vektlodd med insulære beslag	71
6.5 Vektlodd	72
6.5.1 Sferiske vektlodd	73
6.6 Mynter	74
6.6.1 Arabisk mynt	75
6.6.2 Kontinental mynt	76
*7. Metallsøkerfunn og sammenhenger	76
7.1 Øverbakkan	77
Lokalitet 222247	77
Lokalitet 219346	78
Lokalitet 225485	79
Oppsummering av Øverbakkan	80
7.2 Kjerkjehaugen	81
Vektlodd og skatt	82
7.3 Løykja kyrkjegard	82
Kultkontinuitet	83
7.4 Løken	83
Romertid	83
Folkevandringstid	85
Merovingertid	86
Oppsummering av Løken	87
7.5 Torske	88
Spredning	88
Graver	88
Smeltevirksomhet	89
8. Resultater og representativitet	90
8.1 Funntomme og funnrrike områder	90
8.2 Stor spredning og overrepresentering av yngre jernalder	91
8.3 Snevert utvalg av gjenstander	92
8.4 Mange graver	93

Figur 8 Gravfeltet på løykja. Kart utarbeidet av universitetet i trondheim, det kongelige norske videnskabers selskab, museet	52
Figur 9: Utvalgte metallsøkerfunn på lokalitet 222247. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad.....	77
Figur 10: Utvalgte metallsøkerfunn på lokalitet 219346. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad.....	78
Figur 11 Utvalgte metallsøkerfunn på lokalitet 225485. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad.....	79
Figur 12 Utvalgte metallsøkerfunn på lokalitet 215072. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad.....	81
Figur 13 Utvalgte metallsøkerfunn på lokalitet 226329. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad.....	82
Figur 14: Utvalgte metallsøkerfunn på lokalitet 177927. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad.....	83
Figur 15: Utvalgte metallsøkerfunn fra romertid på lokalitet 177927. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad	84
Figur 16: Utvalgte metallsøkerfunn fra folkevandringstid på lokalitet 177927. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad .	85
Figur 17 Utvalgte metallsøkerfunn fra merovingertid på lokalitet 177927. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad .	86
Figur 18: Utvalgte metallsøkerfunn fra romertid og folkevandringstid på lokalitet 177927. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad	87
Figur 19: LIDAR-kart over lokalitet 177927. Kartgrunnlag er hentet fra askeladden.ra.no	87
Figur 20 Utvalgte metallsøkerfunn på lokalitet 222249 og lokalitet 222248. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad .	88
Figur 21: Foto: Terje Masterud Hellan Fremheving av Carl Fredrik W-H Vemmestad Den arabiske søvmynten, T27681. Overflaten til mynten er krakelert og rillene (nederst i den fremhevede ruten) kan indikere at mynten har vært varmepåvirket.	89
Figur 22 Utvalgte metallsøkerfunn på lokaliteter på Øverbakkan. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad	90
Figur 23 Alle metallsøkerfunn på lokalitet 219346. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad.....	91
Figur 24 Alle metallsøkerfunn på lokalitet 215072. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad.....	91

1. Introduksjon

1.1 Bakgrunn for oppgaven

I henhold til kulturminneloven (kulml.) kapittel II, §4 er automatisk fredede kulturminner (afk.) alle spor etter menneskelig virksomhet fra før 1537, stående hus og bygninger bygget før 1649, så vel som alle spor etter samisk virksomhet eldre enn 100 år. Løse kulturminner defineres av kml § 12 som gjenstander eldre enn 1537, mynter eldre enn 1650, og samiske kulturminner eldre enn 100 år. Den norske stat har eiendomsrett til løse kulturminner. Metallgjenstander som fremkommer gjennom søk med metalledetektor, omtalt videre i oppgaven som *metallsøkerfunn*, faller inn under disse bestemmelsene. I løpet av de siste tiårene har det blitt rettet mye oppmerksomhet mot privat metallsøking i norsk arkeologi. Funnt fra private metallsøk utfordrer både konserverings- og forvaltningsansvaret til landsdelsmuseene. De utgjør en jevn strøm av uforutsette utgifter, fyller opp magasiner, og medfører ansvar for langtidsbevaring og sikring (Rolfesen, 2016, s. 122-124).

Når mengden materiale som innkommer fra privat metallsøking stadig stiger, er det nødvendig å se på materialet i et kostnads- og nytte-perspektiv. Det er tydelig at meningene om denne nytteverdien er splittet. Dette gjenspeiles i forvaltningspraksisen ovenfor metallsøking i de nordiske landene: Danmark har en liberal søkepolitikk (P. V. Petersen, 2016), mens Sverige tillater søking mot lisens (Rasmussen, 2014, s. 88). I Norge tillates søking, men med restriksjoner (Riksantikvaren, 2017b). Sist men ikke minst, er det også enkelte i fagmiljøet som mener det ikke er gunstig å oppfordre til metallsøking. Både fordi gjenstandene kan bli ulovlig solgt og byttet, men også fordi kildeverdien til enkeltgjenstander er begrenset (Rasmussen, 2013).

1.1.1 Begrepsforklaring

Begrep som omhandler metallsøk og metallsøkerfunn er brukt i hele oppgaven, men flere av disse begrepene er svært like. Det gjør det nødvendig å klargjøre hva de ulike begrepene betyr. I oppgaven

brukes begrepet *metallsøk* som metoden der metallgjenstander blir funnet med en metalledetektor. Privatpersoner som søker etter metall vil omtales i teksten som *metalledetektorister*, og områder med flere metallsøkerfunn betegnes som *detektorlokaliteter*.

Begrepene *private*-, *organiserte*-, og *sosiale* metallsøk brukes for å skille mellom varianter av metallsøk. *Organiserte metallsøk* innebærer søk som er organisert av en forvaltningsinstitusjon. *Sosiale metallsøk* er en form for organisert søk, der metalledetektorister er invitert til å utføre metallsøkingen (Riksantikvaren, 2017b, s. 1). *Private metallsøk* defineres som privatinitierte søk, og vil utgjøre hovedfokuset i oppgaven.

1.1.2 *Pløyelaget som kontekst*

En stor del av metallsøkerfunnene som leveres inn kommer fra dyrket mark, som en følge av pløying. Hvert år vendes jorden på åkre over hele landet med dybdevariasjoner fra 12 til 30cm (Mangerud, 2009, s. 7-8), og noen tilfeller fører dette til at det dukker opp forhistoriske gjenstander. Undersøkelser fra Danmark viser at de bevarte jordlagene som finnes under pløyelaget viskes vekk årlig. Faste kulturminner slites ned. Endret oksygenmetning og vannmetning i jorden skader både artefakter og økofakter (Martens, 2016, s. 17). De danske undersøkelsene er trolig gode eksempler på forholdene på norske jorder også. Et eksempel er Kaupangundersøkelsene som ble gjennomført i perioden 1998-2003, hvor man ikke kunne påvise bevarte kulturlag over hele boplassområdet (Pilø, 2007).

Artefakter med bevart kontekst under pløyelaget vil på grunn av jordbrukserosjonen, stadig flyttes ut fra sin kontekst og blandes inn med omrotede lag og andre løse kulturminner i pløyelaget (Henriksen, 2016, s. 69). Det er noe usikkert hvor stor skade disse bevegelsene påfører enkeltgjenstandene, men fragmentering er normalt (Christiansen, 2016, s. 27). Når denne forflytningen har skjedd, og gjenstanden har blitt funnet, er det mulig å påvise at et fast kulturminne sannsynligvis er i ferd med å bli ødelagt. Hva slags fast kulturminne gjenstanden representerer kan det derimot være vanskeligere å si noe nærmere om (Henriksen, 2016).

Når et funn ligger i pløyelaget må det også bety at kulturminnet det stammer fra er skadet. Det er også en mulighet at kulturminnet er fullstendig fjernet av plogen. Da kan metallsøkerfunn være det eneste kildematerialet som gjenstår av kulturminnet. Som Rasmussen (2013) påpeker, vil det være

vanskelig å si noe sikkert om hvordan en gjenstand alene kan dukke opp i pløyelaget. Den kan være mistet, eller ha havnet i pløyelaget gjennom andre prosesser (Henriksen, 2016, s. 70-72), men i de aller fleste tilfeller forekommer ikke gjenstander i pløyelaget enkeltvis.

De organiserte metallsøkene fra Uppåkra og Sorte Muld på 80- og 90-tallet har generert viktige publikasjoner for metodiske undersøkelser av metallsøkerfunn fra sentralplasser. I disse store undersøkelsene har materialet omfattet flere tusen funn (Paulsson, 1999; Watt, 2000). Analyser av slike funnmengder med kvantitative metoder har vist seg å være fruktbart. I norsk sammenheng er det så langt bare Kaupang som har framdrevet mer enn 1000 metallsøkerfunn (Pilø, 2007). I Midt-Norge er det ingen detektorlokaliteter med lignende funnmengder. I denne sammenhengen kan det virke problematisk å anvende rene kvantitative metoder på de fleste norske detektorlokaliteter, særlig med tanke på det metallsøkerfunn fra privat metallsøk og Riksantikvarens retningslinjer.

1.1.3 Riksantikvarens retningslinjer

28.juni 2017 publiserte Riksantikvaren nye landsdekkende retningslinjer for norsk metallsøking. Dette skyldtes at det tidligere hadde variert hvordan de ulike fylkene håndterte metallsøking (Maixner, 2015a). For å begrense muligheten for misforståelser, ble det ansett som nødvendig å utarbeide overordnede retningslinjer for all norsk metallsøking. I en pressemelding understreket fungerende Riksantikvar Marit Huuse viktigheten av samarbeidet mellom private metallsøkere og kulturminneforvaltningen. Hun uttalte at dette «(...)forutsetter tydelige retningslinjer i tråd med gjeldende lovverk» (Riksantikvaren, 2017a).

Retningslinjene forklarer i generelle trekk hva som er tillatt å gjøre med metallsøker, og ved hvilke tilfeller den enkelte metalledetektoren er nødt til å vise aktsomhet. Disse bestemmelsene innebærer at det ikke er tillatt å søke på kjente kulturminner eller lokaliteter med uavklart vernestatus i kulturminnedatabasen Askeladden. Flere steder i retningslinjene legges det opp til at metalledetektoren selv må vurdere om søkeområdet inneholder ett eller flere kulturminner, og om disse er automatisk fredete. På grunn av dette er det vedlagt en generell redegjøring for hvordan et kulturminne under pløyelaget kan påvises, eller kan forventes, dersom en viss sammensetning av gjenstandsfunn eller spor på markoverflaten er tilstede.

Retningslinjene presiserer viktigheten av «føre var» prinsippet som ellers er kutyme i norsk kulturminneforvaltning. På bakgrunn av de nye retningslinjene kan det sies at Riksantikvaren ikke

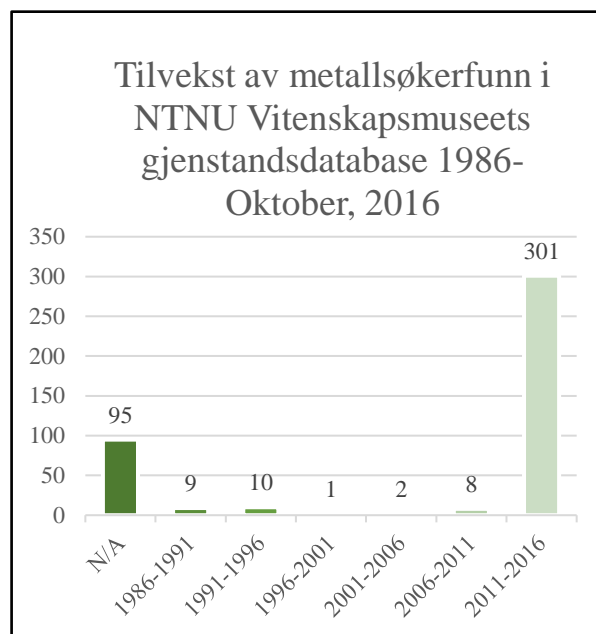
ønsker at private metallsøkere skal utføre søking på områder hvor det har fremkommet flere løse kulturminner. De nye retningslinjenes vedlegg pålegger metalldetektorister mer egenansvar til å identifisere mulige faste kulturminner (Riksantikvaren, 2017b, s. 5). På denne måten kan det tolkes dithen at retningslinjene setter restriksjoner på mengden av metallfunn som blir hentet ut av pløyelaget. Dette kan være problematisk, sett i en forskningssammenheng der metalldetektorfunn analyseres kvantitativt.

1.1.4 Metallsøkerfunn i Midt-Norge

Historisk sett, er Metallsøkerfunn en ny gjenstandsgruppe i Midt-Norge. Her har gjenstander fra privat metallsøk blitt en betydelig gjenstandsgruppe i museets samlinger, bare i løpet av de siste syv årene (Fig 1). I løpet av de siste 20 årene har ikke mengden metallsøkerfunn steget stort før i 2013, hvor tilveksten i gjenstandsdatatabasen er 10 funn. Dette økte enormt i det påfølgende året, der det totalt kom inn 134 nye funn i gjenstandsdatatabasen. Det har vært en stabil øking siden. På andre norske universitetsmuseer og i Danmark finnes det lignende tendenser i materialet (Maixner, 2016, s. 133; P. V. Petersen, 2016, s. 46).

1.1.5 Metallsøkerfunn fra Nordmøre og Romsdal

En betydelig andel av metallsøkerfunnene som har kommet inn til NTNU Vitenskapsmuseets samlinger kommer fra Nordmøre og Romsdal (fig. 2). Det er tydelig at fylket har fulgt den samme trenden som den helhetlige tilveksten på NTNU Vitenskapsmuseet, og i løpet av perioden 2011-2016 har omtrent 40% av funnene i gjenstandsdatatabasen kommet inn fra disse områdene (fig.1, fig.2). Det finnes ingen metallsøkerfunn i området fra før 2009, og sett bort i fra et frafall i 2013, har funnene hatt en jevn vekst frem til 2016.

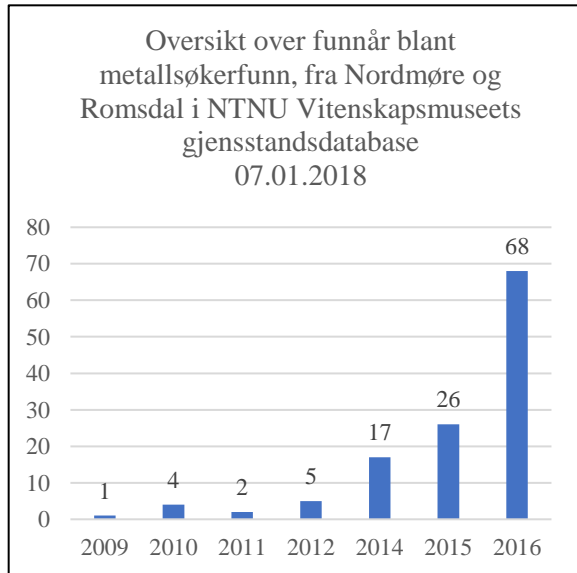
Figur 1 Oversikt over tilveksten av metallsøkerfunn i gjenstandsdatatabasen. Aksjesjonsdatatabasen er ikke inkludert i grafen, hvilket betyr at denne oversikten ikke viser det fullstendige antallet av metallsøkerfunn i NTNU Vitenskapsmuseets samlinger. Tendensen som vises i denne grafen er derimot svært lik tendensene i aksjesjonsdatatabasen, og stiller seg dermed som en god representasjon av tilveksten i de siste årene i begge datatabasene. N/A står som samlebetegnelse for metallsøkerfunn i datatabasen uten oppført funn-år.

Blant disse metallsøkerfunnene har det vist seg at materialet hadde en stor geografisk spredning frem til 2015, hvor hovedandelen fra Sunndalen kommune økte fra 3% til 49% av den totale mengden metallsøkerfunn fra Nordmøre og Romsdal. Før 2014 var det ingen innkomne metallsøkerfunn fra Sunndalen, men fra og med 2015 utgjorde metallsøkerfunn fra Sunndalen mellom 80-96% av hele tilveksten av fra fylket, og funn fra kommunen utgjør i dag totalt 70% av funn fra disse områdene (fig.3).

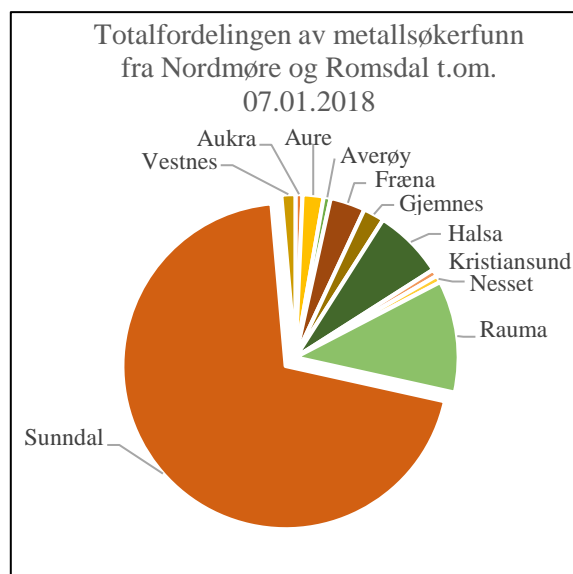
Sunndalen kommune består av flere dalområder, men det hovedsakelig i selve Sunndalen at metallsøkerfunnene er gjort. Sunndalen, i Møre og Romsdal, er et dalføre som strekker seg langt inn i landet, og har antagelig vært en viktig ferdselsåre mellom innland og kyst i lang tid (Stavik, 2011). Her finnes det flere områder som er rike på metallsøkerfunn. Dette antyder at Sunndalen har hatt stor aktivitet i jernalder og middelalder, som sannsynligvis kan knyttes opp mot transportmulighetene man har hatt mellom Dovre og Mørkekysten.

I tillegg til et forholdsvis stort funnmateriale fra metallsøking finnes det også et stedsnavnmiljø som kan peke på en organisering av dalen i jernalder, særlig områder knyttet til sosial og rituell aktivitet.

Blant disse finnes f.eks. Hov og Løken (Leikvin),

Figur 2 Oversikt over antall metallsøkerfunn som har blitt funnet per år i NTNU Vitenskapsmuseets gjenstandsdatabase. Eventuelle funn i aksjesjonsdatabasen er ikke inkludert i grafen, hvilket betyr at den ikke viser det fullstendige antallet av msf. Fremkommet fra Nordmøre og Romsdal. Grafen viser tendenser for hovedandelen av innkomne funn frem til 2016, men vil også til en viss grad reflektere saksbehandling i fylkeskommune og på magasin.

Figur 3 Oversikt over totalfordelingen av tilveksten til metallsøkerfunn i kommuner på Nordmøre og i Romsdal. Statistikken baserer seg på samme kildemateriale som grafen i fig.2

men også navn etter andre aktiviteter slik som f.eks. Øver-, Ner- og Holsskeiet. Det later til at mange av gårdene i Sunndal, med unntak av gårdsbrukene som ligger nærmere høyfjellet, har sitt opphav i jernalder.

1.1.6 Metallsøkefunn som metode?

Kontekst er viktig for tolkning av arkeologisk materiale (Hodder & Hutson, 1991; B. Olsen, 1997). Når en gjenstand er flyttet fra sin opprinnelige kontekst er det naturlig å anse noe av kildeverdien som tapt. Det betyr ikke nødvendigvis at gjenstandene er fullstendig løsrevet fra sin kulturhistoriske sammenheng. Flere forskere har argumentert for at konsentrasjoner av metallsøkerfunn bør kunne knyttes til bevarte arkeologiske strukturer (Tonning, Lie, Lia, Gabler & Neubauer, 2017, s. 239).

Metallsøkerfunn er like aktuelle i dag som de var på 80- og 90-tallet, med tanke på hvordan funnmaterialet har økt i de siste årene i Midt-Norge, er de også aktuelle her. På bakgrunn av dette nye og lite utforskede funnmaterialet, samt den potensielle problematikken som følger ved de nye retningslinjene for metallsøk, vil denne oppgaven utforske måten man kan anvende materiale fra metallsøk i Sunndalen i en arkeologisk analyse.

2. Problemstilling

2.1 Overordnet problemstilling

Hovedproblemstillingen i denne oppgaven er å undersøke om det er mulig å identifisere konkrete aktiviteter fra eldre og yngre jernalder i Sunndalen, gjennom kontekstualisering av metallsøkerfunn. Hovedmålet med denne problemstillingen er å utforske hvordan metallsøkerfunnene kan brukes som kildemateriale for å fortelle om landskapsbruk og samfunn i Sunndalens jernalder.

«Ordet kontekst kommer av det latinske begrepet *contextere*, som betyr å veve eller knytte sammen. (...) Kontekstuell betyr følgelig noe som forekommer innenfor en kontekst, dvs. innenfor en sammenheng eller helhet.» B. Olsen (1997, s. 102). *Kontekstualisering* er i denne sammenhengen verbformen av *kontekstuell*, og beskriver hvordan noe forekommer innenfor en sammenheng.

Utgangspunktet for denne kontekstualiseringen vil være å skille ut trekk ved materialet som kan vise kulturhistorisk sammenheng mellom gjenstander, kulturminner og stedsnavn slik som datering, posisjon og funksjon. De eventuelle sammenhengene som kan påvises vil deretter bli presentert på kart og diskutert. Metallsøkerfunnene brukt i denne oppgaven er i hovedsak fremkommet ved privat metallsøk, og et mål ved dette er å belyse bruken av et slikt materiale.

Flere tidligere undersøkelser fra Norge, Sverige og Danmark har gitt fruktbare forskningsresultater ved å bruke metallsøkerfunn som kilde (Bill & Rødsrud, 2013; Hårdh, 1998; Ljungkvist & Lindkvist, 2009, s. 24-29; Maixner, 2015b; Tonning et al., 2017; Watt, 2006, s. 139), men disse er ofte organiserte metallsøk og kan knyttes opp mot større arkeologiske prosjekter. Derfor er et ytterligere mål ved kontekstualiseringen av metallsøkerfunn å reflektere over representativiteten ved et mindre materiale. Representativiteten jeg vil belyse er mulige påvirkninger av innsamlingspraksis, og utvalget av materialet i denne oppgaven. Det vil belyses fordi en sortering av materiale kan begrense og endre sammensetningen av metallsøkerfunn og i stor grad påvirke konklusjonen av kontekstualiseringen.

2.2 Delspørsmål

Hovedproblemstillingen kan deles inn i to delspørsmål:

- a. Hva representerer sammensetningen av metallsøkerfunn på detektorlokalitetene i Sunndalen?
- b. Er det mulig å påvise sammenheng mellom metallsøkerfunn, stedsnavn og faste kulturminner i Sunndalen?

I oppgaven vil begge disse delspørsmålene følges opp sammenhengene. Punkt a) vil først og fremst gi et uttrykk for gjenstandenes kontekst på hver enkelt lokalitet. Deretter vil punkt b) flytte fokus fra gjenstandene til kulturlandskapet i Sunndal som en bredere kontekst. For begge disse problemstillingene vil jeg reflektere over representativiteten av materialet med vekt på utvalg og praksis.

2.2.1 Sammensetning av metallsøkerfunn.

Målet med dette delspørsmålet er ikke å lokalisere posisjonen til hele eller ødelagte kulturminner under pløyelaget, men å forsøke å påvise hva slags aktivitet metallsøkerfunnene representerer. Dette er fordi det kan være vanskelig å vite om det finnes (eller ikke lenger finnes) ødelagte kulturminner under pløyelaget, uten å benytte maskinell sjakting eller geofysiske metoder (Tonning et al., 2017). Slike metoder faller utenfor oppgavens økonomiske ramme. Å henvise til potensielle ødelagte, eller komplette kulturminner, er derfor ikke en relevant problemstilling. På bakgrunn av dette vil det mer nøytrale begrepet *oppavssted* brukes som betegnelsen for det teoretiske opphavet til metallsøkerfunn.

Metallsøkerfunn med korte avstander mellom hverandre kan ofte knyttes til et oppavssted (Martens, 2016, s. 17), men en relasjon gjennom plassering garanterer ikke at de representerer ett og samme oppavssted (Henriksen, 2016, s. 72-73; Tonning et al., 2017, s. 237-238). Ettersom pløyelaget kan flytte på gjenstander over store avstander, kan to gjenstander ved siden av hverandre komme fra vidt forskjellige opphav. Å drøfte opphavet for løse kulturminner gjennom plassering alene kan gi usikre resultater, selv når prosessene som forårsaker spredningen er kjent. I sjeldne tilfeller, der to metallsøkerfunn er bruddstykker av samme gjenstand, kan man med større sikkerhet bestemme at de har samme opphav. Derfor må en kontekstuell analyse av metallsøkerfunn også vurdere andre parametere.

Andre trekk ved metallsøkerfunn som ofte kan peke på sammenhenger mellom gjenstander og oppavssteder, er relativ tidfesting og funksjon. Disse trekkene kan, på samme måte som plasseringen, gi et inntrykk av hvilke gjenstander som har samme opphav og hva slags forhistorisk aktivitet det representerer (Henriksen, 2016, s. 71-72). En relativ datering av gjenstander gjennom typologi kan vise hvorvidt gjenstander er relaterte gjennom samtidighet i bruk eller produksjon. Dette kan være en viktig sammenheng, men det er heller ingen garanti for at gjenstandene representerer en direkte relasjon (Henriksen, 2016, s. 76). Materialet kan være sammenblandet med gjenstander fra andre opphav i samme tidsperiode (Henriksen, 2016, s. 71-72). Dermed vil en samling funn fra samme tidsperiode vil kunne gi et bedre grunnlag for tolkning. Ettersom det er mindre sikkerhet rundt den direkte relasjonen, er det nødvendig å se på funksjon i kontekstualiseringen.

Gjenstandene kan potensielt representere sammenhenger mellom hverandre gjennom funksjon og symbolikk. Dette kan reflekteres gjennom måten gjenstandstypen har blitt brukt og hvilken mening de har hatt andre steder. Bruken, eller praksis, kan knytte funnmaterialet sammen når det settes i sammenheng med datering og plassering. Ved å belyse måten gjenstandstypene har inngått i praksis, vil oppgaven undersøke hva slags aktivitet funnsammenhengene representerer. Oppsummert vil muligheten for å se på sammensetning og funnsammenhenger gjennom den romlige spredningen av materialet, kronologisk spenn og variasjoner av gjenstandstyper, være sentrale tema i dette delspørsmålet.

2.2.2 Kulturlandskapet: Stedsnavn og faste kulturminner.

I arkeologien betegner begrepet 'kulturlandskap' vanligvis et rom der alle fysiske spor etter menneskelig aktivitet finnes (Westerdahl, 2011, s. 734). Begrepet ble inkludert i arkeologien med akkurat dette som bakgrunn, men begrepet landskap i seg selv gir også uttrykk for noe som allerede er skapt av mennesker (Albris, 2014, s. 54). Metallsøkerfunnene fra Sunndalen befinner seg i et innholdsrikt kulturlandskap. I stedet for å la hver enkelt lokalitet betraktes som isolerte opphavssteder, vil et delmål for denne oppgaven være å undersøke om det er en sammenheng mellom disse.

Faste kulturminner kan gi mye informasjon om fortidens landskap. For å etablere en mening og funksjon bak kulturminnet må det settes inn i en større kulturhistorisk sammenheng. Her kan det trekkes inn andre kulturminner av samme type, datering, og beliggenhet, for å forklare mening og funksjon til kulturminnet over tid (Solberg, 2003, s. 25). En type kulturminne kan for eksempel sammenstilles med gravfunn, der beliggenhet kan antyde betydningen til kulturminnet i landskapet (Gansum, Jerpåsen & Keller, 1997). I arkeologien kan også det kognitive kulturlandskapet, i form av stedsnavn og tradisjon, være relevant for tolkningen av kulturminner (Westerdahl, 2011, s. 735-744).

Landskap kan defineres på ulike måter, men blir ofte regnet som et bakteppe for menneskelig handling som formes og endres gjennom sosial og kulturell aktivitet (Ucko & Layton, 1999, s. 2). I arkeologien blir landskapet ofte betraktet gjennom to perspektiver, men som Matthew Johnson (2008, s. 2-4) poengterer, er de to sider av samme sak:

1. Landskap som et rent objekt eller material, eller en flate der mennesker oppholder seg. Det naturlige landskapet.
2. Landskap som en observasjon åpent for subjektets tolkning og opplevelse. Det kognitive landskapet.

Sammenhengen mellom disse perspektivene kan reflekteres gjennom kulturminner, men er særlig tydelig gjennom stedsnavn som binder sammen subjektets oppfatning av landskapet til et avgrenset fysisk rom. Stedsnavn er språklige kilder som er overlevert muntlig. Disse kan dateres (Brink, 2008, s. 58), men de kan i mange tilfeller også henvise til en funksjon (Albris, 2014, s. 57-60; Brink, 2008). For å begrunne funksjon i kulturlandskapet kan derfor stedsnavn brukes som en kilde (Albris, 2014, s. 61-62), og kan i teorien også gi gårdsbruk en relativ tidfesting (Albris, 2014, s. 11; Solberg, 2003, s. 144-148).

En gjennomgang av landskapets kronologiske, funksjonelle og symbolske likheter med gjenstandsmaterialet, kan gi et innblikk i hvilken rolle lokalitetene har hatt i landskapet, og dermed begrunne tolkningen av opphavsstedet til metallsøkerfunn. Denne oppgaven vil derfor også inkludere stedsnavn og kulturminner i kontekstualiseringen av metallsøkerfunn, for å undersøke hvorvidt det er grunnlag for sammenheng med disse og opphavsstedene.

2.2.3 Representativitet og feilkilder

Problemstillingene i oppgaven hviler i stor grad på at metallsøkerfunn som har sammenheng i tid, funksjon og spredning kan være representative for tolkningen av et opphavssted. Som det er nevnt i kap. 2.2.1 er ikke dette en selvfølge. Metallsøk og metalldetektorfunn byr på flere utfordringer i forhold til feilkilder og representativitet. En slik utfordring er de ulike depositionselle og postdepositionselle prosessene som forårsaker at metallfunn havner i pløyelaget. Måten metallsøkerfunn flyttes rundt på og blir funnet på, gjør at det er mye usikkerhet rundt mulighetene for tolkning (Henriksen, 2016, s. 70-72). På grunn av oppgavens hovedmål og lengde vil det ikke være mulighet for å gå i dybden på alle depositionselle prosesser i Sunndalen, men vil være et utgangspunkt for refleksjon i diskusjonsdelen.

I tillegg til formasjonsprosessene i pløyelaget vil grunnlaget for tolkning av metallsøkerfunnene fra Sunndalen være påvirket av flere utvalgsprosesser. Det er for eksempel ikke hensiktsmessig at forvaltningsmuseene prioriterer metallsøkerfunn som er ikke har dateringsgrunnlag til førreformatorisk tid, på grunn av deres lovpålagte oppgaver. Dette kan være medvirkende til at noen gjenstandskategorier blir underrepresentert. Ved både organiserte og private metallsøk vil det også være typer materiale som blir sortert vekk ved inntak i felt (Ljungkvist & Lindkvist, 2009, s. 5; Maixner, 2016, s. 135-136) og i etterarbeid. Disse utvalgsprosessene er ofte redegjort for i organiserte søk, men kan være vanskeligere å få oversikt over i private søk. En tredje praksis som kan påvirke materialet er hvordan detektorlokaliteter blir forvaltet etter loven (Maixner, 2015a). Det kan forventes at det blir en forskjell i materialet dersom det er forbudt, begrenset eller tillat fri søking på lokalitetene (Martens, 2016, s. 16). Med hensyn til oppgavens rammer vil det ikke være mulighet for å utforske alle disse utvalgsprosessene i dybden, men de vil utgjøre et tema for refleksjon i diskusjonen.

Materialet vil være påvirket av utvalgsprosesser i magasin og metalldetektoristenes metode, men ikke minst gjennom utvalget for analyse i denne oppgaven. Utvalget av gjenstandsmateriale vil gjøres rede for i metodekapittelet, og konsekvensene av dette må derfor undersøkes i diskusjonen av resultater og representativitet. Her vil det vektlegges hvilket materiale som faller vekk i seleksjonen, og hvordan dette potensielt kan endre tolkningen av lokalitetene. Innsamlingsprosessene kan påvirke representativiteten til materialet som fremkommer i et område, og kan medføre at det «mangler» funn i dataene og dermed medføre mangelfulle tolkninger. På grunn av dette vil jeg derfor reflektere over hvordan utvalget som er gjort i oppgaven kan påvirke representativiteten til materialet.

3. Forskningshistorie

Forskning på metallsøkerfunn og metallsøking er et forholdsvis nytt forskningsfelt innenfor arkeologien. Forskningsfeltet ser sin begynnelse på 1980-tallet i skandinavisk arkeologi, men metoder og teori er ikke uten røtter til eldre arkeologiske fagtradisjoner. I dette kapittelet vil jeg oppsummere den nyere tids forskning og refleksjoner rundt metallsøkerfunn som et forvaltningsobjekt og som arkeologisk metode, men også inkludere noe av den arkeologiske forskningshistorien på metallgjenstander fra jernalder. Til slutt vil jeg også redegjøre kort for

forskning som er gjort på Sunndalens jernalder, med fokus på oppgavens undersøkelsesområde ved Hol, Vinnavoll, Løykja og Torske.

3.1 Metallsøkerfunn og forskning i Skandinavia

Metalldetektor ble brukt som arkeologisk verktøy ved norske utgravinger i slutten av 1950-tallet (Rolfsen, 2016, s. 112). Rundt 1960 ble også de første metalldetektorene for privat bruk utviklet og tatt i bruk. Debatten om privat metallsøk tilspisset seg i Danmark på 1980 og 90-tallet (Rolfsen, 2016). Under en høring i Europarådet i 1980 ble det klart at privat metallsøking var betraktet som et problem (Lund & Ørsnes, 1982), og den kjente artikkelen «den har fanden skapt» av Christian Fischer i Skalk 1983, blir av mange regnet starten på diskusjonen rundt privat metallsøking i de nordiske landene (Rolfsen, 2016). Diskusjonen endte i første omgang med en rekke forbud og restriksjoner på private metallsøking i Norge og Sverige, danske myndigheter bestemte å ha en mer liberal forvaltning av privat metallsøking (Paulsson, 1999, s. 43).

3.1.1 Organiserte metallsøk i forskning

Blant de første store sosiale metallsøkene som ble organisert på slutten av 1980-tallet og tidlig 90-tallet i nordiske land, er det ofte undersøkelsene fra danske områder som trekkes frem. Blant de første undersøkelsene i Danmark nevnes blant annet Gudme i Fyn der undersøkelser ble gjennomført allerede i 1982-1984 (Thrane, 1985). Rekognoseringene som ble foretatt på Sorte Muld på Bornholm fra 1987 og utover regnes blant de første større undersøkelsene der det ble samarbeidet med metalldetektorister (Watt, 2008). Etter dette har det blitt gjennomført en mengde slike undersøkelser fra 90-tallet og frem til i dag (Maixner, 2015b; P. V. Petersen, 2016; Pilø, 2007; Rolfsen, 2016).

De første undersøkelsene med metalldetektor i norsk sammenheng var på Åker i Hamar kommune, i Hedmark i 1992. Prosjektet var i samarbeid med norsk metalldetektorforening, og målet med undersøkelsen var å finne opphavsstedet til «Åker-funnet» som ble funnet på slutten av 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet (Rolfsen, 2016, s. 114). Det andre store samarbeidsprosjektet i norsk sammenheng, er gjennom søkingen av Halvdanshaugen på Stein i Ringerike i sammenheng med den en mindre arkeologisk undersøkelse i 1997 (Rolfsen, 2016, s. 115-116). Disse første norske

undersøkelsene fokuserte mest på å finne gjenstander ved såkalte sentralplasser, i likhet med de første danske og svenske undersøkelsene.

I perioden 1996-1998 ble det utført et stort metallsøkeprosjekt i Uppåkra ved Lund i Sverige der det ble funnet rundt 5500 gjenstander. Minst 1088 av disse kunne dateres til jernalder (Branca, Helgesson, Hårdh & Tegnér, 1999, s. 59). Før metallsøket var Uppåkra kun kjent som en usedvanlig stor boplass, med uvanlig tykke kulturlag fra eldre jernalder (Hårdh, 1998, s. 113). Stedet ble tolket som et slags sentrum, men materialet fra undersøkelsen overskred alle forventninger På bakgrunn av detektorundersøkelsene som ble gjort på 90-tallet står Uppåkra i dag som en unik sentralplass i svensk jernalder.

3.1.2 Utvikling av metode

Både Uppåkra- og Sorte Muld-undersøkelsen er blant de første organiserte metallsøkene der erfaringer ved metallsøk som metode ble objekt for refleksjon (Pilø, 2007, s. 146, J.f. Paulsson 1999; Watt, 2000). Metodene som ble tatt i bruk ble diskutert av både Margrethe Watt (2000) og Jonas Paulsson (1999). Begge har fokus på representativiteten ved metallsøk, og metoder for bruk av et stort metallsøkermateriale i analyse av boplasser og sentralplasser. Materialet de reflekterer over er i hovedsak resultatene av u-organiserte metallsøk på Bornholm, og forskjeller mellom arkeologens og amatørens metode i Uppåkra. I kjernen av spørsmålet om privatpersoners og arkeologers metoder ligger det også mer teoretiske spørsmål om representativitet i pløyelaget. Dette har også har vært et tema for diskusjon i nyere tid (Henriksen, 2016).

Paulssons (1999) refleksjoner viser at det finnes flere fallgroper man må være oppmerksom på ved metodeutvikling. Paulsson (1999, s. 52-53) vektlegger blant annet systematisering av metallsøking, samt representativ innsamling av funn som viktig, særlig med tanke på nedprioriteringen av jernobjekter, som ofte gjøres på grunn av praktiske utfordringer. Det blir også presisert som nesten umulig å forstå hvilke depositionelle prosesser som har gitt opphavet til metallfunn i pløyelaget, men at metallsøkerfunn er har stort potensiale som daterings- og funksjonsindikator. I tillegg tilbyr store detektorplasser, som Uppåkra, muligheter for interfunksjonelle analyser av større kronologiske og romlige sammenhenger (Paulsson, 1999, s. 53).

I likhet med Paulsson (1999, s. 54), reflekterer Watt (2000, s.84) over måten fibler og spenner anvendes i datering. Spenner fra yngre jernalder har blant annet høyere grad av fragmentering enn eldre spenner. Slike spenner kan derfor gi et feil bilde av mengden spenner fra denne perioden. Et annet problem er at bevarte kulturlag fra vikingtid mangler ved undersøkelsene på både Bornholm og Uppåkra (Paulsson, 1999, s. 54; Watt, 2000, s. 83). Dersom fraværet av kulturlag fra vikingtid generelt er vanlig på skandinaviske jorder, vil det bety at vikingtidsaktiviteten kan bli sterkt overrepresentert i metallsøker materialet.

Watt (2000) trekker også frem problematikken ved at materiale som har mindre sikre dateringer slik som metallslag, vektlodd, kniver, spinnehjul, glassperler ikke brukes i analyser (Watt, 2000, s. 92). Ofte er denne typen funn blant de mest tallrike av det som kommer fram under metallsøking på Bornholm. Watt regner disse som mindre anvendelige når de er funnet på steder med lang bosetningskontinuitet, men at de kan brukes til å gi et overblikk over hvor «tyngden» av dateringene befinner seg (Watt, 2000, s. 92-94, fig 9 & 11).

Lars Pilø (2007, s. 143-152) har reflektert rundt lignende problemstillinger i sammenheng med metodene som ble brukt i forbindelse med Kaupangundersøkelsene i 2000-2002. I likhet med undersøkelsene på Bornholm ble metallsøking på Kaupang brukt som supplerende metode til åkervandring for å gjøre funnbildet av ikke-metalliske gjenstander mer representativt. Pilø (2007, s. 145) bemerker at det på denne tiden hadde vært lite refleksjon rundt bruken av metalledetektor som en arkeologisk metode, men nevner Paulsson (1999). Pilø påpeker, i likhet med Paulsson (1999) og Watt (2000), at kulturlag fra yngre jernalder ødelegges raskere enn de eldre. Han trekker også inn problematikken ved bevaring av metaller i dyrkingslaget og jorderosjon (Pilø, 2007, s. 145-146).

Ved innsamling av materiale fra Kaupang var det også et problem å skille vanskelig daterbare gjenstander og avfall fra senere jordbruk, og det ble foretatt en nedprioritering av gjenstander som ikke uten videre kunne dateres til vikingtid, slik som ubestemt jernavfall (Pilø, 2007, s. 147). Generelt viste det seg at de aller fleste funn uten sammenheng med kjente kulturlag fra vikingtid ikke kunne knyttes opp mot andre bevarte kulturlag.

Med unntak av bidragene nevnt ovenfor, har det vært få nye bidrag som diskuterer metode og representativitet. Mogens Bo Henriksen (2016, s. 69) ser dette i sammenheng med nyere tids fokus på debatten rundt forvaltningen av metallsøking og mer sensasjonelle funn (s. 69). Henriksen (2016)

sine refleksjoner rundt detektorfunn og metode beskriver blant annet de postedeponisjonelle prosessene som også er beskrevet av (Paulsson, 1999, s. 53). Han går også mer i dybden på andre problemer som kan relateres til forflytning i pløyelaget. Henriksen (2016) anbefaler derfor at man i større grad fokuserer på hvilke prosesser som forflytter gjenstandene i pløyelaget (Henriksen, 2016, s. 84). Et problem som belyses her er at jo mer intensiv aktivitet det har vært på et område i fortiden, og jo lengre tid som har gått, jo vanskeligere blir det å påvise samtidighet mellom funn på bakgrunn av prosesser i dyrkingslaget (Henriksen, 2016, s. 72-74).

De vanligste metodene for analyser av metalldetektorfunn vektlegger i stor grad kvantitative gjennomganger av materiale fra sentralplasser, men de vanligste funnområdene for metallsøkerfunn bærer sjelden preg av å være sentralplasser. Watt (2000, s. 79, fig.1) påpeker at nærmere 90% av boplassområdene på Bornholm med detektorfunn ikke har mer enn 100 funn hver, og at de fleste av disse tilhører ikke noe kulturlag. De metodiske refleksjonene har til felles at det ofte er fokus på de større detektorplassene¹. Det råder en generell enighet om at kvantiteten av funn bedrer kvaliteten på undersøkelsene, men at representativitet må etterstrebes.

3.1.3 Nyere tids metallsøk

I de senere år har det blitt gjennomført undersøkelser med fokus på metalldetektorfunn i Norge. Kaupang-undersøkelsene fra 1998-2003 inkluderte flere sosiale metallsøk på aktivitetsområdene rundt utgravingsfeltene (Pilø, 2007). Et annet sosialt søk ble utført på Heimdalsjordet ved Gokstad i Vestfold i 2012, i kombinasjon med sjakting og andre geofysiske metoder (Bill & Rødsrud, 2013). Nyere eksempler på sosiale søk og forskning på metallsøkerfunn er gjort på Missingen/ Åkerberg i Østfold i 2015 (Maixner, 2015b) og en mindre undersøkelse av Sem på øvre Eiker i Buskerud (Melheim, Aannestad, Martens & Martinsen, 2016). Ved sistnevnte ble metallsøking kombinert med geofysiske undersøkelser.

I de store undersøkelsene fra Uppåkra og Sorte Muld har metallsøkerfunnene stått sentralt i tolkningen av søkeområdene, siden det til å begynne med manglet ytterligere strukturer. Uppåkra hadde, i likhet med Missingen/Åkerberg, lite funn før metallsøket. I andre tilfeller, som i

¹ Om man regner Kaupang, Uppåkra og Sorte Muld som de største vil det si en funnmengde på mer enn 1000 metallartefakter.

Kaupangundersøkeøsene, ble metall søkerfunn brukt som tilleggsinformasjon til utgravingene fra 1950-1973 og 1998-2003.

3.2 Gjenstandsstudier, stil og funksjon

Metall søkerfunn forekommer i de fleste tilfeller utenfor kontekst. Dette gjør at datering av gjenstanden skjer på grunnlag typologiske likheter med funn fra sikre kontekster. Gjenstandsstudier og typologi har en lang tradisjon innen arkeologi som går tilbake til Christian Thomsens utvikling av treperiodesystemet tidlig på 1800-tallet, og Oscar Montelius raffinering av systemet for relativ datering. Siden den tid har inndelinger av gjenstandstyper etter form, stil og funksjon vært en vanlig øvelse innenfor faget.

Bruk av typologi ovenfor gjenstander fra jernalderen, er også vanlig i dagens arkeologi. Et eksempel på et eldre verk om jernalderens gjenstander er Oluf Rygh sitt monumentale verk «Norske Oldsager» fra 1885 (Rygh, 1999b). Til tross for at verket er gammelt, er det fortsatt ofte brukt for å illustrere bestemte gjenstandstyper. Også Bernhard Salin (1904) sine stilstudier på dyreornamentikk har hatt stor betydning for forskning på eldre jernalderens stil og kronologi.

Andre kjente norske verker innenfor jernalderens typologi er blant annet «Cruciform brooches of Norway» og «Smaa bronsespænder fra folkevandringstid» av Haakon Shetelig (1906, 1910), samt «relieffspenner i Norden» av Eva N. Meyer (1934) om spenner fra folkevandringstid. For merovingertid er fortsatt Guttorm Gjessing (1934) sin avhandling om merovingertid i Norge aktuell, men også nyere studier på stil og form slik som Mogens Ørsnes (1966) sin avhandling «Form og stil i sydsckadinaviens yngre germanske jernalder» er stadig relevante. Av de norske forfatterene har Jan Petersen som har skrevet flest monumentale verk om gjenstander fra yngre jernalder. Petersens verker omfatter avhandlingen om norske vikingsverd fra 1919, smykker (1928) og vikingtidens redskaper (1951). Mange av disse verkene er gamle, men i likhet med «Norske Oldsager» er mange av gjenstandsbeskrivelsene fortsatt i bruk i dag.

I nyere gjenstandsstudier analyseres ofte gjenstandstypene i sammenheng med kontekst og bruk. Anton Brøgger (1921) sitt verk om «Ertog og Øre: den gamle norske vegt», undersøker måten vektlodd har vært brukt, i tillegg til å klassifisere dem ut i fra funksjon. Lignende gjenstandsstudier av vektlodd (Pedersen, 2001, 2008, 2013) undersøker også gjenstandstypene ut ifra funksjon. Noen

nyere studier som Atle Jensen (1998) sin avhandling om likearmede spenner er mer lik eldre studier, men undersøker også funksjon.

Ingunn Marie Røstad (2016) sin avhandling, om smykker og identitet i folkevandringstid og begynnelsen av merovingertid, fokuserer også i stor grad på gjenstandenes funksjon og kontekst. Lignende verker for yngre jernalder omfatter Hanne Lovise Aannestad (2015) avhandling om omforming og bruk av importerte gjenstander i vikingtid. Blant de nyere gjenstandsstudiene er det ofte fokus på kjønn og praksis, slik som studier rundt insulære gjenstander (Jåtten, 2006; Pettersen, 2013), eller draktutstyr (Kristoffersen, 2006; Røstad, 2016).

Disse verkene fokuserer ofte på gjenstander med tydelige stilistiske trekk, slik som spenner og andre smykker. Gjenstander med lite variasjon i utseende er ofte mindre utforsket. Det finnes noen slike gjenstandsstudier, slik som Ellen Hofseth (1985) sitt forsøk på klassifikasjon av spinnehjul fra jernalder i Rogaland, samt Ingvild Øye sine studier av spinnehjul fra bryggen i Bergen og Kaupang (Øye, 1988, 2011).

3.3 Sunndalen i forskning

De første beskrivelsene av Sunndalen som forskningsobjekt er i Gerhard Schøning (1778) reiser gjennom Nordmøre i 1773. Disse beretningene er imidlertid korte og ikke spesielt utfyllende om kulturminnene i dalen. Videre har det meste av moderne forskning på Sunndalen i hovedsak vært i sammenheng med bokserien «Sunndalsboka» av Ivar Seljedal, og gjennom en redegjøring av Sunndalens arkeologiske kulturminner av Fredrik Gaustad i første bind av denne bokserien (Gaustad, 1965). Lokalhistorien til dalen er grundig redegjort for av Prost Ivar Seljedal. Han samlet inn de historiske kildene om gårdene, fra høy-middelalder til moderne tid, over 5 bind. De tre første bindene er relevant for oppgavens område (Gaustad, 1965; Seljedal, 1967; Seljedal & Sande, 1966). I Sunndalsboka bruker Seljedal hovedsaklig Oluf Ryghs verk «Norske gaardenavne» som kilde for stedsnavn, Rygh tar for seg stedsnavn fra Sunndalen i bind 13 om Romsdals amt (Rygh, 1908). Schøning (1778) beskriver antageligvis den første utgravningen av en gravhaug eller røys på Gravem i Sunndal i 1773. Etter dette er det lite dokumentert utgravingsvirksomhet i dalen. Etter Schønings reiser dukket det opp en rekke løsfunn fra flere steder i dalen. Blant disse funnene finnes et stort insulært beslag/spenne fra Romfo-gravfelt lengre øst i dalen (Rygh, 1999b, fig. 632). B. E.

Bendixen er den første som beskriver et gravfelt på både Løykja og Romfo. Han gjorde en undersøkelse av haugene der i 1871 (Gaustad, 1965, s. 81). En annen undersøkelse av Løykja gravfelt er de noe ufagkyndige utgravingene av noen utraste hauger av skolelærer Per Hoel i 1929 og senere med Johannes Petersen fra Vitenskapsmuseet (Gaustad, 1965, s. 95). Blant haugene som Hoel undersøkte, med tillatelse av landsdelsmuseet, var rester etter fem graver med datering mellom 800 og 900-tallet (Gaustad, 1965, s. 95-98). Hoel og Johannes Petersen gravde også ut en kvinnegrav datert til folkevandringstid (Gaustad, 1965, s. 82).

Den nyligste undersøkelsen av Løykja gravfelt ble gjort i 1958 (Riksantikvaren, 2018b) av arkeolog Fredrik Gaustad i forbindelse med registrering av gravfeltet og arbeidet med Sunndalsboken (Gaustad, 1965, s. 80-83). Under registreringen ble det påvist et gravfelt under flat mark sør/sør-vest for dagens hovedfelt som beskrives som små lave røyser eller steinsatte graver. Gaustad (1965) undersøkte også rester av et par graver på Torske som beskrives som små groper i grusen med rester av brente bein.

I sammenheng med en utvidelse av Løykja kyrkjegård i 1996 ble det utført en større utgraving som resulterte i avdekkingen av et kokegropfelt. Gropene omkranset et enkelt stolpehull, men det ble gjort lite gjenstandsfunn. Noen områder ved Hov, lengre øst i dalen ble også undersøkt i dette tidsrommet, og resulterte i funn av kokegroper. Kokegropfeltet ble tolket som restene etter en kultplass i en artikkel om Løykja kirkegård av Lars E. Narmo (1996). Utover dette har det vært lite forskning om Sunndalen.

I senere tid har det innkommet to rapporter fra Sunndalen. I første tilfelle ved registreringer ved Vinnavoll i 2008, og ved Elverhøy bru, Øst for Løken, i 2012. Deretter har det vært noen mindre registreringsundersøkelser i 2014, 2015 og 2017. Det nyeste bidraget som ikke er tatt høyde for i denne oppgaven, er registreringen av pløyelagsdybde og tilstanden til kulturminner under pløyelaget i 2017 på områdene som omfattes av denne oppgaven. Undersøkelsen benyttet seg av maskinell prøvesjaktning på de aktuelle detektorlokalitetene og metalløk. Funn fra undersøkelsen kan gi et bedre bilde av konteksten til metallfunnene i pløyelaget. Ettersom hele funnmaterialet ikke er innlemmet i NTNU Vitenskapsmuseets samlinger, vil det ikke inkluderes her.

4. Metode og teori

«What makes us archaeologists as opposed to mindless collectors of old junk, is the set of rules we use to translate those facts into meaningful accounts of the past (...)»- Johnson (2010, s. s.7)

For å kunne bruke metallsøkerfunn til arkeologisk kunnskapsproduksjon vil jeg gjøre rede for min teoretiske tilnærming, samt hvordan materialet skal systematiseres. Metallsøkerfunn har ikke det samme kunnskapsmessige grunnlaget som de fleste arkeologiske gjenstander, da de ofte mangler kontekst. På grunn av dette blir det først og fremst viktig å se på egenskapene til gjenstanden alene, og i den sammenheng trekke inn teoretiske betraktninger rundt hvilken informasjon gjenstander gir i den arkeologiske kunnskapsproduksjonen.

4.1 Teoretiske betraktninger: Symbol, funksjon og praksis

4.1.1 Semiotikk og strukturalisme

I den postprosessuelle fagtradisjonen er det vanlig å sammenligne gjenstander og materiell kultur med tekst. Tekst er en sammensetning av tegn som kan symbolisere forskjellige lyder eller konsepter. Ifølge B. Olsen (1997) som refererer til Barthes (1984 og 1985), kan materiell kultur også oppfattes som tegn og symboler, men på en litt annerledes måte enn tekst. Til forskjell for språk, der ord bare er til for betydningen, har materiell kultur også en essensiell praktisk funksjon. B. Olsen (1997) sammenligner denne dualiteten med Luis Hjelmslevs begreper denotasjon og konnotasjon. Denotasjonen betegner den direkte eller ordrette betydningen av et tegn. Konnotasjon tar betydningen til et høyere nivå. Dette eksemplifiseres med en minkpels: den beskytter mot kulde (denotasjon), men også er et statusplagg (konnotasjon). Flere av funnene fra Sunndalen har denne dualiteten, som for eksempel vektlodd T27510. Dette vektloddet har sin praktiske funksjon i veiing av forskjellige gjenstander til bruk i handel eller produksjon av smykker (Pedersen, 2001, s. 22) (denotasjon), men også en annen meningsbærende funksjon gjennom det insulære belaget som er festet på toppen av det (konnotasjon).

Symbolisk meningsinnhold kan være utfordrende å undersøke på gjenstander uten kontekst, men dersom gjenstanden har rot i praksis, kan det være mulig å knytte den opp mot denne. Dette teoretiske

fundamentet fører med seg en idé om at gjenstander (som tegn og ord) kan settes i et system, som en slags materiell grammatikk. Disse idéene inngår i strukturalistisk arkeologi. Den kjennetegnes blant annet ved prinsippet om at alle observerbare kulturelle fenomen er produkter av en underliggende logikk eller struktur (B. Olsen, 1997).

4.1.2 *Det bevistes problem og praksis*

B. Olsen (1997) kritiserer det strukturalistiske perspektivet på bakgrunn av det såkalte «bevistes problem»: Har materiell kultur mening, bare dersom de som lager og bruker den er klar over denne meningen? Som Olsen forklarer er det ikke nødvendigvis noen klar og bevisst mening bak materiell kultur som eksisterer utenfor den som tolker eller «leser» denne meningen. «Den (materiell kultur) inngår i de kunnskaps- og betydningsfelt som ofte ikke er verbaliserte eller verbaliserbare, og som følgelig sjelden er beviste. I likhet med andre tekster erverver også materiell kultur betydning gjennom å bli lest.» B. Olsen (1997, s. 217)

På denne måten er gjenstanders meningsinnhold ikke nødvendigvis bestemt på forhånd, men blir til og endres gjennom måten de brukes. Kilden til en symbolsk mening ligger i gjentatt assosiering mellom materiell form og en bestemt materiell kontekst, altså en kombinasjon av handling, gjenstanden og tolkningen (Sørensen 2000). Praksis er nøkkelordet.

Mye av dagens arkeologi bygger på å tolke gjenstander og strukturers meningsinnhold gjennom *in-situ* kontekst, hvor sporene etter gjenstandens siste menneskelige kontakt ofte er synlig. Slik «lesing» av arkeologisk kontekst, kan gjøres på plasseringen av gjenstander i graver. For eksempel kan gravmateriale gi et uttrykk for hvordan draktspenner, har inngått i en klespraksis og sosial status hos den avdøde (Kristoffersen, 2006), eller være spor av rituell praksis og kosmologi (Kristoffersen, 2013, s. s.149).

4.1.3 Metallsøkerfunn og kontekst

Horisontal kontekst og sammenheng i pløyelaget

Metallsøkerfunnene fra dyrket mark befinner seg ikke *in situ*. Siden de er fjernet fra sin opprinnelige kontekst regnes de å ha et mindre potensiale for tolkning enn funn fra sikre kontekster. På grunn pløyelagets konstante endring og sammenblanding av funn, er funnomstendighetene for metallsøkerfunn kompliserte. Derfor går det konkrete meningsinnholdet bak de enkelte gjenstandene ofte tapt når gjenstanden er fraktet opp i pløyelaget. På den andre siden er det en mulighet for å tolke konsentrasjoner av metallsøkerfunn som en form som kontekst, så lenge det ikke gjøres gjennom konsentrasjonen alene.

Henriksen (2016) viser at den horisontale spredningen av metallsøkerfunn er relatert til pløyeretning. Gjenstander kan, i noen tilfeller, befinne seg 20 meter eller nærmere fra sitt opphavssted (Henriksen, 2016, s. 75-81). I mer ekstreme tilfeller kan gjenstanden være så langt som 50 meter fra opphavsstedet og 80 meter fra bruddstykker av samme gjenstand (Henriksen, 2016, s. 77-79). Undersøkelser fra Danmark viser også at spredningsmønstrene til funn fra samme opphavssted ofte brer seg i ovale eller vifteformede spredninger, hvor de største konsentrasjonene ofte er nærmest opphavsstedet. Dette gjør at metallsøkerfunn i klare konsentrasjoner sannsynligvis er nærmere relatert til hverandre (Henriksen, 2016, s. 80-82).

Kronologisk kontekst

Konsentrasjoner av funn er ikke i seg selv nok for å regne funn som relatert til hverandre. Flere kulturminner kan være sammenblandet i pløyelaget, og to gjenstander ved siden av hverandre kan i de verste tilfellene stamme fra steder 20 meter unna, i motsatte retninger. For å forsikre at gjenstandene har noe til felles må det undersøkes om gjenstandene kan vise fellestrekk og ulikheter. Kronologiske likheter trekkes gjerne frem for å vise sammenheng mellom gjenstander. Kronologi ovenfor løsfunn kan sjelden gjøres på naturvitenskaplig basis, som ved C14-datering, men gjøres som regel på bakgrunn av gjenstandstypologi.

Metallgjenstander har lenge vært et arkeologisk studieobjekt, og typologiske gjenstandsstudier kan være til hjelp for å kunne tidfeste funn relativt. Ved at en gjenstand tidfestes relativt, menes det at

den tidfestes i forhold til et annet materiale fra en kjent periode, og er med andre ord en form for analogislutning (Jensen, 1998, s. 17). Dette gjør at man kan vise spredning og måten funntyper er tilknyttet hverandre. Relativ datering fastslår imidlertid ikke nøyaktig når en gjenstand har blitt produsert eller brukt. For å finne fram til dette må man etterstrebe en absolutt datering i form av kryssfunn for eksempel funn fra sikre kontekster (Jensen, 1998, s. 18).

I de fleste tilfeller er det ikke vanskelig å gi metalldetektorfunn presis datering, De kronologiske sammenhengene man ser etter i metallsøkerfunn, er mulighetene for samtidighet med andre gjenstander, hvilket betyr at produksjons-, bruksfaser vil være relevante. Hvis man kan påpeke at en eller flere gjenstander representerer gjenstandstyper som forekommer innenfor samme tidsramme, er dette en kronologisk sammenheng. Når det gjelder metallsøkerfunn er også denne teoretiske rammen noe usikker. Dersom et område har vært i intensiv bruk over lengre tid vil man kunne relatere flere og flere gjenstander til hverandre uten at de gir dem noen avgrenset sammenheng eller samtidighet (Henriksen, 2016, s. 73).

Praksis som kontekst

Bjørnar Olsen har skrevet at materiell kultur er et medium for sosial praksis, og at « (...)den inngår i og strukturerer denne praksis» (B. Olsen, 1997, s. 218). Metallsøkerfunn havner i mange tilfeller i jorden som følge av en deponeringsprosess eller en form for praksis (Henriksen, 2016, s. 72). Det er i noen tilfeller mulig spore praksis i arkeologiske gjenstandsmaterialer (Kristoffersen, 2006; Røstad, 2016, s. s.348-349). Bevisst, eller ubevisst, har fortidens samfunn hatt normer og regler for hvordan ulike aktiviteter og ritualer utføres. Ritualer og praksiser har inkluderer ofte symbolbruk. Denne symbolbruken kan være materiell i form av for eksempel smykker og redskaper, men den kan også være immateriell i form av språklige uttrykk, musikk og prosesjon².

Gjenstander tilegnes praktisk funksjon og særegne symbolske uttrykk gjennom måten de lages og brukes i hverdagen. For eksempel kan en gjenstand skape assosiasjoner til et individ gjennom bruk (Berger, 2014, s. s.172). Ved å reflektere et individ kan gjenstander reflektere både sosial status, karriere og kjønn – altså hvem eller hva individet sammenlignes med eller motsetter seg (B. Olsen,

² F.eks. tolkningen av vognopptøget i tekstilfragment 1,2 og 11 fra Oseberggraven (C55000).

1997, s. s.181-182). Som forklart tidligere har gjenstander på denne måten både praktisk funksjon og symbolsk mening gjennom deres kommunikative egenskaper.

Ved en typebestemt gjenstand finnes det i mange tilfeller en mengde med arkeologisk informasjon om hvilke kontekster gjenstandstypen ofte opptrer i, hvilket meningsinnhold den ofte er tiltenkt, og hvilken funksjon som er typisk. Samlet kan dette betegnes som en gjenstandstypebiografi. Med andre ord hvordan gjenstander blir tolket som deler av ulike praksiser. Dersom mange gjenstander på samme lokalitet kan knyttes opp mot en lignende praksis, vil det være naturlig å regne disse som relaterte.

Kjønn som praksis

I arkeologi er det generelt akseptert at kjønn er biologisk, men også et sosialt konstruert fenomen, som utspiller seg bla. gjennom materiell kultur. Arkeologien har i lang tid hatt fokus på å identifisere biologisk kjønn i gravkontekster, og på den måten sette gjenstandene inn i et sosialt system. Dette med god grunn, siden kjønn og kjønnsroller gjennomsyrrer daglig praksis i de moderne samfunn, og ikke minst den materielle kulturen som inngår i den. Det er imidlertid ikke nødvendigvis slik at biologisk kjønn og kjønnsidentitet er uløselig knyttet til hverandre, men konstitueres gjennom praksis (Sørensen, 2000).

Gjenstander kan fungere som medium for kommunikasjon av kjønn eller kjønnsidentiteten til bæreren gjennom måten den gjør dette konseptet 'fysisk' (Sørensen, 2000, s. s.82). Denne egenskapen til gjenstander viser seg i måten kvinner i jernalderen generelt oftere har blitt gravlagt med metallsmykker, imens menn har blitt gravlagt med våpen(Røstad, 2016). Det er imidlertid ikke slik at kjønn er like tydelig når gjenstanden har tilknytning til et individ. På produksjonsplasser og i depot er kjønnssymboliserende gjenstander, slik som smykker, tettere knyttet opp mot metallets verdi (Wamers, 2011, s. s.93) enn symboliseringen av kjønn. Metallsøkerfunn som inngår i samme kjønns-praksis kan utgjøre en sammenheng, men det er imidlertid avhengig av hvilke andre funksjoner gjenstandene har

Kulturlandskap som praksis

Som vi former landskapet blir vi selv formet, og på denne måten er landskap ikke noe man bare bor eller oppholder seg *i*, men også i stor grad noe man aktivt former og er en del av. Landskapet former måten vi tar oss frem, og måter vi planlegger våre daglige aktiviteter. På denne måten inngår landskapet som en del av praksis, og blir dermed meningsfylt. Darvill (1999, s. s.106) som refererer til Foley (1981) og Hodder (1982), skriver at menneskers aktivitet ikke bare holdes innenfor rammene av de avgrensede steder og monumenter, men knytter seg til territorier og områder med integritet, struktur og symbolsk mening.

Ideen om at mening etableres og reproduseres gjennom praksis, eller bruk, er et perspektiv som, i likhet med strukturalismen, bygger på Bourdieu sitt begrep om *habitus* (Ucko & Layton, 1999, s. 7). *Habitus* er det som gir mennesker muligheten til å tilpasse seg uforutsette situasjoner og verdens stadige endring (Ucko & Layton, 1999, s. 7). Samfunnets *habitus* kan forklares som en rekke strategier formet av tidligere hendelser som nedstemmes gjennom uttrykk og visdom. Dette må ikke forveksles med en fellesbevissthet. Dette kan sammenlignes med konseptet Anthony Giddens har kalt den praktiske bevissthet (Ucko & Layton, 1999, s. 7).

Mening i et kulturlandskap blir konstituert og reprodusert gjennom praksis, og en landskapspraksis som kan gi et nyttig innblikk i relasjoner mellom metalldetektorfunn er måten man navngir et landskap. Mennesker skaper steder og rom gjennom det å navngi, og dermed avgrense og vise sammenheng i den menneskelige oppfatningen (Albris, 2014, s. 52). Et stedsnavn kan derfor vise hva navnegiverne har oppfattet og identifisert med akkurat den avgrensede plassen (Albris, 2014, s. 52).

På denne måten kan stedsnavn også reflektere en handling eller praksis som har foregått på stedet som i teorien kan reflektere deponeringprosesser, og slik sett reflektere materiell kultur, i form av kulturminner og måten de relaterer seg til hverandre. Gjennom å undersøke kulturminnetyper, stedsnavn og kombinasjoner av disse kan det være mulig å danne et bilde av meningsinnholdet i det forhistoriske landskapet.

Kontekstuell arkeologi som hermeneutisk prosjekt

Disse perspektivene på materiell kultur og landskap munner ut i en arkeologisk fagtradisjon som betegnes som kontekstuell arkeologi. Denne tradisjonen fremhever viktigheten ved å se på alle de meningsbærende sidene ved materiell kultur – fordi en gjenstand *alene* ikke kan gi oss like mye informasjon (Hodder & Hutson, 1991, s. 4-5). Bare ved å forstå den kulturhistoriske sammenhengen (konteksten) kan man forstå hvilken betydning materiell kultur har hatt. Tilhengere av denne retningen mener dette er den eneste måten vi kan håpe å fullstendig forstå et arkeologisk materiale.

Med dette menes det at kontekstuell arkeologi i stor grad er et hermeneutisk prosjekt. Hermeneutikk er en epistemologisk filosofi som bygger på at all tolkning skjer gjennom tidligere erfaring. Tolkning og kunnskap i hermeneutikken vil: «(...) alltid innebære en synlig sirkel, at hver del bare kan forstås ut ifra den helheten den tilhører og omvendt. (...) Å sette seg selv i forfatterens sted betyr å følge denne forbindelsen mellom helhet og deler.» (Schleiermacher (1986 s.84), gjengitt etter B. Olsen, 1997, s. 105)

Sirkelen som blir beskrevet her blir populært kalt den hermeneutiske sirkel, men den kan også betegnes som en spiral. Ved at man hele tiden nærmer seg fullstendig kunnskap om et tema, må man nødvendigvis også bevege seg mot noe. Hodder og Hudson (1991) sier at man er nødt til å se på den kulturhistoriske sammenhengen til den materielle kulturen for å kunne forstå den, eller finne meningen i den (Hodder & Hutson, 1991, s. 5). Olsen mener, i likhet med Hodder og Hudson, at det er vanskelig å bedømme hvilken kontekst som er viktigst for materialet (B. Olsen, 1997, s. 103). Løsningen på dette, ifølge Hodder og Hudson, er å bli mest mulig kjent med det arkeologiske materialet.

Metallsøkerfunn som kontekst

Metallsøkerfunns kontekst kan knyttes opp mot disse teoretiske perspektivene, gjennom måten de kan integreres i strukturer, landskap og praksis. Gjennom en slik kontekstuell tilnærming til funnene med utgangspunkt i struktur og praksis, håper jeg å bidra til en mer komplett forståelse av funnmaterialet fra Sunndalen, og dermed kunne argumentere for den kulturhistoriske kildeverdien til metallsøkerfunn.

4.2 Metodisk tilnærming

I materialanalysen ønsker jeg å presentere materialet i en kronologisk og geografisk kontekst med mål om å gi en oversikt over materialets sammensetning. I tillegg vil jeg vise konkrete sammenhenger på lokalitetene. Det vil legges vekt på seleksjon, gjennomgang av de ulike gjenstandstypenes bruk og funksjon, og relativ datering av materialet. Målet er å lage en kronologisk sammenfatning av materialet som kan gi utgangspunkt for tolkning av bruksfaser, funksjon og opphav til metallsøkerfunnene på de ulike lokalitetene.

Områdene og funnene vil bli beskrevet enkeltvis fra vest til øst, for å følge stigningen fra fjord til innland. I disse presentasjonene vil jeg først ta for meg landskapet til lokalitetene gjennom et kulturhistorisk riss og vise samtidigheten til andre kulturminner, stedsnavn og funn fra Sunndalen. Dette gjøres med mål om å vise hvordan lokalitetene og metallsøkerfunn kan knyttes sammen med resten av Sunndalens kulturhistorie og landskap.

Funnene vil deles inn etter deres relative datering for å vise lokalitetenes og gjenstandsmaterialets kronologiske sammenheng. Resultatene fra materialbeskrivelsene vil oppsummeres i slutten av materialkapittelet sammen med en redegjøring av gjenstandstypenes bruk og betydninger i jernalder. Dette gjøres for å vise funksjonelle sammenhenger med fokus på kjønn og kulturhistorisk praksis. Redegjørelsen vil fremstilles kronologisk inndelt i eldre og yngre jernalder, men også tematisk etter de største gjenstandsgruppene. En fullstendig oversikt over alle metallsøkerfunn fra undersøkelsesområdene i Sunndalen legges ved i appendiks.

Metoden for seleksjon av materialet henter inspirasjon fra noen av de metodiske refleksjonene av Margrethe Watt (2000) og Jonas Paulsson (1999), men vil vektlegge at det er et forholdsvis lite materiale og at det derfor er mindre muligheter for større kvantitative analyser. Fokus er rettet på sikker datering og kjente kvaliteter ved gjenstandstypene for å gjøre opp for de usikkerhetene som ligger i de depositionselle og postdepositionselle prosessene som kan påvirke tolkningen av metallsøkerfunn. Som i undersøkelsene gjort av Watt (2000, s. 94-93) vil jeg først og fremst ta for meg det materialet der det finnes et presist dateringsgrunnlag.

4.2.1 Representativt utvalg

Statistisk kartanalyse av metallsøkerfunn kan være gunstig for å danne en forventning om hva annet som befinner seg i pløyelaget. Funnsammensetninger kan imidlertid inneholde mer informasjon enn det statistikk kan gi uttrykk for. Drøfting av materialet er derfor viktig ettersom områder med metallsøkerfunn ofte kan ha flere bruksområder og varierende symbolikk, avhengig av deres relasjon til andre gjenstander. På områder med mye kronologisk spredning, kan det f.eks. være vanskelig å skille mellom aktivitetene i forskjellige perioder, særlig hvis mange av gjenstandene er vanskelige å tidfeste.

En måte å løse opp i dette er gjennom en seleksjon av materialet. Noe materiale vil være mer egnet for tolkning enn andre, på grunn av kjent funksjon eller datering hver for seg. Sammensatt vil de kunne gi et bedre grunnlag for tolkning av kontekst. Som jeg vil redegjøre for i underkapittelet er det enkelte gjenstander som har et tvetydig dateringsgrunnlag og opptrer i mange ulike kontekster. Andre gjenstander kan være så ødelagte at de heller ikke gir noe grunnlag for å tolke funksjon, hverken symbolsk eller praktisk.

En metode for tolkning av metallsøkerfunns funksjon, og aktiviteten de representerer, kan gjøres med fokus på gjenstanders praktiske funksjon. Ved større sosiale søk er det for eksempel gunstig å se på konsentrasjoner av gjenstander med lik praktisk funksjon, slik som avfallsprodukter etter metallproduksjon (Hansen, 2008; Maixner, 2016). Problemer med dette er at det ikke nødvendigvis representerer fortidig aktivitet dersom de ikke kan tidfestes til en bestemt tidsperiode.

Usikkerheten bak udaterbart materiale gjør det nødvendig å undersøke andre gjenstandstypers relative datering, men også å sammenstille med funksjonelle sammenhenger, for å vise om det udaterbare materialet kan høre sammen med daterbare gjenstander. For å etterstrebe en representativ undersøkelse av gjenstandsmaterialet vil jeg derfor forsøke å redegjøre grundig for funksjon, proveniens, kjønn, forekomster og datering ved de ulike gjenstandsgruppene slik at det senere vil være mulig å undersøke sammenhengen til gjenstander som ikke har like godt utgangspunkt for datering og funksjonsbestemmelse.

4.2.2 Utvalg av gjenstandsmateriale

Totalt er det nærmere hundre gjenstander fra Sunndalen kommune som er fremkommet ved metallsøk, og av disse har 36 en relativ entydig datering til perioder fra yngre og eldre jernalder. Ytterligere 40 gjenstander er gitt en usikker relativ datering, men knyttes til yngre jernalder og/eller middelalder. Som følge av registrering og nye metallsøk i 2017 vil funnmengden fortsette å stige utover 2018, men for å holde oversikt over materialet vil ikke gjenstandsmaterialet fra registreringen i 2017 inkluderes i undersøkelsen.

Materialet omfatter både gjenstander som er svært fragmentert og ødelagte, så vel som gjenstander i nærmest komplett tilstand. På bakgrunn av dette, og den diffuse dateringen på en stor del av materialet, har jeg foretatt en seleksjon av anvendelig materiale til analysen. I avgrensingen av materialet har jeg brukt hovedsakelig to kriterier for å bestemme hvilke gjenstander som egner seg. Det ene kriteriet er en presis relativ datering til en tidsperiode innenfor jernalder, og det andre kriteriet er at det ikke er tvil om hvilken gjenstandstype metallsøkerfunnet er. Dette utvalget skal i brukes til vurderingen materialet, hvor jeg anslår å finne tendenser i spredning, funksjon og datering på kart.

I det første steget av analysen bruker jeg to kriterier for å bestemme om materialet kan anvendes. A: Presis datering og B: Entydig gjenstandstype. Den snevre dateringen gir kun et utgangspunkt for den tidligste bruksfasen til gjenstanden, da gjenstanden kan ha blitt deponert i en senere tidsperiode, men gir en mulighet for å se sammenhenger med gjenstander innenfor rammene av en tidsperiode. Typebestemmelsen er også helt nødvendig for å kunne undersøke bakgrunnen til gjenstanden før den havnet i pløyselaget. Gjenstandstyper kan ha paralleller som er undersøkt i sikre kontekster, og kan med seg en mengde informasjon om mening og funksjon. Gjenstandstypen kan dermed utgjøre en analogi på hva et metallsøkerfunn representerer. For at dette skal bli mulig er det derimot helt nødvendig at det er entydig hvilken gjenstandstype det er.

Diffus gjenstandstype og diffus datering

For å kunne fokusere på datering, bruk og praksis i oppgaven er det også nødvendig at gjenstandstypen inngår i en dokumentert, eller utforsket praksis. Gjenstandene det er både vanskelig å identifisere og datere egner seg derfor ikke for analyse. Gjenstander gjennomgår ofte sterk slitasje

i pløyelaget, og på grunn av fragmentering er noe av materialet fra Sunndalen umulig å typebestemme. Et godt eksempel på dette er gjenstand T27296 fra Sunndalen, som er et forgyllt fragment av en mulig spenne eller beslag. Utenom å være svakt daterbar til en ca. 1000 år lang periode, er det også vanskelig å gi noen bestemt funksjon til denne gjenstanden.

Blant gjenstandsmaterialet er det også én gjenstand, en spatel fra Øverbakkan (T27604), som det ikke er mulig å knytte opp mot en kjent gjenstandstype. Gjenstanden har likhetstrekk med løsfunn fra Storbritannia, under kategorien ‘spatel’, som kan tidfestes til både eldre og yngre jernalder (West, 1985, s. 54, SF915), men har ingen paralleller i Norge. Når en gjenstand ikke kan knyttes opp mot noen kjent gjenstandstype, blir det også vanskelig å tildele dem en funksjon. Gjenstandene i materialet som er vanskelige kan dateres og typebestemmes vil derfor ikke kunne anvendes i analysen.

Diffus datering og entydig gjenstandstype

Gjenstander med diffus datering og en entydig gjenstandstype, er gjenstander som har paralleller til en gjenstandstype, men som ikke er presist tidfestet. En kategori som faller inn under gruppen av gjenstander med diffus datering og entydig gjenstandstype er spinnehjul av bly, som ofte blir funnet gjennom metallsøk i Sunndalen. De utgjør et forholdsvis interessant funnmateriale da slike spinnehjul har blitt ansett som en relativt sjelden gjenstandskategori før metallsøking ble populært (J. Petersen, 1951, s. 305; Shetelig, 1911, s. 7). Et unntak er spinnehjulmaterialet fra Kaupang, hvor nærmest en tredjedel av alle spinnehjul var av bly – men her var bare 7% funnet i sikker kontekst (Øye, 2011, s. s.360). Gjenstandsgruppen virker derimot uegnet til å påvise kronologiske sammenhenger siden det ikke finnes noen klart avgrenset kronologi som kan gi de en datering til en enkelt tidsperiode.

Det finnes noen klassifiseringer av spinnehjul, men disse tar for seg materiale på et mindre regionalt nivå, utenfor Midt-Norge, med diffuse dateringer (Hofseth, 1985; Øye, 2011). Spinnehjul av bly (som løsfunn) er vanskelige å datere og faller derfor under den generelle dateringen yngre-jernalder og middelalder, som tilsvarer en brukstid på ca. 1000 år (jf. J. Petersen (1951, s. 306); Øye (1988)). I tillegg til å ha en stor brukstid er også spinnehjul mulig å finne i både grav- og bosetningskontekst (J. Petersen, 1951; Øye, 1988, 2011) så vel som på håndverksplasser (Maixner, 2015b, s. 33). Dette

gjør at opphavet til spinnehjulet av bly blir vanskelig å sette i en sammenheng med resten av materialet.

Gjenstander som er av en entydig gjenstandstype, men med diffus datering, er vanskelige å anvende fordi det er mer usikkert hvilke andre gjenstander de kan knyttes til tidsmessig. Dette gjelder spesielt gjenstander med enkel utforming, slik som spinnehjul eller vektlodd med høy bruksalder. Når disse gjenstandene har vært brukt over lang tid med lite endringer i utforming³, blir det vanskelig å datere de nærmere enn at de kan være forhistoriske. I noen tilfeller, slik som med spinnehjul, kan det også være en utfordring å bestemme om de er forhistoriske, noe som overskrider oppgavens avgrensning.

Presis datering og diffus gjenstandstype

Det kan virke motsigende å si at noen gjenstander kan ha en god datering, men dårlig typebestemmelse, men slik er det ikke alltid. Noen ganger er det mulig å gi gjenstander en god datering uten å nødvendigvis kunne si hvilken type gjenstand det har vært. Dette kan vises gjennom både produksjonsmetode, dekor og hvilket materiale den består av dersom disse egenskapene er synlige. Selv om alle disse egenskapene er mulig å oppdage på en gjenstand finnes det likevel en begrensning på hvordan det kan brukes i datering.

Et eksempel på dette kan det være T27507, et fragment av en ukjent gjenstand, som er preget med en *mulig* borrestil-dekorering. Borre-stil er typisk for vikingtiden, som gjør at gjenstanden muligens kan dateres fra andre halvdel av 800-tallet og fram til rundt slutten av 900-tallet (Solberg, 2005). På den andre siden er gjenstandsfragmentet bare en liten del av noe større, men verken bruddflater eller andre trekk gir noen vitnesbyrd om akkurat hva den kan ha vært en del av. Den forblir derfor av en ubestemt type. Når det ikke er mulig å bestemme typen medfører dette at den ikke kan knyttes opp mot noen bestemt praksis eller funksjon, og kan dermed ikke knyttes nærmere opp mot resten av materialet.

³ Hofseth (1985) viser i sin klassifikasjon at det er noen formforskjeller fra eldre til yngre jernalder i Rogaland, men dette gjelder spinnehjul av bergarter. Spinnehjul av bly nevnes ikke.

Konsekvenser

Det finnes faktorer i pløyelaget og egenskaper ved gjenstandene i seg selv som gjør at noen gjenstander egner seg bedre i analyse enn andre, og med dette som grunnlag har jeg skilt ut et materiale jeg anser som egnet til en brukbar analyse av representativ kontekst. En konsekvens av utvalget, basert på disse kriteriene, er at enkelte gjenstandstyper ikke brukes i den romlige analysen. Dette betyr at for eksempel spenner og andre smykkegjenstander som lett lar seg datere og gjenkjenne blir overrepresentert i materialet, mens enkelte gjenstandskategorier faller fra. Gjenstander som spinnehjul av bly, sylindriske vektlodd uten stempel, samt spiker, vil ikke inkluderes så vel som gjenstander med datering «Jernalder/middelalder/nyere tid» eller «Jernalder/middelalder». Konsekvensene av dette er en nedskjæring av materialet til 36 funn.

På grunn av utvalget faller også enkelte lokalitetsnummer på de ulike fokusområdene bort (jf. appendiks). Enkelte av områdene er forholdsvis små og har få funn, med overvekt av gjenstander i de uegnede kategoriene. I framstillingen er det følgelig fire lokaliteter, fordelt på tre funnområder som faller vekk:

Hol: Lok. 222246. 2 av 2 gjenstander av diffus type, den ene uten datering.

Løykja kyrkjegard: Lok. 215075. 4 av 5 gjenstander datert til middelalder/nyere tid.

Lok. 215071. 4 av 4 gjenstander av diffus datering.

Torske: Lok. 222250. 2 av 2 Gjenstander fra middelalder og nyere tid.

Jeg har valgt å gjøre det slik som et forbehold mot sirkelargumentasjon. Dette er fordi tolkning av det mer diffuse materialet kan virke forsterkende på trekk i materialet som allerede har et daterbart og funksjonsmessig utgangspunkt for tolkning men også *vice versa*. På den andre siden er det ikke umulig å gi noen av disse ubestemte gjenstandene et bedre utgangspunkt for tolkning, men det må i så fall gjøres med grundigere drøfting enn det er plass til i denne oppgaven, eller ved en anledning der det dukker opp ny informasjon om gjenstanden. Dersom en konsentrasjon av gjenstander viser sterke indikasjoner på en kontekst kan det være rom for å drøfte sammenhengen til de mindre sikre gjenstandene som finnes i umiddelbar nærhet. Jeg vil redegjøre for dette i diskusjonen i kapittel.7.

4.2.3 Stedsnavn og kulturminner

I sammenheng med presentasjonen av gjenstandsmaterialet vil jeg også presentere landskapet i rekkefølgen vest til øst, med fokus på to elementer: det toponymiske landskapet og kulturminnelandskapet. De toponymiske landskapselementene er i stor grad redegjort for i Sunndalsbøkene av Ivar Seljedal (Seljedal, 1967; Seljedal & Sande, 1966), som refererer til Oluf Ryghs tolkning av forskjellige navneledd (Rygh, 1908), og disse vil trekkes inn i refleksjonen rundt funksjon til lokalitetene såfremt de har en relativ samtidighet med de aktuelle lokalitetene.

Siden oppgaven fokuserer på jernalder vil jeg derfor fokusere på navneleddene -vin, -heim og -stad som datering og hvordan betydningen av førsteleddet kan reflektere bruken av området. Sunndalen har mange stedsnavn. For å begrense mengden av disse i oppgaven vil jeg konsentrere meg til stedsnavnene innenfor funnområdet. Sunndalens kulturminner er også aktuelle å inkludere for å belyse noe av historien til undersøkelsesområdene. Her vil jeg trekke inn de kulturminnene som befinner seg på gårdsområdene der lokalitetene befinner seg. Målet med disse refleksjonene vil være å undersøke om metallsøkerlokalitetene kan knyttes opp mot kulturmiljøet og stedsnavn i Sunndalen.

5. Presentasjon av materiale

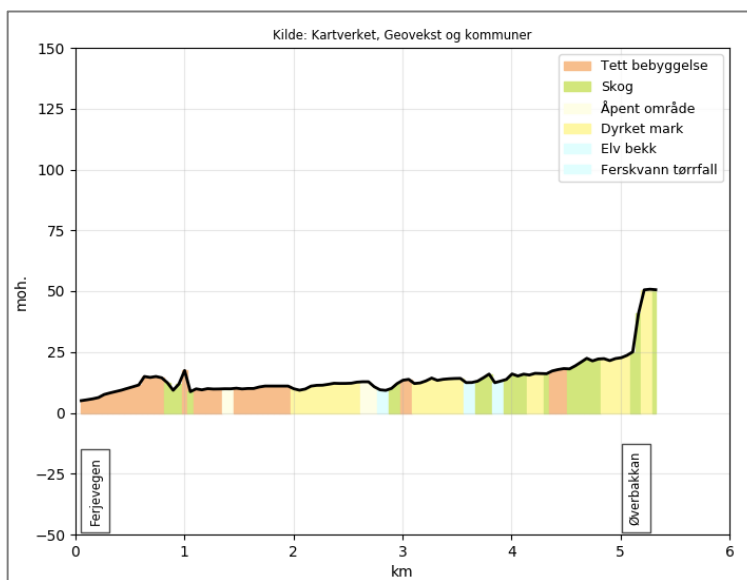
I dette kapittelet vil jeg presentere undersøkelsesområdet og det empiriske materialet som ligger til grunn for den videre analysen i oppgaven. Dette tilsvarer 35 metallsøkerfunn som dateres til yngre eller eldre jernalder. Metallsøkingen har foregått på fire områder: Hol, Vinnavoll, Løken og Torske. På hver av disse befinner det seg fra en til fire forskjellige metallsøkerlokaliteter, slik de er oppnevnt i Riksantikvarens registreringsprogram Askeladden og GIS-link. Materialet i hvert enkelt område presenteres med en redegjørelse av topografi, toponymi og eventuelle nærliggende kulturminner fra jernalder, før det utvalgte funnmaterialet framlegges i kronologisk rekkefølge.

Informasjonen og datering av materialet som er brukt i denne presentasjonen av gjenstandsmateriale stammer hovedsakelig fra beskrivelser i NTNU Vitenskapsmuseets gjenstandsdatabase og fra gårds- og lokalhistoriske kilder om Sunndalen av Ivar Seljedal. Kommentarer på datering fra andre kilder vi bli henvist i teksten.

5.1 Sunndalens topografi og kulturminner

Sunndalen er en stor og langstrakt U-formet dal på Nordmøre som knytter seg til kystleden gjennom Sunndalsfjorden, og Tingvollfjorden. Dalen har sin utstrekning i retningen Nord-øst/Sør-vest. Om man følger fjorden er det mulig å reise direkte fra Sunndalsøra rundt 55 km eller 30 nautiske mil ut til Mørkekysten, og mot øst strekker dalen seg rundt 30 km inn i innlandet. Etter dagens kommune- og fylkesgrenser slutter Sunndalen ved Gjøra der den forgrener seg til to nye dalfører. Herfra er det fortsatt mulig å reise både lengre øst og syd. Mot Nord-Øst strekker dalføret seg omtrent 30 km videre inn til Oppdal i Trøndelag, og mot sør har det tidligere gått en ferdselsvei over fjellet til Lesja ved Dombås i Oppland.

Sunndalen har flere steder svært bratte dalsider, med flere mindre daler sidedaler og fossefall langs dalveggene i nord og sør. Dalbunnen deles inn i nordbredden og sørbredden til Driva som renner gjennom hele dalen. På grunn av elvens meandrering og utgraving av dalbunnen er landskapet karakterisert av mange store og små elveavsetninger i form av terrasser på hver side av elvebredden, videre omtalt i teksten som elveterrasser.

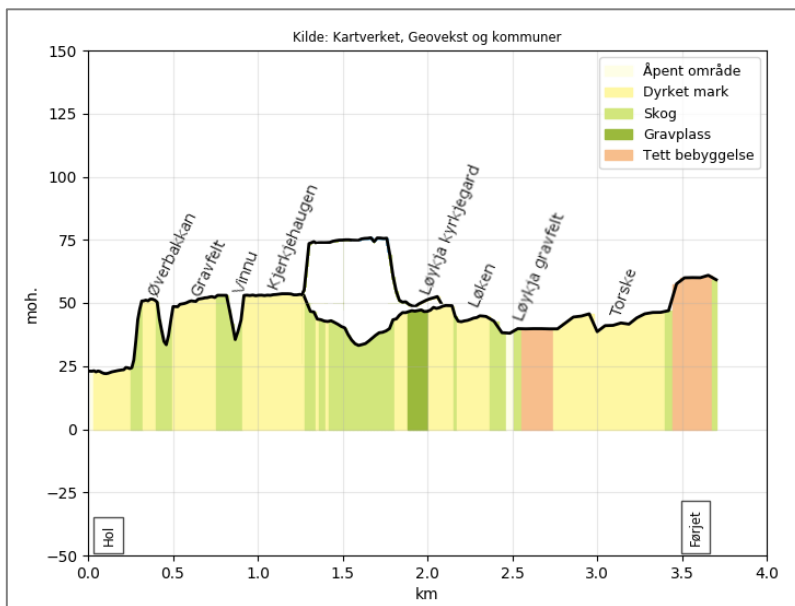

Figur 4: Høydekart over strekningen fra Sunndalsøra til Øverbakkkan
Kartgrunnlag: Kartverket, Geovekst og kommuner

Driva er kjent for å grave ut og erodere vekk store deler av de gamle elveterrassene i nyere tid og sammenfallende med årlige steinskred, snøskred og bekker som flommer over i dalsidene (Seljedal, 1967; Seljedal & Sande, 1966). Dette har påvirket bebyggelsen i dalen. Alle de kjente gårdsbebyggelsene fra etterreformatorisk tid var konsentrert mot midten av dalen og et stykke over elvebredden. På slutten av 1600-tallet var dalen utsatt for mange store ras, som førte til at dagens bebyggelse ligger enda nærmere elven. Som en følge av dalens orientering i øst-vest retning er det

tydelig at fjellskygge fra dalsidene har gjort det meste av bebyggelsen konsentrert på den nordlige bredden av dalen.

Undersøkellesområdet som ligger til grunn for denne oppgaven ligger omtrent en mil fra Sunndalen rett ved utløpet til Vinnusfossen i Nord-Vest og Skorgafossens utløp i Nord-Øst. De fleste funnene som er gjort med metallsøker i Sunndal kommer fra dette området, fordelt på de fire gårdene Hol, Vinnavoll, Løken og Torske.

Figur 5: Høydekart over strekningen fra Øverbakkan til Førjet. Det hvite området mellom kjerkjehaugen og Løykja kyrkjegard viser stigningen til Vinnavollhjellen. Kilde: Kartverket, Geovekst og Kommuner.

Sundalen stiger jevnt fra Sunndalsøra mot Hol, men stiger bratt opp til en eldre elveterrasse

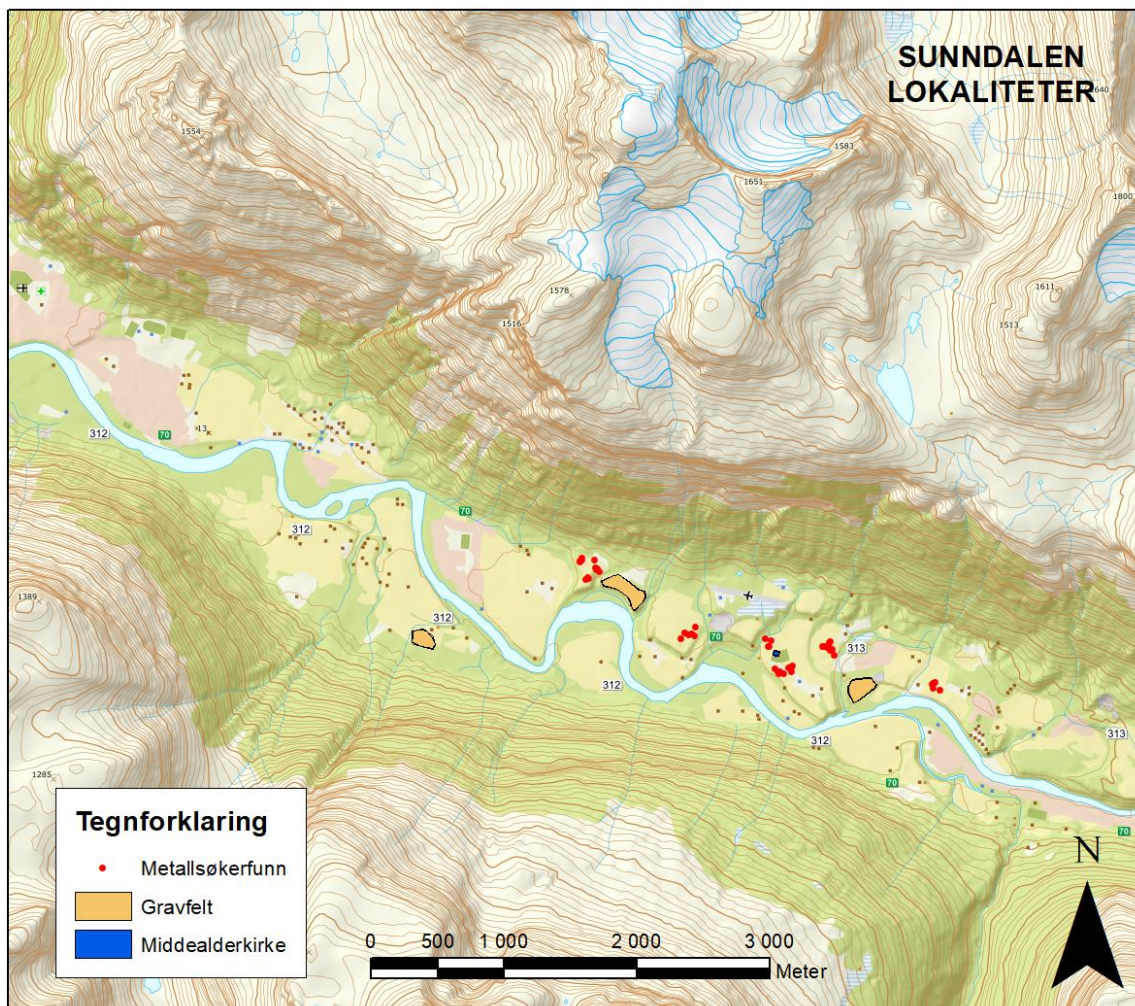
når den når Øverbakkan (fig.4). De første to lokalitetene ligger på dette platået i dalen, som siden faller ved Vinnavoll, og når sitt laveste på Torske før terrenget stiger igjen ved Førjet (fig.5).

Sundalen har i lang tid vært et viktig knutepunkt for handelsreisende fra innlandet, noe som reflekteres i bla. Gerhard Schønings beskrivelser av Sunndalsøra som markeds plass i 1773:

Stedet har anseelse af en liden bye, formedelst hen samling af huuse, som der staae, men som for en stor deel, den meeste tiid staae øde, til deres tieneste, som her besøge markedet. Resten beboes af en giestegiver og en snees husmend. (Schønning, 1778, s. 69).

I nyere tid har det administrative og religiøse sentrumet for dalen ligget ved Sunndalsøra, og på Hov, men fram til midten av 1700-tallet lå sognekirken på Løken, omtrent en mil lengre inn i dalen (Seljedal & Sande, 1966, s. 364-365).

Sett bort i fra Løykja gravfelt, er det flere gravfelt på både nord- og sør-siden av elvebredden innover i dalen. Det første store gravfeltet ligger på Hovin, et stykke vest for Hol på en elveterrasse på sørbredden av Driva. På dette feltet er det framkommet flere funn fra merovinger- og vikingtid som ble ulovlig og udokumentert utgravet i 1907. Gjenstandene representerer antagelig en kvinnegrav med en konisk spenne med emalje fra 600-700 tallet og en mannsgrav med et angelsaksisk sverd (T8257), ringspenne og en fortinnet skålvækt fra 800-tallet. Også dette feltet kan antageligvis stamme tilbake til eldre jernalder. (Gaustad, 1965, s. 92-94)

Figur 6: Kart over detektorlokaliteter og kulturminner i Sunndalen

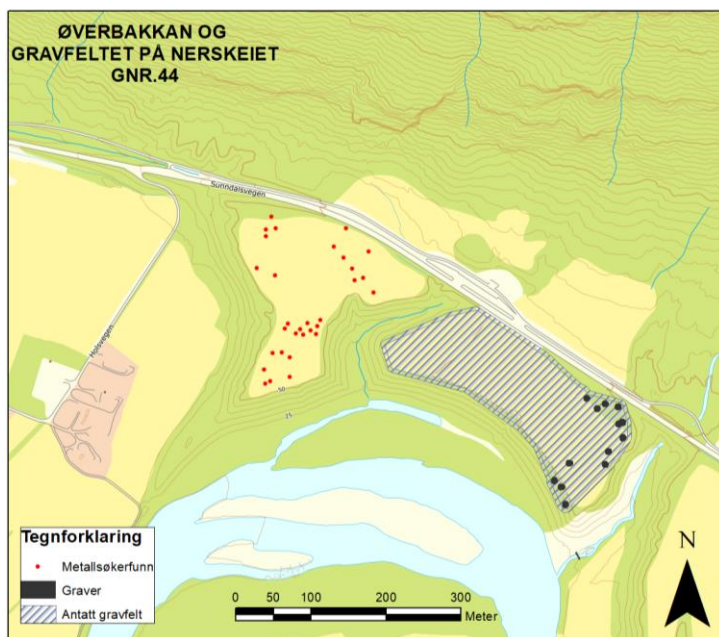
Kart utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Etter Hoven, Nerskeiet og Løykja gravfelt må man nærmere en mil lengre inn i dalen til Romfoghjellen, der det neste store gravfeltet ligger. Fra dette området har det også fremkommet mange funn fra 800-tallet. I det hele finnes det rundt 10 større og mindre gravfelt i Sunndalen der Romfo og Løykja er de største. Blant gravfeltene regner man Hovin, Løykja, Romfo og Gravem som de antagelig eldste gravfeltene i Sunndalen (Gaustad, 1965, s. 79-88). Mengden av store gravfelt er

påfallende, og Gaustad (1965, s. 105) bemerker at det er uvanlig sett i forhold til både Romsdal og Nordmøre å finne gravfelt knyttet til nesten hver eneste storgård (s. 105).

5.2 Øverbakkan I-IV: Lokalitet 222246, 222247, 219346 og 225485

Lokaliteten er delt inn områder fra I-IV, men lokalitetene er avgrenset ettersom som funn har fremkommet og er i seg selv ikke grunnlag for hvorvidt materialet hører sammen. Området er en gammel elveterrasse som ligger omtrent 30 meter over elvebredden. Fra sletten nedenfor området til den vestlige avgrensingen til jordet er det en bratt stigning (fig.4). Lokalitetene her inngår i en elveterrasse som deles i tre av to bekkeleier, den første ved Brømsegropa og den andre ved Vinnu lengst mot øst. Den sistnevnte markerer også skillet mellom gårdene Hol og Vinnavoll. Terrassen avgrenses med den bratte stigningen i vest og av nedstigningen i øst ved Kjerkjehaugen (fig.5).

Gården Hol ligger i dag på sletten nedenfor i vest, men fram til 1689 lå tunet på flaten der lokalitetene befinner seg (Seljedal, 1967, s. 45-47). I følge Ivar Seljedal (1967, s. 44), som referer til bla. Rygh, stammer navnet Hol av det norrøne ordet *hóll* som betyr 'lav jordhaug'.. Frem til begynnelsen av 1900-tallet var jordet delt i to av en mindre vei. Seljedal (1967) påpeker at gårdsnavnet stammer fra beliggenheten til det gamle tunet (Seljedal, 1967, s. 44).

Figur 7: Øverbakkan og gravfeltet på Nerskeiet
Kart utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no

Rett øst for lokalitetene, mellom Kjerkjehaugen og Øverbakkan, har det

ligget et større gravfelt (ID:107913/107923). Gravfeltet ligger på Nerskeiet, som grenser mot hovedveien og Øverskeiet i Nord. Området er i dag dyrket opp og de fleste gravene er sannsynligvis overpløyd og ikke lenger synlige. De få bevarte gravene befinner seg lengst øst på dette feltet. I tillegg til overpløying er det sannsynlig at flere av gravene har gått tapt under storflommen i 1932,

som tok med rundt 20-30 mål av jordet på rundt 50 mål (Riksantikvaren, 2018a). Navneleddet ‘-Skei’ kommer fra det norrøne ‘Skeið’ som henter sin betydning fra bane til kappriding eller andre løp, men kan også bare være betegnelsen på en gårdsvei mellom åkre (Rygh, 1999a).

Lok. 222247:

Totalt 6 gjenstander er kartfestede i Askeladden. Av disse er fire datert til eldre jernalder. Lokaliteten har status som automatisk fredet med 5 meter sikringsone. Lokaliteten befinner seg lengst mot den vestlige avgrensingen av området, nære den bratte stigningen.

Folkevandringstid:

1. *Korsformet spenne (T27499)*: Fragment av midtparti og hodeplate med punktsirkel. Datert typologisk etter Shetelig (1910), fig. 53
2. *Likearmet bøylespenne (T27295 & T27675)*: Datert typologisk etter Ørsnes (1966), fig.92. funnet ved to anledninger.

Folkevandringstid/ merovingertid:

3. *Likearmet spenne (T27498)*: Datert typologisk etter Ørsnes (1966), fig. 92-99 til folkevandringstid eller merovingertid.

Lok. 219346:

Totalt 17 gjenstander er kartfestede i Askeladden, av disse er fire datert til yngre jernalder. Spatelen fra yngre jernalder (T27604) inkluderes ikke på bakgrunn av usikkerheten rundt funksjonen til gjenstandstypen. Lokaliteten har status som uavklart. Denne lokaliteten ligger lengst syd på området, ved Brømsegropa.

Vikingtid:

4. *Sfærisk vektlodd (T27273)*: Kuleformet med flate poler, består av en kjerne av jern med messingkappe. Et merke med en stipulert halvsirkel med tre punkter er fortsatt synlig på den ene polen. Med utgangspunkt i en symmetrisk plassering av punkter er det sannsynligvis

vært to punkter til, slik at det har utgjort et fempunkts merke (::). Vektloddet er sammenlignbart med typer fra Kaupang i Vestfold, slik som C52505:1303 (Pedersen, 2008, s. 124 fig. 6.5 a).

5. *Insulært beslag (T27190)*: Avlangt bruddstykke, med tre forgyllede felt. Spor av crosse-pomme dekor med rester etter tre innfatninger. Rester etter perforering av en jernnagle. Datert til tidlig vikingtid. Funn fra andre kontekster dateres ofte rundt 800/900 tallet e.kr (Pettersen, 2013, s. 51-54 med referanser).
6. *Oval dobbelt skålspenne (T27274)*: Fragment av en enkelt knopp. Variant R 654. Daterbar til vikingtid, sannsynligvis fra 900-tallet (Solberg, 2003, s. 232, fig.271)

Lok. 225485:

Totalt 8 gjenstander registrert i Askeladden, av disse er fem datert til yngre jernalder og de resterende til yngre jernalder eller middelalder. Lokaliteten har status som automatisk fredet med 5 meter sikringssone. Lokaliteten befinner seg lengst øst på feltet, rett ved Brømsegropa.

Vikingtid:

7. *Ringnål (T27496)*: En fullstendig ringnål-spenne av kobberlegering. Oval ring med diameter på 1,55 og 1,8 cm. Nål med bredt feste og ca. 5,5 cm lang nål. Variant Petersen type A. Etter Pettersen (2013, s. s. 54-56) kan ringnålen regnes å være av insulært opphav.
8. *Insulært beslag (T27500)*: Lite fragment av et forgyllt beslag med bruddflate på alle kanter. Dekoren består av en tydelig spiral som ender i tre ulike dyrefigurer i midten. En mindre sirkel ved siden ser ut til å ha samme motiv. Perforert av en korrodert jernnagle, og et mulig hull der beslaget bretter seg inn mot midten.
9. *Vektlodd med insulært beslag (T27510)*: Et rektangulært vektlodd innsatt med et fragment av et insulært beslag. Dekoren på beslaget er svært likt T27190 fra forrige lokalitet. Dateres til tidlig vikingtid rundt 800/900 tallet.

10. *Sfærisk vektlodd (T27513)*: En halvdel av et vektlodd. Består av en messinghette rundt en kjerne av jern. Den er delt på midten med den ene flate polen bevart.
11. *Arabisk sølvmynt (T27674)*: Fragment av en dirhem. Mulige spor etter probering på begge sider. Rett bruddflate mot sentrumet av mynten.

5.3 Kjerkjehaugen I: Lokalitet 215072

Den andre lokaliteten i undersøkelsen ligger på den østlige siden av jordet som omtales som Kjerkjehaugen. Det vestlige jordet er ikke undersøkt med metallsøker, og lokaliteten der det er gjort funn konsentrerer seg til den søndre delen av jordet. På lokaliteten er det gjort totalt 15 funn, og av disse er ett datert til eldre jernalder og fem til yngre jernalder. Kjerkjehaugen befinner seg lengst øst på den samme elveterrassen som Øverbakkan, og avgrenses i øst av at terrenget deler seg. Mot nord stiger terrenget brått til Vinnavollhjellen, og mot sør faller terrenget ned mot elven (fig.5). Fra det høyeste punktet på Kjerkjehaugen er det 27 meter ned til elvebredden. Skillet mellom Nerskeiet og Vinnavoll markeres av den store Vinnufossen.

Navnet Kjerkjehaugen er antageligvis et nyere navn som stammer av nærheten til det gamle kirkestedet, områdets tilknytning gjennom benefisering⁴ til soknepresten, og som prestegård i nyere tid. Navnet er antagelig en variant av 'kirkebakke'- navnet som ofte er betegnelsen på offentlige samlingsplasser i nærheten av et kirkested (Bø, 2009). Området der lokalitetene befinner har tidligere vært gårdstunet til gården Vinnavoll. Navnet Vinnavoll er antagelig sammensatt av 'vinjar' og 'v illr' hvor det første betyr Beitemark, og det andre betyr gressmark eller eng (Seljedal, 1967, s. 11).

Folkevandringstid:

12. *Likearmet spenne (T26921)*: Komplette gjenstand. En variant av Ørsnes (1966) fig. 95-96, med dyremasker på armene

⁴ Sognepresten i Sunndal hadde jordrett på eiendommen f.om.1607.

Merovingertid:

13. *Fuglefibula (T26920)*: En variant lik Ørsnes (1966) fig. 48-51. Mangler hodet. Har skraverte striper på vingene og et smalt haleparti. Perforert av en nagle midt på vingepartiet.

Vikingtid:

14. *Sfærisk vektlodd (T26923)*: Kuleformet vektlodd med flate poler. Utydelige spor etter en stipulert sirkel med to eller flere punkter på den ene polen. Består av en messingkappe rundt en kjerne av jern.
15. *Sfærisk vektlodd (T26924)*: Kuleformet vektlodd med flate poler. Stempel bestående av en stipulert sirkel med to punkt stilt ovenfor hverandre i senter. Består av en messingkappe rundt en kjerne av jern.
16. *Sfærisk vektlodd (T27514)*: Kuleformet vektlodd med flate poler. Består av en messingkappe rundt en kjerne av jern.
17. *Likearmet spenne (T26916)*: Halvparten av en likearmet spenne lignende J. Petersen (1928) fig.59

5.4 Løykja kyrkjegard: Lokalitet 215075, 226329 og 215071

Lokaliteten har navn etter kirkegården som ligger midt i området og ligger på en elveterrasse som ligger litt lavere enn Vinnavoll, men situert rundt 20 meter over elvebredden. Området befinner seg nærmere fem meter øver elveterrassen der lokalitet 215071 befinner seg sør og mellom fem og ti meter over Løken-lokaliteten i øst.

Lokalitetene 215075 og 226375 ligger på hver sin side av hovedveien, mens lokalitet 215071 befinner seg nærmere elven på en elveterrasse nedenfor den større flaten som er beskrevet. Det er usikkert om sistnevnte bør regnes som samme område. Utover dette er lokalitet 215075 og 215071 er ikke inkludert i denne presentasjonen fordi gjenstandsmaterialet der ikke utfyller kriteriene for analysen.

Kokegroper og kultkontinuitet

Løykja kyrkjegard er en del av det store gårdsområdet *Løken* (se lokalitet 177927 for stedsnavn), som i nyere tid skal ha vært en av de største gårdene i Sunndal (Seljedal & Sande, 1966, s. 360). I følge skriftlige kilder skal den opprinnelige stavkirken ha stått der i middelalderen, antageligvis før 1170 (Narmo, 1996, s. 95), og gravlunden skal ha vært i bruk siden den tiden. Middelalderstavkirken stod ved gravlunden frem til 1670 og kirkestedet ble nedlagt i 1707 (Narmo, 1996, s. 94-95). Før naturkatastrofene på slutten av 1600-tallet skal også gårdsbosetningen ha ligget rett nedenfor kirken før den ble flyttet lengre ned mot elven (Seljedal & Sande, 1966, s. 366-367).

Det østligste feltet til gravlunden (ID:215074-1) er en utvidelse fra slutten av 90-tallet, og i den sammenhengen ble området flateavdekket. I undersøkelsen fremkom det et kokegropfelt omkring ett enkelt stolpehull, datert til eldre jernalder (Narmo, 1996). Lars Narmo mener at mange har en misoppfatning av at kokegroper forekommer i tilknytning til bosetning, ettersom kokegroper kan forekomme i mange andre anledninger (Narmo, 1996, s. 79-81). De kan for eksempel forekomme ved gravfelt, stølsvoller, boplasser, tunanlegg, langs vassdrag og i store felt uten tilknytning til bosetning (Narmo, 1996, s. 79). Ettersom kokegropfeltet ved Løykja kyrkjegard ikke kunne settes i sammenheng med bosetning, og befant seg så tett opptil det gamle kirkestedet, ble feltet analysert og tolket som et uttrykk for kultiske handlinger (Narmo, 1996, s. 79). Narmo sine refleksjoner rundt kokegroper setter de i sammenheng med rituelle måltider i førkristen tid (Narmo, 1996, s. 91-95). Størrelsen til kokegropene på kirkegården, på en meter eller større, viser også at de må ha vært konstruert for store måltider (Narmo, 1996, s. 84). At middelalderkirken tidligere har stått ved gravlunden, kan derfor være et tegn på kultkontinuitet og brudd.

Lok. 226329

Lokaliteten ligger rett sørøst for kirkestedet på rundt 48 m.oh. og ca. 20 meter over elvebredden. Lokaliteten er adskilt fra de omkringliggende jordene av hovedveien som går forbi kirkestedet og ligger rett sør for området som ble undersøkt i 1996. Under metallsøk i 2016 ble det observert større flekker med kull etter pløying. Av totalt 4 funn har to en presis datering til jernalder.

Eldre jernalder:

18. *Gullperle (T27484)*: En spiralperle i gull datert typologisk til eldre jernalder med tolv ringer. Perlen er tønneformet med konvergerende ender.

Vikingtid:

19. *Minitatyrøks (T27483)*: En miniatyr av Petersens type E. Svært lik T3446 (Shetelig (1911) fig. 12). Dekorert med striper og punktsirkeler. Bevart treverk i skafthullet.

5.5 Løken: Lokalitet 177927

Lokaliteten befinner øst for Løykja kyrkjegard, befinner seg ca. 250 meter rett nord-vest for Løykja gravfelt, på samme elveterrasse omtrent 10-15 meter over elvebredden. Ettersom en av oppgavens mål er å undersøke relasjoner mellom metallsøkerfunn og kulturminner, er det nødvendig å gå mer i dybden på Løykja gravfelt. Lokalitet 177927 og Løykja gravfelt er på samme elveterrasse, men er adskilt av stigning ved Løykjavegen i vest og en liten bekkeravine kalt Løykja-Skorga i øst. Løykja gravfelt adskilles fra Torske-lokalitetene i øst ved Negard-Skorga som er Skorga-fossens andre utløp. Fra Gerhard Schønings reiseberetninger blir det blant annet beskrevet en stor gravrøys på gården Løken, i nærheten av kirken, men plasseringen er ikke beskrevet nærmere (Schønning, 1778, s. 74).

Stedsnavnet Leikvin

Lokaliteten har navn etter den eldre skriftformen av gårdsnavnet Løykja, som trolig kommer av den eldre formen '*Leikvin*' (Seljedal & Sande, 1966, s. s.360). Gården Løken har trolig vært dalens største gård i areal (Strekker seg fra fjære til fjellside), og regnes av mange som et viktig knutepunkt i dalens fortid (Seljedal & Sande, 1966, s. s.364). Løykja kyrkjegard og middelalder kirke har også vært en sentral del av Løken.

Rygh (1999a, s. s. 64) beskriver betydningen av navnet '*Leik*' referer til bruk, og da under betydningen leker (særlig hestekamper og hesteløp) og andre konkurranser. Krister Vasshus (2011, s. 19-20), som refererer til Elias Wessén (1921) sine beskrivelser av '*hesteting*', viser at '*leik*' ofte forekommer i nærheten av andre stedsnavn med navneledd som stammer av '*Skeið*'. Tradisjonen som Wessén beskriver, innebærer kappriding og hestekamper på Skeivolden og ballspill eller bryting

på Leikvolden i Setesdalen (og lignende steder i Telemark) (Vasshus, 2011, s. 19). I Sunndalen sitt tilfelle stemmer dette med nærheten mellom Løykja og Holsskeiet.

‘*V i*’ stammer antagelig av ‘*V i n*’ som på Vinnavoll. Det finnes 45 slike ‘*Leikvin*’-navn i Norge, hvor flesteparten av disse befinner seg på sør- og øst-landet og at Løken i Sunndalen er det aller nordligste eksempelet (Rygh, 1999a, s. s.64-65). Gårdsnavn med -vin endinger regnes å være blant de eldste gårdsnavnene vi kan spore i Norsk sammenheng, og blir ofte datert til tiden mellom år 0 og 500 e.kr. (M. Olsen, 1971, s. s. 50).

Lok. 177927

Innenfor denne lokaliteten er det gjort observasjoner av kull etter pløying. Lokaliteten (Riksantikvaren, 2014) er vernet jf. Kulturminneloven og har fem meter sikringszone. Av totalt 18 funn er 9 funn egnet for nærmere undersøkelse.

Romertid:

20. *Korsformet spenne (T27695)*: Det er usikkert hvilken del av spennen fragmentet tilhører, men den samsvarer med det øverste partiet i Almgren 1897, taf. 6, nr. 155.
21. *Korsformet Augenefibula (T27315)*: Et fragment fra midtre del av spennen. Dekorert med fire punktsirkler. Datert etter Almgren 1923, fig. 57-60.

Yngre romertid:

22. *Fingerring i gull (T27313)*: Antagelig fragment av en spiralring med stiliserte dyrehoder i endene lik Jørgensen og Petersen (1998) fig. 107 og 128. Fragmentet har bruddflate i begge ender og må derfor være øverste eller nederste del av spiralen.

Folkevandringstid:

23. *Pinsett (T27689)*: Komplette gjenstand men kraftig bøyd. En variant av Shetelig (1912), fig. 159.
24. *Korsformet spenne (T27693)*: Den nedre halvdelen av spennen, med dyrehode. En variant av Shetelig (1906), fig. 165.

25. *Likearmet bøylespenne (T27314)*: Et fragment. Lignende typer i Shetelig (1910) fig. 69 og Ørsnes (1966), fig.92. Dekoren er nærmere sistnevnte med tverrgående stripedekor på den bevarte enden og starten av bøylene, og langsgående stripedekor midt på bøylene. De langsgående stripene er i «perlebånds»-dekor og i overgangen fra armen til bøylene synes det også spor etter en punktsirkel og fire halvmåneformede stempel. Dekormessig er den også lik Ørsnes (1966) fig. 97

Folkevandringstid/merovingertid:

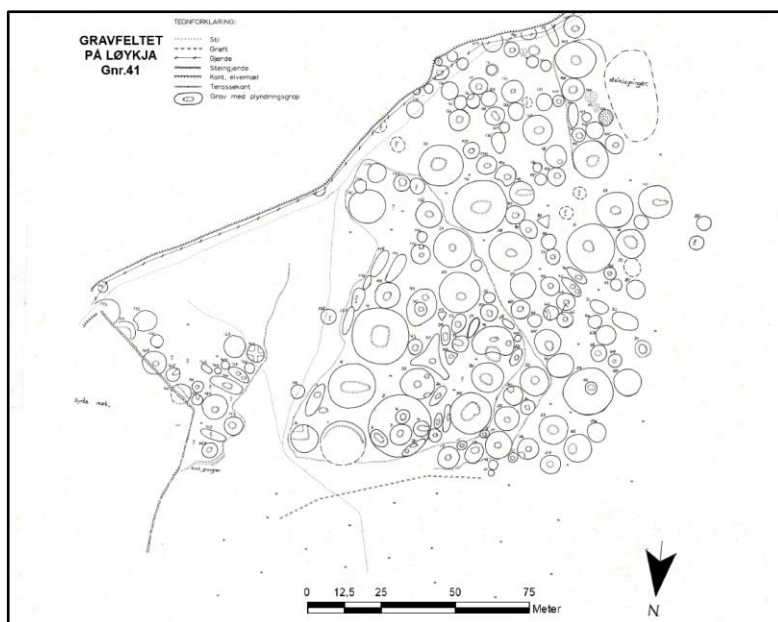
26. *Likearmet spenne (T27694)*: Komplet gjenstand. Spennen har plater på bøylene ved armene med tverrgående riller lik Shetelig (1910) fig. 67 som forekommer i folkevandringstid, men har også nebbformede armer lik fig. 69. Likearmede spenner med nebbformede armer kan også regnes som vanlige i gravkontekster fra 600-tallet (Shetelig, 1910, s. 86).

Merovingertid:

27. *Konisk spenne (T27316)*: Komplet gjenstand av Gjessing (1934) nordenfjeldske type, 124f. Svært nedslitt geometrisk dekor og konsentriske sirkler.
28. *Konisk spenne (T27318)*: Komplet gjenstand av Gjessing (1934) nordenfjeldske type, 124f. Geometrisk dekor og konsentriske sirkler.

Gravfeltet på Løykja

Løykja gravfelt regnes å være Nordmøres største gravfelt og er med 187 identifiserte graver blant de største i landet (Gaustad, 1965, s. 80). Gravene som er undersøkt på feltet kan dateres fra yngre romertid til slutten av 800-tallet og varierer mellom små flatmarksgraver med fotkjede av stein, røyser med jorddekke, og store jordhauger med flere nedgravinger. Blant disse finnes det både langhauger, ovale, runde og stjerneformede hauger (Gaustad, 1965, s. 81, fig.14). I følge

Figur 8 Gravfeltet på løykja. Kart utarbeidet av universitetet i trondheim, det kongelige norske videnskabers selskab, museet

Narmo (1996, s. 95), som referer til Ringstad (1990) gjør en udatert storhaug på dette feltet at Løken kan regnes som det eneste maktsentret i indre strøk på Nordmøre.

Fredrik Gaustad forteller at ble funnet en liten bøylespenne av bronse som kunne tidfestes til 300-tallet e.kr. (C5665), under den første undersøkelsen av gravfeltet ledet av B.E. Bendixen i 1871(Gaustad, 1965, s. 81). Ifølge Gaustad viser Bendixens beretninger at haugen bestod av en røys som var dekket av et jordlag, og at det befant seg et lag med kull under hele haugbunnen. Spor av tekstiler på spennen viser at graven antagelig har vært en skjellettgrav (Gaustad, 1965, s. 81).

Ved Hoel og Petersens undersøkelser i 1930, beretter Gaustad (1965, s. 82) at en av haugene som ble undersøkt inneholdt et brikkeformet spinnehjul, et mulig fragment av en nøkkel, et fragment av et bryne, et ukjent jernstykke og brente bein. Gaustad regner dette som en kvinnegrav og påpeker at denne haugen hadde et brannlag under røyslaget, slik som haugen som var undersøkt av Bendixen. Fra en mindre grav, uten noe tydelig hauglag, fremkom det rester av et leirkar som antagelig stammer fra 400 eller 500-tallet, og ifølge Gaustad hadde også denne haugen et brannlag (Gaustad, 1965, s. 82).

Hauglegging på brannlag og kremasjonsgraver er også gravtyper som Gaustad trekker fram i beretningene av sine egne undersøkelser på gravfeltet. Haugene som ble undersøkt (nr.100, 118 og 127) var alle branngraver fra folkevandringstid, mellom 400-500 e.kr. og hadde tydelige brannlag i utstrekningen til haugbunnen. Grav 100 var en flatmarksgrav med 8 meter tverrmål og fotkjede av stein, og her fremkom rester av et leirkar, en kam, jern, brente bein og en synål. Grav 118 var halvparten så stor som grav 100, men mer funnførende med en remspenne av bronse med dyrehode, et knivblad, en hank av jern og brente bein. Den siste graven som ble undersøkt (nr.127) var en avlang røys uten daterbare oldsaker, men (Gaufstad, 1965, s. 83-84) påpeker at rester av en beinkam og bjørneklør kan tidfeste haugen til folkevandringstid. Gaufstad regner grav 100 og 118 som mannsgraver, men konkluderer ikke med noe kjønnsbestemmelse på grav 127.

De yngre funnene som er gjort på Løykja er også fremkommet ved undersøkelserne av Hoel og Petersen i 1929. Gaufstad (1965, s. 95-98) beretter at undersøkelsen omfattet én haug på omtrent 15 meter i tverrmål med fem graver fra vikingtid (Haug 1, grav I-V). Den eldste graven (grav I) var en branngrav og inneholdt ett enegget og ett tveegget sverd, en skjoldbule, en celt, to bisselmunnbit, en saks. Gaufstad (1965, s. 96) tolker dette som en enkelt mannsgrav fra overgangen mellom 700 og 800-tallet, men ser muligheten for at graven har inneholdt to personer.

Grav II rommet utstyr til en mann og en kvinne som Gaufstad (1965, s. 97) tidfester til 800-tallet. Her fremkom det ett enegget sverd med dekorert hjalt, en spydspiss og en saks blant mannsutstyret. Kvinneutstyret var to skålformede spenner, en kroknøkkel av jern, en perle av grønt glass og bruddstykker av et irsk beslag som hadde blitt omformet som spenne. Grav III er ifølge Gaufstad (1965) også en dobbelt mannsbegravelse der det ene våpensettet tidfestes til 800-tallet og det andre til slutten av 800- eller tidlig 900-tall. De siste to gravene (IV-V) var begge steinmurte branngraver fra ytterkantene av haugen, begge hadde lite gravgoods (Gaufstad, 1965, s. 96-98).

5.6 Torske I-III: Lokalitet 222248, 222249, 222250

Lokalitetsområdet Torske ligger øst for løken og Løykja gravfelt, på en lavere elveterrasse omtrent 8-9 meter over elvebredden. I øst avgrenses området av en ny bratt stigning ved Hallseten og Storura/Teskjalykkja. Det tilgrensende stedsnavnet '*Halleseten*' er antagelig likens med 'Hallset'

som oversettes som en sæter på skrånende bakke (Rygh, 1908, s. s.353). Jordet avgrenses i nord av den nyere hovedveien som grenser mot dalsiden.

Navnet Torske, kommer ifølge Rygh (1908, s. s.393) av '*T skin*' og som er en sammenstilling av ordet '*T sku*' og '*-vin*'. '*T sku*' er ifølge Rygh en betegnelse på en «pose-formet» utvidelse av sund og elver (Rygh, 1908), og sammensatt med '*-vin*' betyr navnet «pose-engen». Etter dagens terreng er ikke mulig å se denne «pose»-formen, men dette kan skyldes elveerosjon. Gårdsbebyggelsen på Torske ser ikke ut til å ha blir berørt av naturkatastrofer på samme måte som på Løken, Vinnavoll og Hol, og gården har antagelig ikke blitt flyttet i nyere tid. Torskejordet deles i to av den gamle ferdselsveien som har gått gjennom Sunndal. I følge Fredrik Gaustad (1965, s. 84 & 98) skal Torske ha hatt flere gravhauger, antagelig fra 700 og 800 tallet, som lå lengst vest på Hjellan-jordet ved Løykja. Lokalitet 222248 og 222250 ligger på det nordlige jordet, i mens 222249 ligger i sør. Sistnevnte er også den største lokaliteten. Lokalitet 222250 utfyller ikke kriteriene for analysen og vil derfor ikke inkluderes.

Lok. 222248

Lokaliteten befinner seg på nord-siden av veien mot vest, ved Negard-Skorga. Av fem gjenstander kan tre dateres til yngre jernalder eller middelalder, en gjenstand til middelalder. En gjenstand er tidfestet til yngre jernalder. Lokaliteten har status som automatisk vernet med 5 meter sikringssone.

Vikingtid:

29. *Beslag (T27292)*: Et rektangulært forgyllt beslag med to seksjoner av 'S'-formede buktende dyreornamentikk, perforert på tre plasser. Dyrefigurene har lange snuter og øyne og hofter markert med spiraler, hvilket er typisk for irsk/keltisk stil (Pers. Komm. Aina H. Pettersen, på mail 05.05.2018). Formmessig er den også svært lik J. Petersen (1928) fig. 151. Relativ datering er trolig til tidlig vikingtid.

Lok. 222249

Lokalisert ved den søndre siden av veien mot øst, nedenfor Hjellan-jordet. Av 13 gjenstander kan én dateres til eldre jernalder, fire dateres til generell jernalder eller yngre jernalder/ middelalder, tre

gjenstander til middelalder og fem gjenstander er tidfestet til vikingtid. Lokaliteten har status som automatisk vernet med 5 meter sikringssone.

Eldre jernalder:

30. *Bøylespenne (T27323)*: Fragment av den øvre delen av foten til en bøylespenne.

Vikingtid:

31. *Tysk sølvmynt (T27691)*: Antagelig fragment av en tysk vikingtidsmynt, med spor etter probemerker.

32. *Arabisk sølvmynt (T27681)*: To stykker med samme bruddflate. Bærer mulige spor av sterk varmepåvirkning på adversen i form av tynne folder i metallet (fig.21.). Må ha blitt påført etter mynting siden tekst er svært nedslitt. Dypt gjennomgående kutt eller mulig probemerke på reversen. Rette bruddflater.

33. *Oval dobbelt skålspenne (T27683)*: Fragment av en enkelt knopp. Av variant Rygh (1999b) fig.652. Daterbar til vikingtid, sannsynligvis fra 900-tallet (Solberg, 2003, s. s. 232, fig.271). Lignende T27274 fra Hol.

34. *Likearmet spenne (T27684)*: Et bevart endestykke, lignende type J. Petersen (1928), fig.58-60. Gjenstanden har tre fliker med bevarte naglefester.

35. *Likearmet spenne (T27321)*: Et bevart endestykke, lignende type J. Petersen (1928), fig.58-60. Gjenstanden har tre fliker med bevarte naglefester. Nærmest identisk til T27684, men har ikke like bruddflater.

5.7 Sammenfatning av funnmateriale

Som en følge av seleksjonen av metallsøkerfunnene med entydig type og presis tidfesting faller det endelige antallet gjenstander på 35 funn fordelt på åtte lokaliteter. Ut i fra gjenstandsbeskrivelsene fremkommer det at det er noen gjenstandstyper som dukker opp gjentatte ganger i metallsøk, men også at metallsøkingen har produsert noen egenartede gjenstander. Terrenget i Sunndalen gjør at

mange av gårdene, mer eller mindre, skilles fra hverandre med bakgrunn i elveterrasser og bekkegroper, med ett enkelt unntak i Løken. Tidsmessig er det mulig at de tre navnene Vinnavoll, Løken og Torske er de eldste stedsnavnene med tidfesting til mellom år 0 til 500 e.kr., Hol er på sin side er noe mer usikkert, siden det er et naturnavn. Den relative høyden i forhold til elven viser at Øverbakkan og Kjerkjehaugen er de høyeste lokalitetene etterfulgt av Løyka kyrkjegard, Løken og Torske. Sistnevnte er i underkant av 9 meter over elvebredden.

En trend som kan observeres i materialet er at både eldre og yngre jernalder har hovedsakelig smykkemateriale som er av presis datering og entydig type, inklusive det egenartede materiale. Av 35 funn er det bare 7 gjenstander fra yngre og eldre jernalder som regnes som noe annet enn draktutstyr. Kronologisk er det noen lokaliteter som domineres av funn fra eldre jernalder, slik som Lok. 222247 og 177927. Det er også flere lokaliteter som domineres av funn fra yngre jernalder, slik som Lok 219346, 225485, 222248 og 222249.

Sted	Øverbakkan, Hol			Kjerkjehaugen	Løykja K.g.	Løken	Torske		SUM
	Lokalitets ID	222247	219346				225485	215072	
Gjenstands-Type									
Korsformet spenne	1					3			4
Ubestemt bøylespenne								1	1
Likearmet spenne	2			2		2		2	8
Konisk spenne						2			2
Skålspenne		1						1	2
Sfærisk vektlodd		1	1	3					4
Insulær stil		1	3				1		5
Myntfragment			1					2	3
Andre typer				1	2	2			6

Tabell 1: Oppsummering av gjenstandstyper og antall funnpå lokalitetene

6. Form, funksjon og kjønn

For å kunne utrede for sammenhenger mellom gjenstandene i Sunndalen er det viktig å vite *hva* de er (i form av type og utforming), *hvordan* de brukes eller inngår i praksis, og hva de betyr i denne praksisen. I dette kapittelet vil jeg foreta meg en redegjøring gjenstandstypebiografier for de ulike typene. Her har jeg valgt å fokusere på gjenstandenes symboliserende og praktiske funksjon innenfor sine tidsaldere og hvilke funn de forekommer sammen med. Gjenstandstypebiografiene baserer seg på gjenstandsstudier både om enkeltgjenstander, og andre generelle trekk ved materiell kultur fra eldre og yngre jernalder.

Noen gjenstander i dette materialet er mer forsket på enn andre eller har mer tilgjengelige kilder, og dette medfører at det blir noe skjevfordeling i mengden redegjøring rundt hver enkelt gjenstandsvariasjon. Der dette er tilfellet vil redegjøringen bli mer generell. Målet er å etterstrebe en grundig redegjøring, men enkelte gjenstander slik som spiralperler av gull mangler mer utfyllende kilder. I denne presentasjonen vil jeg redegjøre for de aktuelle gjenstandene fra Sunndalen innenfor gjenstandsgruppene, og deretter trekke inn datering, ulike anvendelsesområder, kjønn og annen sosial praksis som gjenstandstypen ofte inngår i. I diskusjonen kommer delkapitlene fra dette hovedkapittelet til å brukes som kilde for utsagn.

6.1 Bøylespenner fra eldre jernalder

Sted	Øverbakkan, Hol			Kjerkje-haugen	Løykja K.g.	Løken	Torske		
Lokalitets ID	222247	219346	225485	215072	226329	177927	222248	222249	SUM
Gjenstands-type									
Korsformet spenne	1					3			4
Ubestemt bøylespenne								1	1
Likearmet spenne	2			1		2			5

Tabell 2: Oversikt over bøylespenner fra eldre jernalder.

En stor del av materialet som er fremkommet gjennom metallsøk er spenner fra eldre jernalder, og av disse kommer mesteparten fra folkevandringstid. Allerede på den første lokaliteten (222247) finnes det tre spenner som kan dateres til folkevandringstid, og videre finnes det spenner fra eldre jernalder på nesten alle undersøkelsesområdene bortsett fra Løykja kyrkjegard. Området det finnes flest spenner fra eldre jernalder er lokalitet 177927 på Løken som har hele fem spenner fordelt mellom romertid og fram til folkevandringstid. Hovedtypene er fem likearmede spenner og fire spenner av korsformet variant. En bøylespenne kan ikke typebestemmes nærmere.

Alle disse spennene er av typer som forbindes med kvinners klesdrakt i eldre jernalder, og anses for å være smykker som er spesielt tilknyttet kjønnsartikuleringer (Røstad, 2016, s. 349). Gjenstandene har utfyllt funksjonen om å holde sammen elementer på klesdrakten til kvinner, der enkelte spennetyper gjerne brukes mer enn andre. Spennen utfyller en forholdsvis enkel praktisk funksjon, men variasjon av gravtyper og kvalitet på spennene tyder på at det også ligger en sosial identitetsskapende funksjon bak bruken av bøylespennene (Røstad, 2016, s. 144 & 364).

Det blir sett på som et tegn på at spenner fra eldre jernalder ble tett knytte opp mot klare kjønnsroller, fordi det er det en generell skandinavisk trend at kvinner blir gravlagt med smykker, mens menn blir gravlagt med våpen. Det er noen unntak i (hovedsakelig) norsk sammenheng der menn gravlegges med spenner i folkevandringstid, men dette er uvanlig. Av totalt 936 funn er det bare 15 spenner som kan sies å komme fra mannsgraver. (Røstad, 2016, s. 350-360)

Bøylespenner er normalt fra gravkontekster, men det finnes også tilfeller der de bli funnet i hustufter slik som ved undersøkelsen av tunanlegget på Sausjord i Voss (A. B. Olsen, 2013, s. 98-100, fig.109) og ved undersøkelser av produksjonsplasser, slik som Missingen/ Åkerberg i Østfold (Maixner, 2015b). Ved undersøkelsen i Voss var det likevel bare dette ene spennefunnet som fremkom av undersøkelsen, og Olsen bemerker selv at det er sjeldent at draktspenner opptrer i en huskontekst. Maixner (2015b, s. 31) trekker også fram et eksempel av en samling fragmenter av bøylespenner fra område 3 i Missingen/ Åkerberg som blir tolket som skrapmetall til smelting.

6.1.1 Korsformede spenner

Definisjonen av korsformede spenner er noe omdiskutert, men ifølge Ingunn Røstad (2016, s. s. 100) som referer til Wenche Slomann (1986), Ulla L. Hansen (1970) og defineres de som bøylespenner med firkantet hodeplate med knopper, eller armer, som utgjør et kors (derav navnet). Hodeplaten dekker nålespiralen og er festet vinkelrett på bøylene. Foten er som regel avsluttet i et dyrehode, eller en triangulær, halvrund spadeformet plate (f.eks. Shetelig, 1910, s. s.53-58). Spennen blir utviklet i overgangen fra yngre romertid til begynnelsen av folkevandringstid og er en utbredt gjenstandstype i hele det vestlige Skandinavia, nord-tyske og engelske områder.

Spennen har stor geografisk utstrekning og variasjon i type, og ser ut til å være i bruk fram til rundt 525 e.kr. med noe overlappning (Røstad, 2016, s. 48-50). De norske og svenske spennene stammer utelukkende i fra gravfunn, imens det i noen tilfeller forekommer i depotfunn i Danmark (Røstad, 2016, s. s.100). Bruksmåten for disse spennene er normalt regnet som parspenner til festing av peplokjoler (Kristoffersen, 2006, s. 19), men i noen tilfeller kan de også bli brukt som en tredjespenne til feste av sjal eller kappe. I gravmaterialet er det imidlertid mindre vanlig at spenner forekommer parvis (Kristoffersen, 2006, s. 18). I noen tilfeller blir de korsformede spennene kombinert med en relieffspenne eller likearmet spenne (Kristoffersen, 2006, s. 16).

De 5 korsformede spennene forekommer bare på to plasser i Sunndalen, på lokalitet 222247 og 177927. Spennen fra Hol (222247) mangler de karakteristiske knappene på hodeplaten som følge av pløying og er en forholdsvis liten spenne. På lokaliteten er det en spenne med korsform som stammer fra folkevandringstid, imens den siste regnes å være en «Augenfibula». Den korsformede spennene (T27693) fra denne lokaliteten terminerer i et drage- eller dyrehode, men mangler hodeplate.

**6.1.2 Små likearmede spenner*

De små likearmete spennene fra eldre jernalder er en enkel variant av små bøylespenner, med lik fot og hodeplate. I likhet med sine forgjengere, den korsformede spennen, fungerer de i stor grad som draktspenner, enten som par- eller som enkeltspenne. Sett som en helhet utfyller de så godt som de samme funksjonene (Kristoffersen, 2006, s. 9-10). De blir vanligere som parspenner fra den siste perioden av folkevandringstid og fortsetter videre inn i merovingertiden (Kristoffersen, 2006, s. 20),

der den eldste varianten av likearmet spenne regnes å være de med lineær dekor på bøylen (Ørsnes, 1966, s. 118).

Likearmede spenner har vært relativt vanlige spenner, og på Bornholm skildres dette blant annet i de store antallet av slike spenner som er funnet på Sorte Muld og ved Sandegård og ellers forekommer lite i graver (Watt, 2000, s. 90, fig. 7). I norsk sammenheng er spenne-typen er gjerne vanlig i gravkontekster (Jensen, 1998, s. 42-47), men det er noen tilfeller hvor likearmede spenner dukker opp i hustufter, slik som spennen fra tunanlegget i Voss (A. B. Olsen, 2013, s. 98-100).

6.2 Egenartede gjenstander fra eldre jernalder

Sted	Øverbakkan, Hol			Kjerkje -haugen	Løykja K.g.	Løken	Torske		
Lokalitets ID	222247	219346	225485	215072	226329	177927	222248	222249	SUM
Gjenstands- type									
Tønneformet spiralperle					1				1
Fingerring i gull						1			1
Miniatyrøks i bronse					1				1

Tabell 3: Oversikt over egenartede gjenstander fra eldre jernalder

6.2.1 Tønneformede spiralperler

Perler av gull er et uvanlig funn fra eldre jernalder, og forbindes som regel med enten graver eller som depotfunn. For eldre jernalder synes særlig depotfunn å være vanlig for denne typen: En lignende perle funnet i et annet løsfunn sammen med en ring av betalingsgull i Heggeteig, Sogn og Fjordane (B8146) og ytterligere et funn fra nedre Stav i Sør-Trøndelag, hvor perlen er også tolket som betalingsgull (T2458). Ni tilsvarende ringer er funnet i Elsehoved, Danmark, i et smykkeoppsett med romerske gullmynter og er datert til 530-550 e.kr. (Jørgensen og Petersen 1998, fig. 189).

Røstad (2016, s. 308) som refererer til Nielsen 1987,1997 og 1999, samt Vinsrygg 1979 og Ørsnes (1966) nevner kort tønneformede perler av opprullet bronsetråd som typiske i kombinasjon med

koniske spenner i merovingertid, men siden perlen er av gull de kan den også sidestilles med depoter av betalingsgull i folkevandringstid. Fordi den tønneformede perlen er av gull, kan den regnes som eldre enn spiralperlene av bronse fra merovingertid.

6.2.2 Spiralringer av gull

Spiralringer og gullringer blir ansett som en refleksjon av spesiell status når de fremkommer av gravkontekster i eldre jernalder (Solberg, 2003, s. 169). Slike ringer blir tolket som en del av et sosialt rang-system i eldre jernalder. Solberg (2003) som refererer til Lund Hansen (1995) skriver at fingerringen av gull kan symboliserer der første trinnet på rangstigen (Solberg, 2003, s. 93).

I motsetning til mange av de vanlige smykkegjenstandene fra eldre jernalder, slik som spenner, forekommer spiralringer både i manns- og kvinnegraver (Brøndsted, 1960, s. 193; Jørgensen & Petersen, 1998, s. 168; Shetelig, 1912, s. 35). Ringene med dyrehoder er den vanligste formen i yngre romertid og kalles ofte for ormehoderinger, men slik bla. Jørgensen og Petersen (1998, s. s.161) påpeker er det mer sannsynlig at disse er stiliserte ravnehoder.

Ringfragmentet fra Løken mangler spor etter dyrehode, men klare likhetstrekk med endestykket til en av gullringene (C2878) som er funnet i en mannsgrav fra 400-tallet på Bråten-Veien gravplassen ved Norderhov i Buskerud. Lignende spiralfingerringen og armringer med midtrygg og lignende stempeldekor finnes også i en rik kvinnegrav fra 300-tallet i Himlingøje i Danmark (Brøndsted, 1960, s. 191-194). Ved metallsøket i Missingen/ Åkerberg ble det funnet en komplett spiralring av gull med to omdreiinger, ved dette tilfellet ble ringen tolket en del av restene til et gravfelt (Maixner, 2015b, s. 34).

6.2.3 Pinsett av bronse

Fra folkevandringstid regnes disse som regel som mannsutstyr og ifølge Solberg (2003, s. s.144) finnes de oftest i rike mannsgraver. Shetelig (1912) regner også pinsetten som en del av mannsutstyret. Pinsetten fra løken (T27689) har en parallell som stammer fra en branngrav på Audamotland nær Vigre i Hå kommune på Jæren (Shetelig, 1912, s. 47 & fig.159). Denne branngraven lå i en stor urne i en lav og bred rundhaug og det ble funnet både spillebrikker, en lang beinkam og et ubestemt beinstykke.

En annen pinsett (Shetelig, 1912, fig.349) i gravmaterialet fra grav 2 i haug IV fra gravfeltet på Døsen i Os (syd for Bergen), er også svært lik pinsetten fra Sunndalen. Denne pinsetten kommer fra en ubrent grav, men i motsetning til normalen som Solberg beskriver, stammer dette fra en gruppe funn som Shetelig omtaler som «fattigere funn» (Shetelig, 1912, s. 121). I denne graven lå det ytterligere en saks, en kniv og ildslagningsutstyr. Shetelig beskriver også et annet funn av en ubrent grav fra folkevandringstid på Usthus i Fjelberg på Sunnhordaland (B3713) som bestod av en rik mann- og kvinnegrav i samme hellekiste (Shetelig, 1912, s. s.154-156). I dette tilfelle var en pinsett av sølv plassert tydelig i den mannlige delen av graven.

6.3 Spenner fra yngre jernalder

Sted	Øverbakkan, Hol			Kjerkje- haugen	Løykja K.g.	Løken	Torske		
Lokalitets ID	222247	219346	225485	215072	226329	177927	222248	222249	SUM
Gjenstands- type									
Likearmet spenne				1				2	3
Konisk spenne						2			2
Skålspenne		1						1	2
Insulære stil		1	2*				1		3
Egenart				1	1				2

Tabell 4: Oversikt over spenner fra yngre jernalder

Spennene fra yngre jernalder i Sunndal består av koniske, likearmede, og ovale dobbelte skålspenner. Spenner fra denne tidsperioden finnes på alle lokalitetene, bortsett fra 222247. Spennene fra yngre jernalder virker som de har vært utsatt for mye mekanisk nedbrytning. Skålspennene kan man anta at er totalødelagte (sett bort i fra knoppene) og de «to» likearmede spennene som ble funne på Torske (sannsynligvis fra samme spenne) viser at enkelte av de yngre gjenstandene er svært ødelagte. De koniske spennene fra Løken er imidlertid godt bevart.

I overgangen mellom eldre og yngre jernalder, går peplokjolen ut av bruk i Norden (Røstad, 2016, s. s.348). Nye spennetyper tar over for de korsformede spenne, men draktspenner forblir i hovedsak en gjenstandsgruppe som er vanligere i kvinnegraver enn i blant mannsutsyret. Trender i

gravmaterialet fra folkevandringstid og merovingertid viser at smykkeutstyr som regel forbindes med kvinneidentitet (Røstad, 2016, s. 349). Enkelte smykkegjenstander, som våpenbeltebeslag hektespinner, gullfingerringe og gullmedaljonger ofte er knyttet til mannsidentitet (Røstad, 2016, s. 359). Smykke- og spennematerialet i yngre-jernalder har på mange måter det samme utgangspunktet for kjønnsidentitet når forbindes med gravfunn. Det er noen unntak når det gjelder glassperler, som også kan forbindes med mannsidentitet (Haugen, 2009)

6.3.1 Koniske spenner

Sett bort i fra kontinuiteten i likearmede spenner, er koniske spenner er blant de eldste spennetyper fra yngre jernalder. Den eldste typen har geometrisk dekor og konsentriske sirkler, og den yngre med dyreornamentikk og relieffdekor (Røstad, 2016, s. s.49). De koniske spennene finnes sjelden tilfeller i metalldepot, men de aller fleste spennene stammer fra gravfunn (Røstad, 2016, s. s.283). Av disse gravfunnene er det ingen graver som kan tolkes som mannsgraver, slik at de koniske spennene blir regnet som et artefakt som symboliserer en kvinnelig kjønnsrolle (Røstad, 2016, s. s.362).

Spennene regnes som markøren for skillet der den tradisjonelle peplokjolen går ut av bruk som kvinnedrakt. Dette er fordi det ofte bare følger med én konisk spenne i gravmateriale i merovingertid, i motsetning til de korsformede fra folkevandringstid hvor det oftere følger med et par (Røstad, 2016, s. 288). Ved noen tilfeller inneholder gravene flere enn en spenne (Røstad, 2016, s. 288). Denne trenden strekker seg fra Fiskå i Møre og Romsdal til ytre Elgeneset i Troms, der graven fra Fiskå hadde 3 spenner (Røstad, 2016, s. s.288)

De koniske spennene fra Løken (T27316 og T27318) har geometrisk dekor fordelt på henholdsvis fire konsentriske sirkler. Dekoren på T27316 er i kontrast til T27318 svært nedslitt, nesten polert vekk, men dette kan skyldes kjemisk nedbryting i pløyelaget. Spennene er begge rundt 2 cm i diameter. Den geometriske dekoren gjør at disse spennene dateres til første fase av merovingertid.

6.3.2 Fugleformet spenne

En annen smykke type som gjerne er inkludert i kvinneutstyret i merovingertid er små fugleformede eller såkalte ravneformede spenner. I noen tilfeller er de også omtalt som fiskefibler (Røstad, 2008). I likhet med de koniske spennene utgjør de en del av kvinnedrakten og danske gravkontekster finnes

det flere eksempler der man har funnet de parvis plassert ved skuldrene på den avdøde (P. V. Petersen, 2016, s. 40-42, fig.10). I de tre gravkontekstene som kjennes til i Norge er de imidlertid brukt som enkeltspenne (uten andre spenner) (Røstad, 2008, s. 104). Formen er forholdsvis vanlig i merovingertid fra Syd-Sverige, Jylland i Danmark, men i Norge fantes det bare 10 slike i 2008 der de fleste tidfestes til 650-725 e.kr. (Røstad, 2008, s. 103 & 107). Flere av de norske ravnespennene viser tegn på at de har vært brukt som hengesmykker (Røstad, 2008, s. 104-106, fig.4,5 & 7-9).

Fragmentet av den fugleformede fibulaen fra Kjerkjeheugen er sannsynligvis en del av en ravneformet spenne. Den er formet som en fugl med sammenbrettede vinger, markert med langsgående innriss og rektangulær hale, men den mangler hodet. På grunn av formen og innrisset på vingene er den antagelig av type D1 eller D2 etter Mogens Ørsnes (1966) sin typologiske inndeling Ørsnes (1966, s. 101-103). Det er en form som er vanligere i syd-Sverige og faller innenfor begynnelsen av merovingertid (ca. 550-725 e.kr.). Spennen er også perforert av en nagle omtrent midt mellom vingene, så den kan ha vært anvendt som et beslag eller hengesmykke i en senere periode.

6.3.3 Små likearmede spenner

De små likearmede spennene er en fellesbetegnelse som brukes for de små bøylespennene fra merovingertid, og kjennetegnene ved disse er at de i hovedsak har lik fot og hodeplate. De små likearmede spennene kjennetegnes ved at de har en bred og kraftig avrundet bøyle og korte like endeplater og er som regel mellom 3-5 cm lange (Ørsnes, 1966, s. s.115-119). De små likearmede bøylespennene er en forholdsvis uniform funngruppe som stammer fra merovingertid, og anvendelsesområde til spennene er ofte som parspenner.

Det er to små likearmede bøylespenner som sannsynligvis kan knyttes til merovingertid, men begge er fragmenter. Ett fragment fra Øverbakkan er bare en nebbformet fotplate og kan derfor ikke dateres sikkert, men siden den antagelig er fra en likearmet spenne kan den tidfestes til folkevandringstid eller merovingertid. Det andre fragmentet fra Løken er derimot mer eller mindre komplett, med rektangulære plater og rygglinje på bøylene. Plater på endene av bøylene er noe uvanlig for denne spennetypen, men forekommer i fra noen eksempler av korsformede spenner fra siste fase.

6.3.4 Likearmedede spenner fra vikingtid

Vikingtidens likearmedede spenner kan på sin side dateres fra de første århundrene i perioden, og går siden ut av bruk inn i 900-tallet. Gruppen, slik den betegnes av J. Petersen (1928, s. s.76), er en veldig variert spennegruppe. De kan variere i lengde fra 6,5-20 cm i lengde (J. Petersen, 1928), men det definerende kjennetegn er at de er fullstendig symmetriske, og har tre deler; to armer på hver side av en midtbøyle eller plate (Hårdh, 2011). Nyere forskning på spennetyper viser at den er veldig vanlig spennetype i hele Skandinavia, og særlig i Øst-Sverige og på Bornholm (Hårdh, 2011).

De likearmedede spennene forekommer ofte i sammenheng med ovale skålspenner, og blir ofte regnet som en typisk tredjespenne i kvinnelig klesdraktsett (J. Petersen, 1928), men nyere undersøkelser viser at den nok også har fungert som en enkeltspenne (Hårdh, 2011). Den eldste spennetyper finnes på boplasser, i handels- og produksjonssteder (Kaupang, Sorte Muld og Birka), i graver, så vel som depot (Grieg, 1929, s. s.203) og dateres til tidligst 800-tallet (Hårdh, 2011; J. Petersen, 1928, s. s.78).

Ljønestypen er en variant av de likearmedede spennene, som regnes som en av de mest uniforme. Kjennetegnet for denne typen er at de har rombiske felter med en kors-form på armene, avrundene kanter og geometrisk flettebåndornamentikk (Hårdh, 2011, s. s.39-40). De likearmedede spennene fra vikingtid strekker seg over hele perioden, men Ljønes-typen brukes i hovedsak gjennom 800-tallet til begynnelsen av 900-tallet (Hårdh, 2011, s. 42). Den ene likearmedede spennen fra vikingtid på Kjerkehaugen kan regnes som et fragment av Ljønes-typen (J. Petersen, 1928, s., fig.58). Den/ de andre spennene fra Torske kan også være av Ljønes-typen med rester etter tre armer med knoppefester og den slitte, men synlige, geometriske dekoren.

6.3.5 Doble ovale skålspenner

De ovale spennene fra vikingtiden forbindes med «selekjolen» som er den typiske kvinnedrakt i vikingtid, slik peplokjolen var for eldre jernalder (J. Petersen, 1955, s. 9). Skålspenner fra vikingtid kommer i flere faser: Den første fasen av består spennene bare av ett enkelt skall, imens de senere spennene gjerne har to (Solberg, 2003, s. 232). De dobbelt-skallede spennene har ofte knopper festet på det ytterste skallet.

Normalt finnes disse i graver, men fra kaupang er det funnet ett enkelt fragment av en skålspenne og Grieg (1929) nevner ett tilfelle der de fremkommer som depotfunn⁵. I følge Pettersen (2013) som refererer til Glørstad (2010) vil ovale skålspenner i gravkontekster brukes som en sikker kjønnsindikator på at den gravlagte har vært en kvinne. Skålspenner forekommer ofte i par (Solberg, 2003, s. 232). Slik som de korsformede og relieffspennene er det også ofte at de ovale spennene fremkommer som par sammen med en tredjespenne. Tredjespennen kan være en trefliket, likearmet eller en rund spenne, men i enkelte tilfeller kan de også være i form av et omformet insulært beslag (Jåtten, 2006, s. 69; Solberg, 2003, s. 232).

Det er funnet to fragmenter av skålspenner, men de forekommer i hver for seg i hver ende av undersøkelsesområdet, en på Hol og en på Torske. De fragmentene som er igjen av ovale skålspenner faller inn under den yngste spennegruppen av spenner med dobbelt skall (Rygh, 1999b, fig. 652) Begge fragmentene er en av knappene på det ytterste skallet. Etter knappene dateres denne spennetyper til 900-tallet e.kr. (Solberg, 2003, s. 232) og ifølge Jan J. Petersen (1955), snarere til midten eller den siste halvdel av århundret.

6.3.6 Miniaturøkser

Det er skrevet noe om miniaturøkser fra norsk vikingtid. Haakon Schetelig beskriver en gravkontekst der en slik øks ble funnet på Svingesæter i Stryn (Shetelig, 1911, s. 6-9, fig.7). Den bestod av ett enkelt individ i en hellekiste med to ovale skålspenner, hele 57 glassperler, en kniv, en nøkkel, synåler av jern og bronse, et spinnehjul av bly og miniaturøkseren i bronse. På bakgrunn av osteologisk analyse og de to skålspennene, ble de konkludert med at den gravlagte hadde vært en kvinne. Denne miniaturøkseren hadde og et skaft av bronse som sluttet i formen av en smykkenål fra vikingtid og omtales derfor som: «[...] i det hele en stor sjeldenhet og ganske enestaaende i norske fund hittil.» (Shetelig, 1911, s. 8). Schetelig betegner den som en smykkenål, men setter spørsmål ved dette på bakgrunn av plasseringen til miniaturøkseren i belte høyde til den avdøde – tett ved spinnehjulet.

J. Petersen (1951, s. 338) omtaler et funn fra Bjåland i 1919 (C22389), av en øks av den samme typen (med helstøpt skaft). Denne ble også funnet med to ovale skålspenner, saks, vevsverd og 30 linheklestifter og Petersen daterer dette funnet til første halvdel av 800-tallet. På grunn av det

⁵ C5305 og C5306 fra Hvarnes i Vestfold

resterende gravmaterialet blir graven tolket som en kvinnegrav. En nærmest identisk miniatyrøks (T3446) til øksen fra Løyka kyrkjegard ble funnet under rivningen av en del av hovedbygningen til Bakkegården utenfor Trondheim (Beskrevet av Karl Rygh i 1886), men det er ingen andre beskrivelser om funnomstendighetene (Shetelig, 1911). Denne øksen er også dekorert med flere punktsirkler på bladet, striper ved overgangen til skjefftet og er av samme type som T27483. J. Petersen (1951, s. s.338) beskriver denne som en avart av type E, en type som han mener er særlig vanlig i Telemark helst fra sen vikingtid. Det er derimot ingen andre nordiske miniatyrøkser som har skaft støpt i bronse, og (Shetelig, 1911) tolker det derfor som at de har hatt et treskaft. Dette stemmer godt med tilfellet fra Sunndalen. J. Petersen (1951) Beskriver også et tilfelle fra Shetland der det ble funnet to miniatyrøkser med skaft av bein fra ca. 800-850 e.kr.

Schetelig forklarer at det vanligste er å tolke miniatyrøkser som enten et symbolsk hengesmykke eller et leketøy, og at det helt til sin egen samtid også har vært vanlig å gå med såkalte «knappehullsøkser» på vestlandskysten. Ytterligere har Magne Samdal (2000), som refererer til Fuglesang (1989), Magnus (1975) og Meany (1981), beskrevet at miniatyrvåpen i de aller fleste tilfellene finnes i kvinnegraver, og som oftest hengt i et bånd rundt halsen eller i beltet til den avdøde. Gjenstander som klassifiseres som miniatyrvåpen, i undersøkelsene fra Uppåkra, blir også satt i sammenheng med kvinneidentitet og Rosengren (2010, s. 210-211) tolker denne gruppen som et identitetssymbol for frie kvinner i vikingetid.

6.4 Gjenstander i insulær stil

Sted	Øverbakkan, Hol			Kjerkje- haugen	Løykja K.g.	Løken	Torske		
Lokalitets ID	222247	219346	225485	215072	226329	177927	222248	222249	SUM
Gjenstands- type									
Beslag		1	1				1		3
Ringnål			1						1
Vektlodd		1							1

Tabell 5: Oversikt over funn i insulær stil

Insulære gjenstander er artefakter med en opprinnelse i de Britiske og Irske øyene. Disse artefaktene regnes som bevis på direkte kontakt med britiske og irske øyer, og regnes av enkelte som et sikkert bevis på vikingenes plyndringstokter (Bakka, 1963, s. s.5). Gjenstandene kommer som regel i to former, som bruddstykker av ulike forgylte beslag eller som bruksgjenstander. Eksempelvis finnes det flere spennetyper slik som ringspinner og ringnåler, men også andre bruksgjenstander (særlig knyttet til drikkeutstyr) i form av bøtter, kar og drikkehornbeslag. Flere har foreslått at skålvekter og vektrelatert utstyr også kan regnes som insulære gjenstander fra 900-tallet. (Solberg, 2003, s. s.225-227).

Insulære gjenstander dateres normalt til en 200-150 års periode fra ca. 800 til 1000 e.kr. og forbindes med den tidlige kontakten mellom vikingene langs norskekysten og de britiske øyer (Pettersen, 2013). Største parten av de insulære beslagene stammer fra 800-tallet, og knapt som en fjerdedel av de kan dateres til 900-tallet (Solberg, 2003, s. s.229). Når insulære gjenstander forekommer i gravkontekst er dette relativt sjeldent over Vestlandet⁶, da bare 143 av 2200 graver fra vikingtid inneholder insulære gjenstander, og de overskrider sjeldent mer enn en gjenstand (Jåtten, 2006). I følge Jåtten (2006, s. 76-78) er rundt 10% av alle gravene med insulært materiale på Vestlandet med to eller flere slike funn (14 av 143).

De insulære gjenstandene kan knyttes opp mot både manns- og kvinneutstyr, men det er noen gjenstander som er mer kjønnsesifikke enn andre. Blant de insulære ringnålene er en overvekt av gjenstanden knyttet opp mot mannsgraver (Solberg, 2003, s. 231) og i motsetning er det en overvekt av de insulære beslagene som forekommer i kvinnegraver. Av de totalt 108 graver med insulære funn på Vestlandet, regnes 60% som kvinnegraver og 40% mannsgraver (Jåtten, 2006).

Insulære gjenstander forekommer ofte i graver, men er også kjent fra handelssteder, blant annet fra utgravingene av Kaupang og Huseby i 2000-2002 (Wamers, 2011, s. 65). Omtrent halvparten (4) av de insulære funnene fra utgravingene hadde antydninger av å være skrapmetall, imens 3-4 gjenstander hadde spor etter sekundærbruk som spenner (Wamers, 2011, s. 93). Materialet som fremkom av undersøkelsene på handelsplassen Kaupang, sett sammen med den ekstensive bruken

⁶ Jåtten inkluderer ikke Romsdal og Nordmøre i sin betegnelse av Vestlandet.

av insulære gjenstander som smykker i sør-Skandinavia og vestkysten av Norge, at det har foregått en handel eller distribusjon av hele og fragmenterte insulære gjenstander (Wamers, 2011, s. 95-96).

I hele undersøkelsesområdet er det gjort fem funn som sannsynligvis stammer fra insulære Storbritannia eller Irland. Mesteparten av funnene er gjort på de to østlige lokalitetene på Hol, fordelt på den østligste og den sørligste lokaliteten, men det finner også ett funn på Torske. Totalt er det tre beslag og et vektlodd innsatt med et beslagstykke som sikkert kan sies å ha denne opprinnelsen, imens en ringnål kan være inspirert av irske spenner.

6.4.1 Beslag

Det er gjort lite sammenfattende forskning på insulære beslag fra Nordmøre og Romsdalen, men det foreligger undersøkelser fra Trøndelag, og Vestlandet (fra og med Sunnmøre til og med Rogaland). Av de insulære funnene fra graver i Trøndelag har majoriteten av beslagstykkene ligget sammen med skålspenner (Pettersen, 2013). Denne mengden antyder at de irske beslagene antagelig har vært brukt som en tredjespenne hvilket stemmer overens med øvrige tolkinger (Solberg, 2003, s. 231). Det er heller ikke uvanlig at beslagene bærer spor etter sekundær bruk, slik som nagler, hull eller nåleanheng/nåler. Beslag forekommer gjerne i graver, men det finnes også flere eksempler der beslag finnes på handelssteder slik som Kaupang, Helgø, Birka og Hedeby (Pettersen, 2015).

Det er også flere elementer ved den sekundære bruken og gravkonteksten som gir uttrykk for at beslagene kan ha blitt brukt på flere måter enn å være en tredjespenne. For eksempel viser flere kontekster fra Trøndelag at de kan ha blitt brukt som beltebeslag (Pettersen, 2013, s. 52-53). Mange av beslagene fra insulære områder later til å være deler av relikvieskrin eller andre sakrale gjenstander. Noen kan også stamme fra bokbeslag, slik f.eks. Bakka (1963, s. 12-13) forklarer om beslaget fra Bjørke på Sunnmøre i Møre og Romsdal.

De tre beslagstykkene som er funnet på Hol er fordelt på to lokaliteter, et beslag på det søndre området (219346) og to på det nord-østlige området (225485). Beslagene har mer eller mindre lik dekorative flettebåndstil med unntak av T27500 som er dekorert med en treskel av dyrehoder og muligens planteranker, men ingen av de ser ut til å stamme fra samme gjenstand. Det ene beslagstykket har fått sin sekundære bruk som innfatning på et trapesformet vektlodd (T27510), imens de to andre beslagene kun er bruddstykker. Begge to har antydning til å være gjennomhullet

én enkelt av jernnagle og naglehullets plassering på de dekorerte flatene gjør at det oppfattes som et sekundært bruksspør. Naglefestene kan antyde at de har hatt en sekundær bruk som et beltebeslag.

6.3.2 *Beslagstykket fra Torske (T27292)*

Dette beslaget har også et insulært opphav, men den har også en utforming ligner det på Skandinaviske platefibler fra merovingertid. Beslaget er svært lik J. Petersen (1928) fig. 151, hvor gjenstanden kommer fra kvinnegrav på Oterholt i Bø, i Telemark (C10993). I forklaringen av gjenstandens bruksområde skriver han følgende «Ved sine smaa niter⁷ er dette stykket tydelig kjennetegnet som beslag, selv om det vilde været mest naturlig at betegne det som tredjespænde ved siden av de ovale spænder.» (J. Petersen, 1928, s. s. 135) At dette beslaget ble funnet sammen med to ovale skålspenner med ett skall betyr at det kan tidfestes til tidlig på 800-tallet (Solberg, 2003, s. 232).

Beslaget fra Torske har som nevnt også hull til festing. Totalt er det tre hull på midt-aksen. Platen er delt inn i to seksjoner av buktende dyrefigurer, hvor den høyresiden av platen har ett enkelt hull, imens den venstre har to. Hullene på venstresiden er plassert under 5mm fra hverandre og hullene ser ut til å være plassert uten hensyn til dekoren og kan derfor regnes som sekundære. Disse hullene kan antyde en festeanordning som gjør gjenstanden til en spenne, snarere enn et beslag.

Beslaget har likhetstrekk med de eldre rektangulære platefibler fra syd-Skandinavia. Fire av syv rektangulære platefibler fra norske områder (potensielt fem med C10993) bærer også tegn av å være sekundært tildannet av rektangulære beslag med «nittehuller i kantene» (Ørsnes, 1966, s. 142). Av disse fire er C14929 fra Vestfold, C29928 fra Akershus, B7639e fra Hordaland og T1299 fra Sør-Trøndelag. Imitasjonen av en rektangulær platefibel B7639e fra en dobbeltgrav⁸ i Tysnes i Hordaland, har et lignende naglemønster på midtpartiet, som på beslaget fra Torske. Disse hullene holdt på plass en nål det ble funnet rester av på baksiden. Denne spennen ble imidlertid funnet i en merovingertidsgrav (Aannestad, 2015, s. 139 fotnote 33).

T27292 har antagelig vært i bruk som en tredjespenne, som en sekundær anvendelse. Aannestad (2015, s. 139-140) har foreslått at praksisen med å bruke slike beslag som tredjespenner starter på

⁷ *Nitte*: kommer av det danske ordet for klinknagle, her er betegnelsen enten nagle eller naglefeste.

⁸ En mann- og kvinnegrav utgravet av Johs. Bøe i 1924.

slutten av 700-tallet og er bakgrunnen for bruken av de insulære på 800 og 900-tallet. På bakgrunn av dette, kan begynnelsen av 800-tallet være en sannsynlig tidfesting for T27292.

6.4.2 Ringnåler

Ringnåler skiller seg fra *ringspinner* ved at de har en «lukket» ring ved nålehodet, i motsetning til en åpen ring (Glørstad, 2010, s. 22-24). Denne forskjellen som gjør at kappen festes på en annen måte. De enklest utformete nålene, såkalte «simple ringnåler» (J. Petersen, 1928), regnes av flere som importgjenstander fra Irland (Graham-Campbell, 2011; Solberg, 2003, s. s.231). Disse har sannsynligvis vært brukt som kappenåler, og ifølge flere (J. Petersen, 1928; Pettersen, 2013; Solberg, 2003) er det en overvekt av denne nåletypen som settes i sammenheng med mannsutstyrte graver. Det fremgår likevel at nåletypen dukker opp i både manns- og kvinnegraver, og J. Petersen (1928, s. s.196-197) bemerker at det kan være fordi det generelt er flere mannsgraver fra vikingtid samt at disse ringnålene bare blir funnet i kvinnegraver fra 800-tallet. Ringnålen fra Hol faller inn under kategorien simple ringnåler (J. Petersen, 1928, s. s.192, gruppe a), og kan regnes å være fra rundt 800- eller 900-tallet.

Opphavet til ringnålen er noe usikkert på bakgrunn av forholdet mellom nålen og ringen. Eksempler på sammenligning av ringnåler fra Dublin norske etterligninger viser til at de Irske nålene ofte har en liten ring og svært lange nåler, mens de norske har større ring og nåler på under 90 mm (Graham-Campbell, 2011). Størrelsen på ringen (gjennomsnitt 16 mm) i forhold til lengden på nålen (ca. 56mm) med det brede nålefestet til T27496 gjør at den potensielt er en skandinavisk kopi av de irske ringnålene. En lignende nål fra Huseby ved Kaupang (C52518/255) med ring-diameter på rundt 20mm og 52mm lang nål regnes som en skandinavisk kopi – disse er også vanlige fra midten av 800-tallet og faller i popularitet på slutten av 900-tallet (Graham-Campbell, 2011).

6.4.3 Vektlodd med insulære beslag

Som et rektangulært blylodd med påsatt insulært beslag kan dette loddet dateres til 850-900 e.kr. (Pedersen, 2000, s. 42; 2008, s. 131). Vektlodd med insulære beslag finnes flere steder i Norge, men også i Storbritannia, Irland og de britiske øygruppene. Et annet tilfelle fra Kiloran bay på Colonsay i Hebridene fremkom det 6 vektlodd fra en mannsgrav fra mellom 875-925 e.kr., der fire av loddene

hadde innsatt beslag (National museum of Scotland, 2018). Beslagstykker og andre gjenstander av utenlandsk proveniens er inkorporert i vektlodd på denne måten, har blant annet blitt tolket som troféer fra tokter til utlandet (Pedersen, 2001).

Rektangulære vektlodd med insulære beslag forekommer ellers i både graver og boplasser, men også i enkelte tilfeller på handelssteder (Pedersen, 2001). Den rektangulære formen på vektloddet fra Hol kan skyldes en tilpasning til beslaget, men generelt er denne formen for vektlodd ikke like vanlig som f.eks. de kuleformede (Pedersen, 2000, s. s.65). Når slike vektlodd forekommer i en gravkontekst foreslår (Pedersen, 2001, s. 27) at de kan symbolisere tilgangen til importvarer.

6.5 Vektlodd

Sted	Øverbakkan, Hol			Kjerkje- haugen	Løykja K.g.	Løken	Torske		
Lokalitets ID	222247	219346	225485	215072	226329	177927	222248	222249	SUM
Gjenstands- type									
Sfærisk vektlodd		1	1	3					5
Egenart			1						1

Tabell 6: Oversikt over vektlodd

Sett bort ifra smykkematerialet, er den andre store funngruppen fra jernalder konsentrert rundt objekter knyttet opp mot handel og måling. Totalt er det funnet 2 sfæriske vektlodd på Hol, samt ett rektangulært vektlodd, og 3 andre sfæriske på Kjerkjehaugen. Tradisjonelt har vektlodd gjerne blitt ansett som en indikator på handel og handelsreiser i vikingtid, på bakgrunn av de forholdsvis standardiserte vektenhetene (Brøgger, 1921), men nyere forskning viser bla. at de også kan sammenstilles med finsmed-arbeid, slik som støping av bronse, men også skatt og bøte-ordninger (Pedersen, 2001, s. s. 22).

Vektlodd fra jernalder deles i hovedsak inn i to grupper ut ifra hvilket materiale de er tilvirket av, primært bly og bronse. Det er noen forskjeller rundt funnomstendigheter og anvendelsen til disse loddene, men i denne oppgaven vil det fokuseres på datering. Vektlodd av bly blir som regel vanskelig å tidfeste når de forekommer som løse funn da de har vært i bruk fra folkevandringstid og frem til 1400-tallet (Pedersen, 2008, s. s.132), men materialgruppen er oftere knyttet opp mot

metallstøping (Pedersen, 2001, s. s.33). De hyppige forekomstene av enkle vektlodd fra vikingtidens verkstedplasser, fra Ribe, Birka, Helgö og Gudme synes å underbygge dette (Maixner, 2015b). Vektloddene kommer i flere former og fasonger, men den sylindriske vektlodd av bronse vært i bruk siden romertid (Brøgger, 1921) og den samme typen av bly har røtter til folkevandringstid (Pedersen, 2008, s. s.132). Av 18 kjønnsbestemte graver fra Kaupang er det f.eks. bare 1-2 graver med vektlodd som kunne bestemmes som kvinnegraver (Pedersen, 2000, s. 63), og med denne bakgrunnen regnes de som mer mannrelaterte gjenstander.

6.5.1 Sfæriske vektlodd

Denne gjenstandstypen går under flere navn, men i denne oppgaven vil de betegnes som 'sfæriske'. Vektloddtypen består av kuleformede bronselodd med flate poler på motsatte sider og en kjerne av jern, og befinner seg på tre lokaliteter fordelt på Øverbakkan og Kjerkjehaugen. Denne typen vektlodd er blant de aller vanligste typene å finne i graver fra vikingtid i sør-øst Norge (56%), og i kaupangundersøkelsene (50%) (Pedersen, 2000). Fra både kaupangundersøkelsene og Birka finnes de i hovedsak i gravmaterialet, og sjeldnere på handelsstedet (Pedersen, 2000, s. 56). Når de forekommer i graver er det oftest i entall (Pedersen, 2001, s. s.26-27). Fra Huseby utenfor kaupang er det også funnet to sfæriske vektlodd av messing/jern inne i hallområdet (Skre, 2007, s. 240-241).

Pedersen (2000, s. s.7), som referer til Steuer (1997) sin kronologi av vektlodd, beskriver de sfæriske vektloddene med kjerne av jern og messingkappe som den eldste varianten av denne typen vektlodd. Sammenlignet med funn fra daterbare kontekster i Kaupang og Birka, blir sfæriske vektlodd med kjerne av jern og messingkappe (type B1m) tidfestet fra rundt 880 e.kr. (Pedersen, 2013, s. 58) og til slutten av vikingtid (Pedersen, 2008, s. s.131-136).

Ifølge kronologien som er oppført i Pedersen (2000, s. fig. 1.4.) avløses bronse- og jernloddene med solide bronselodd som fortetter å være i bruk frem til 1100-tallet. De kan knyttes til mannsidentitet gjennom sammenhengen med vektskåler, men kan også finnes i kvinnegraver (Pedersen, 2000, s. 38). I gravkontekster forekommer vektlodd generelt i kvantiteter mellom 1 og 4 (Pedersen, 2000, s.

67). I spesielt tilfelle fra Valle i Setesdal, fremkom det 21 sfæriske vektlodd fra en grav⁹ fra 1000-tallet, hvor minst fem av disse hadde kjerne av jern (C30539o).

Forekomstene av sfæriske vektlodd i graver med hakkesølv, gjør at vektloddtypen ofte med sølvhandel og utveksling i sen vikingtid (Pedersen, 2001, s. s.22). Tolkninger av sfæriske vektlodd knyttet opp mot sølv og symbolisere tilknytning til de østlige sølvrutene langs Volga (Pedersen, 2000, s. 111-112). Sett i sammenheng med funn av vektutstyr med arabiske inskripsjoner kan antyde at vektlodd og veiing generelt kan være knyttet til toll og skatt (Pedersen, 2001, s. 22). Ifølge middelalderkilder knyttes de også opp mot spesielle og symbolfylte transaksjoner av edelmetaller og plyndringsbytte (Pedersen, 2001, s. 24). Potensielt kan de sfæriske vektloddene også være et uttrykk for kontrollerte vektenheter. Som Pedersen (2000, s. 120) bemerker i sin konklusjon, vil ikke vektlodd alene kunne indikere handelsvirksomhet.

6.6 Mynter

Sted	Øverbakkan, Hol			Kjerkje- haugen	Løykja K.g.	Løken	Torske		
Lokalitets ID	222247	219346	225485	215072	226329	177927	222248	222249	SUM
Gjenstands- type									
Myntfragment			1					2	3

Tabell 7: Oversikt over mynter

Som vist, er fragmenter av sølvmynt funnet på flere av lokalitetene. Disse utgjør ikke flere enn 3 gjenstander, men er kanskje de gjenstandene som best lar seg datere. Sølvmyntene fra Hol og Torske består av to fragmenter med arabisk mynt og ett eksemplar av en mynt fra kontinentale områder, antageligvis Tyske områder. De arabiske myntene er tydelig klippet eller hakket før de har havnet i pløyelaget, og kan derfor betraktes som såkalt *hakkesølv*.

Ut ifra eksemplarene man har fra vikingtid på opphakkete mynt og perforerte mynt som anheng er det enighet om at de første utenlandske sølvmyntene ikke nødvendigvis ble brukt som penger, i den moderne forstand, men som *hakkesølv*. Det var tydelig et større behov for å dele opp mynten etter

⁹ I katalogteksten står funnet beskrevet som en kvinnegrav, men det er ikke nevnt noen kjønns spesifikke gjenstander i inventaret som vanligvis forekommer i kvinnegraver i vikingtid.

sølvverdien enn å bruke den som valuta, og dette kan skyldes flere bruksområder for mynt. Funksjonen til hakkesølv er mye diskutert, men tolkningen er i hovedsak som sølv til smelting til smykker, eller som en del av gave- og skyld-økonomien i vikingtid (Gullbekk, 2008, s. s.159). Mynt forekommer i graver og på handelsområder, men er også ofte funnet som i depot som enten hakkesølv eller som hele mynter. Skikken med å deponere mynt er vanligere fra slutten av 900-tallet og blir mer dominerende på 1000 tallet (Gullbekk, 2008, s. s.163)

Arabiske og Kufiske mynter forekommer gjerne i depot fra 800- og frem til 975 E.kr. Men bare unntaksvis i depot etter 990 e.kr. I de tidligste depotene forekommer de noen sjeldne ganger merovingiske, karolingiske, angelsaksiske eller nordisk mynt. I de senere depotene fra ca. 990 er vanligvis mynter fra angelsaksiske og tyske områder dominerende, og danske og norske mynter blir vanligere etter hvert.

6.6.1 Arabisk mynt

De første myntene fra utenlandske områder i vikingtid er gjerne de arabiske myntene. De kjennetegnes av sitt høye sølvinnhold og stabile vekt, samt den arabiske skriften på advers og revers (Gullbekk, 2008, s. s. 162). Dette, sammen med mange andre gjenstander fra Midtøsten, bevis på ekstensiv handel mellom skandinaviske områder og handelsmenn fra kalifatet. Mange av disse myntene har sannsynligvis reist fra Bagdad og opp Volga med handelsfarende vikinger. Samtidens skriftlige kilder fra handelsreisende slik som Ibn Fadlan kan bekrefte dette, men det er også mulig at de har blitt anskaffet gjennom tokter på spanske områder (Mikkelsen, 2008, s. 543-545).

Mengden av slik mynt i svenske og russiske områder viser at tyngden av denne importen må ha kommet fra øst. Fra svenske områder har i overkant av 85 000 mynter spredt rundt Østersjøen (i hovedsak Öland og Gotland), mens Norske områder har rundt 700 (Mikkelsen, 2008). De arabiske myntene kan dateres fra slutten av 700-tallet og frem til 1015 (Mikkelsen, 2008, s. s.546) men de aller tidligste mynteksemplarene kan medregnes noe sirkulasjonstid og tidfestes ikke tidligere enn 800 e.kr. (Callmer, 1976). Siden det er mulig å identifisere myntfragmentene, men ikke datere de eksakt, faller de innenfor dette tidsrommet. Svært mange arabiske mynter er løsfunn, og enkelte betrakter dette som et tegne på at de har blitt brukt i mindre transaksjoner.

6.6.2 *Kontinental mynt*

Den kontinentale mynten fra Torske stammer sannsynligvis fra tyske områder, og med en mulig stilisert kirke på reversen ligner den på de såkalte Otto-Adelheid-penningene fra 900- og 1000-tallet (Hatz, Hatz, Zwicker, Gale & Gale, 1991, s. 124-125). Det er en mynttype som dukker opp noe senere i vikingtidsmaterialet enn de arabiske myntene, og dette knyttes blant annet opp mot nedgangen i tilgang og kvaliteten til arabisk sølv. Dette skiftet i sølvflyten skjer rundt 950 e.kr. som tyder på at mynten kan tidfestes fra denne perioden (Gullbekk, 2008, s. s.162). Innflyten av slik vestlig mynt tar seg opp ved oppdagelsen av rike sølvgruver i tyske områder rundt 975 e.kr., men slike mynter er likevel sjeldne frem til de når en topp i 1025-30 e.kr. (Gullbekk, 2008, s. s.165).

Mynten fra Torske har også spor etter probering, eller testing av myntens sølvinnhold. Dette er en praksis som er vanlig på mynt når de ble tatt i bruk i skandinaviske områder. Noen av bruddflatene til mynten er forholdsvis rette, som kan antyde at den har vært brukt som hakkesølv, snarere enn å være ødelagt av pløyelaget. Uansett tilfelle røper proberingsmerkene at sølvverdien har vært sentral for bruken av denne mynten.

7. Metallsøkerfunn og sammenhenger

Gjennom presentasjonen av gjenstandenes spredning, datering, og funksjonelle sammenhenger kan det påvises overordnede sammenhenger mellom lokalitetene. Øverbakkan, Kjerkjehaugen og Torske, har flest funn fra vikingtid, og løken har mest funn fra eldre jernalder. Sammenhengene på lokalitetene er imidlertid mer nyansert. I dette kapittelet vil sammenhengene mellom metallsøkerfunn på lokalitetene diskuteres. Diskusjonen vil fokusere på de romlige, kronologiske og funksjonelle sammenhengene mellom metallsøkerfunnene, og reflektere over sammenhenger mellom metallsøkerfunn, stedsnavn og nærliggende kulturminner. Ettersom en av oppgavens målsettinger er å undersøke representativiteten til metallsøkerfunn, vil det også reflekteres over hva slags sammenhenger lokalitetene ikke representerer.

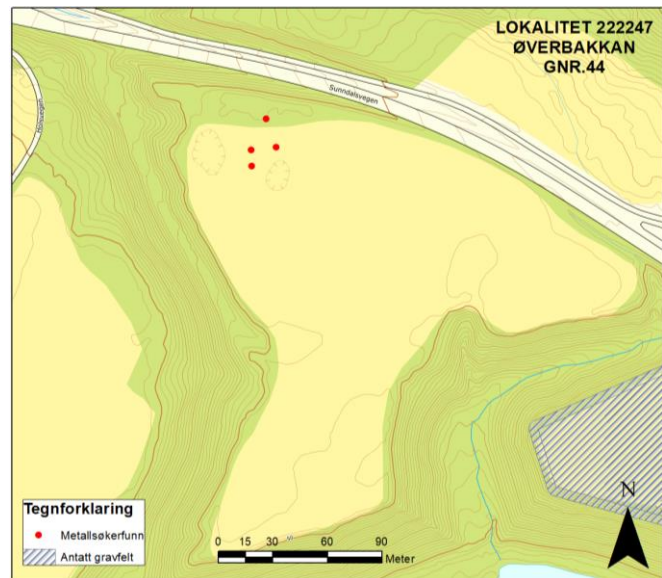
7.1 Øverbakkan

Lokalitet 222247

De kronologiske sammenhengene mellom gjenstandene på lokaliteten er mellom folkevandringstid og overgangen til merovingertid. Den korsformede spennen er antagelig eldst og kan tidfestes til mellom ca. 400 og 525 e.kr. (Røstad, 2016, s. 48-50), imens de likearmede spennene faller innenfor en bruksfase mellom ca. 525 og 600 e.kr. (kap. 6.1.1 og 6.1.3. i denne oppgaven) Dette viser et tidsspenn på 200 år, som kan representere en kronologisk sammenheng. Draktspenner har ofte lange bruksfaser, og det kan bety at gjenstandene har en sammenheng gjennom

samtidig bruk eller deponering (Røstad, 2016, s. 92). For eksempel viser Jensen (1998, s. 58) at alle korsformede spennere som er funnet sammen med likearmede spennere, er av den eldste varianten. Som Jensen (1998, s. 75) argumenterer, kan korsformede spennere være samtidige med likearmede spennere i andre kontekster.

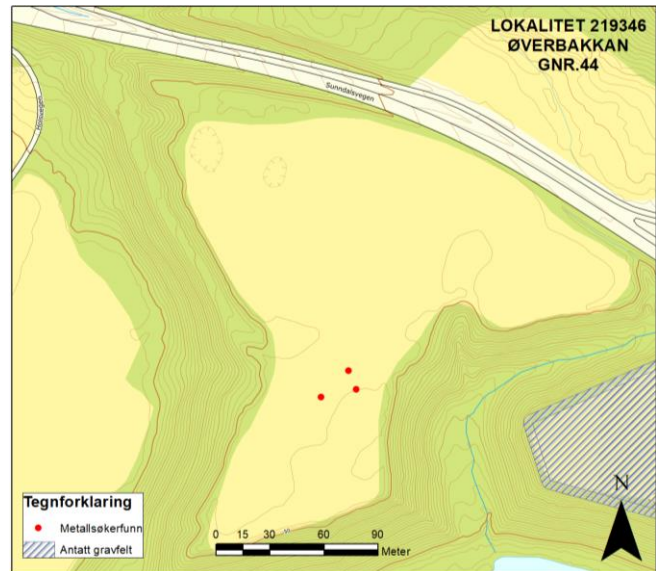
Ettersom kvinnedrakten i eldre jernalder har blitt festet med parspenner, kan de likearmede spennene utgjøre en funksjonell sammenheng som draktutstyr (Kristoffersen, 2006). Sett i sammenheng med plasseringen kan de representere en gravlegging. Som Solberg (2003, s. 135) påpeker, er graver fra folkevandringstid ofte lagt til synlige steder. Konsentrasjonen av funnene innenfor ca. 30x7m nær kanten av et høydedrag, kan underbygge en slik tolkning av lokaliteten. Plasseringen i landskapet med godt utsyn mot fjorden og nærheten til Holsskeiet indikerer at det antagelig vært et synlig sted. Kristoffersen (2006, s. 18) som refererer til Næss (1996) viser imidlertid at det er mindre vanlig med parspenner i norske graver fra eldre jernalder. Dateringene fra folkevandringstid og overgangen til merovingertid kan derfor representere en enkelt gravlegging, eller mer sannsynlig, flere graver.

Figur 9: Utvalgte metallsøkerfunn på lokalitet 222247. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad

Lokalitet 219346

Metallsøkerfunn på denne lokaliteten har en kronologisk sammenheng. Det sfæriske vektloddet kan tidligst dateres til ca. 880 e.kr. Pedersen (2000, s. s.7), skålspennefragmentet til 900-tallet (Solberg, 2003, s. 232) og det insulære beslaget kan tidfestes mellom begynnelsen av 800-tallet og fram til første halvdel av 900-tallet (Solberg, 2003, s. s.229). Dette vil si at gjenstandene tidligst er samtidige ved begynnelsen av 900-tallet. Metallsøkerfunnene er fordelt på et område på ca.20x10 meter, som også antyder på at de kan ha samme opphav.

Figur 10: Utvalgte metallsøkerfunn på lokalitet 219346. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad

Vektloddet og skålspennefragmentet har en funksjonell sammenheng i enkelte gravkontekster. De sfæriske vektloddene forekommer oftere i graver enn på handelsplasser, og Pedersen (2000, s. 101) har hevdet at dette kan relateres til vektloddene som et symbol på status. Som nevnt er det er imidlertid sjeldnere at vektlodd forekommer i sammenheng med kvinnegraver, så denne sammenhengen er usikker.

De sfæriske vektloddene fra sørøst-Norge kan knyttes opp mot individets tilgang til sølv (Pedersen, 2000, s. 119), men sølv-gjenstander mangler på denne lokaliteten. Det insulære beslaget og vektloddet kan imidlertid indikere en sammenheng, fordi tilgang på insulære beslag og sølv¹⁰ knyttes til import fra de britiske og irske øyene. Av de tre gjenstandene er det insulære beslaget og skålspennefragmentet spesielt knyttet til kvinnelig kjønnsidentitet i gravkontekster (Solberg, 2003, s. s.229). På bakgrunn av disse sammenhengene kan metallsøkerfunnene representere en gravkontekst. Dateringen og funksjonen kan antyde at det har vært en kvinnegrav fra 900 eller 1000-tallet. Beliggenheten til lokalitet 219346 ved bekkeavinen kan også underbygge denne

¹⁰ Gitt at sfæriske vektlodd indikerer tilgang på sølv.

representasjonen. De intakte gravene på Nerskeiet er også konsentrert langs kanten av en bekkeravine, som kan være en parallell til denne lokaliteten.

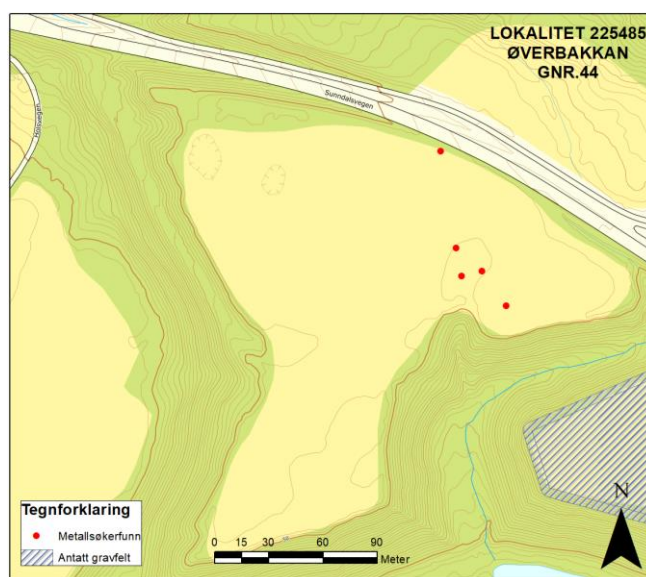
Lokalitet 225485

Metallsøkerfunnene fra dette området har i hovedsak de samme dateringene som lokalitet 219346, men er noe eldre. Ringnålen, beslaget og vektloddet med beslag er alle fra rundt 850-900, det sfæriske vektloddet fra ca. 880 e.kr. og utover, og den arabiske mynten tidfestes til mellom 800 og 1000 e.kr. (kap.6.6.1). Som følge av dette kan gjenstandene tidligst være samtidige på slutten av 800-tallet.

Lokaliteten dekker et område på rundt 70x50 meter og har, i motsetning til de andre lokalitetene, spredte funn. Gjenstandene øst på lokaliteten har en konsentrasjon på 35x15

meter, som ligner spredningen til de andre lokalitetene. Spredningen av det insulære beslaget mot vest og nord, kan potensielt skyldes dyrkningsretning i nord/sør-gående retning, eller at den er fraktet fra lokalitet 219346, der det andre beslaget ble funnet. På grunn av den store avstanden mellom beslaget og resten av funnkonsentrasjonen er det ikke sikkert at denne gjenstandene har en romlig sammenheng med resten av metallsøkerfunnene.

Metallsøkerfunnene, i konsentrasjonen, har et lignende utgangspunkt for tolkning som gjenstandene på lokalitet 219346, men funksjon knyttet til handel og sølv er tydeligere. Fragmentet av den arabiske mynten har tydelig vært hakket, og må være knyttet til veiing. Det sfæriske vektloddet og myntstykket utgjør en viktig sammenheng fordi de sfæriske vektloddene kan forekomme sammen med bruddsølv i gravkontekster (Pedersen, 2001, s.22). Både ringnåler og vektlodd er gjenstander som forekommer i mannsgrover fra vikingtid (Solberg, s.231).

Figur 11 Utvalgte metallsøkerfunn på lokalitet 225485. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad

En lignende funnsamling av en ringnål, hakkesølv og sfæriske vektlodd ble funnet i Huseby-hallen ved Kaupang (Skre, 2007, s. 240). Det nærmest identiske funnbildet til denne lokaliteten gjør at metall søkerfunnene kan representere en bosetningskontekst, eller en produksjonsplass. Huseby er i midlertid et enkelttilfelle, og i hallstrukturen ble det funnet produksjonsavfall og andre ikke-metalliske rester av bosetning, slik som glass, perler, keramikk, spinnehjul, og vevlodd (Skre, 2007, s. 239). Det har ikke fremkommet slike ikke-metalliske funn eller produksjonsavfall på Øverbakkan. Mangelen på disse gjenstandstypene antyder at lokaliteten sannsynligvis ikke representerer en bosetningskontekst eller håndverks plass.

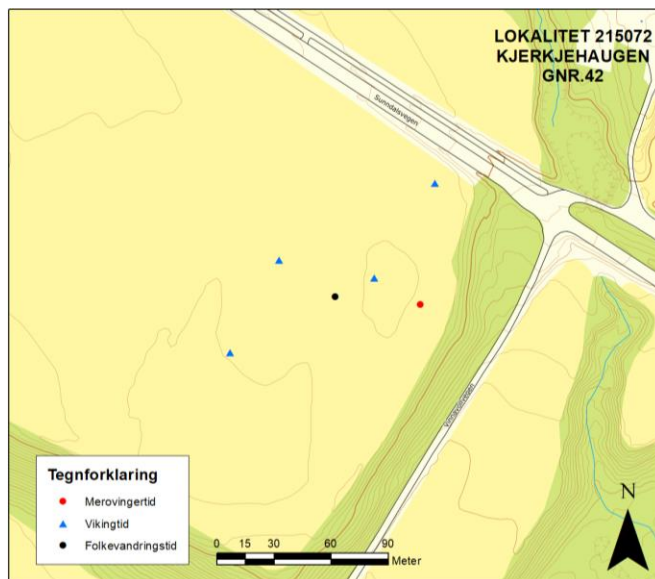
Vektloddet med innsatt beslag, det insulære beslaget og ringnålen viser at metall søkerfunnene har en sammenheng med insulære områder. I tillegg har ringnålen og vektloddene også en sammenheng som gjenstander knyttet til mannsidentitet. Sammenhengene mellom ringnål, vektutstyr og insulære gjenstander har en nær parallell i gravfeltet på Hovin, og i denne sammenheng kan metall søkerfunnenes konsentrasjon ved kanten av ravinen, representere en gravkontekst. Det kan for eksempel være en parallell til de resterende gravene på Nerskeiet (fig), som også er konsentrert ved den store ravinen ved Vinnufossen.

Oppsummering av Øverbakkan

Mange av metall søkerfunnene på Øverbakkan indikerer at området har hatt flere graver fra folkevandringstid på lokalitet 222247, og at den østlige delen av jordet antagelig har vært sammenhengene med gravfeltet på Nerskeiet. Metall søkerfunn på lokalitet 219346 kan representere en kvinnegrav fra tidligst 900-tallet og lokalitet 225485 kan representere en mannsgrav fra det samme tidsrommet. Begge lokalitetene på østsiden av jordet har en sammenheng med tilgang til gjenstander fra insulære områder.

7.2 Kjerkjehaugen

Lokalitet 215072 på Kjerkjehaugen er en stor lokalitet på ca. 220 x 105 meter med totalt 15 funn. De seks metallsøkerfunnene som tidfestes til jernalder befinner seg lengre nord på lokaliteten. Funnene er forholdsvis spredte og det er ingen klar romlig sammenheng, med unntak av en svak konsentrasjon i midten av lokaliteten. Den likearmede bøylespennen og fuglefibulaen ved ravinen befinner seg 28 meter fra hverandre, men har ikke nødvendigvis en kronologisk sammenheng.

Figur 12 Utvalgte metallsøkerfunn på lokalitet 215072. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad

Den likearmede bøylespennen fra folkevandringstid er uten klare kronologiske sammenhenger på lokaliteten, men kan ha en funksjonell sammenheng til fuglefibelen ved ravinen i øst. Fuglefibelen har likhetstrekk med andre fuglespenner fra begynnelsen av merovingertid, men det er en relativ sjelden type i norsk sammenheng (Røstad, 2008). Spennen har antagelig blitt gjenbrukt som et smykke, og kan derfor ha en lang bruksfase. Smykkegjenstandene kan potensielt representere gravkontekster, men i slike tilfeller er det uvanlig å finne fuglefibulaer (Røstad, 2008). Dette gjør det lite sannsynlig at det er en funksjonell sammenheng mellom den likearmede spennen og fuglefibulaen.

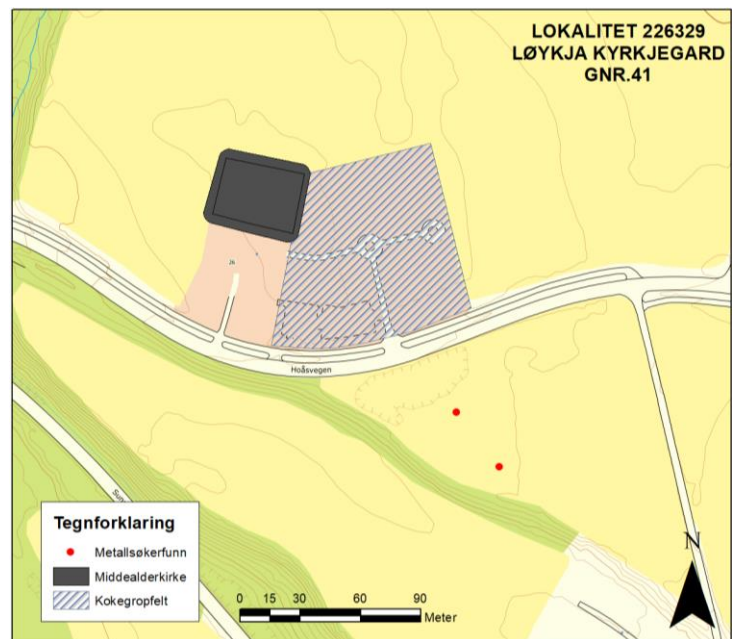
Den likearmede spennen fra vikingtid og de sfæriske vektloddene har en kronologisk sammenheng. Vektloddene tidfestes til mellom 880 e.kr. til slutten av vikingtid, og fragmentet av den andre likearmede spennen kan tidfestes til tiden mellom 800 og 900 e.kr.. Det gjør at disse gjenstandene tidligst kan være samtidige på slutten av 800-tallet. Det nærmeste vektloddet befinner seg imidlertid rundt 50 meter lenger øst, og gjør denne sammenhengen mer usikker.

Vektlodd og skatt

Vektloddenes funksjonelle sammenheng kan indikere at gjenstandene har ligget lenge i pløyelaget, og opprinnelig har vært mer konsentrert. Det er imidlertid også en mulighet at den store avstanden mellom vektloddene indikerer at vektloddene er mistet. Ettersom sfæriske vektlodd kan knyttes opp mot sølvhandel eller veiing av sølv (Pedersen, 2008), kan det antyde at metallsøkerfunn på Kjerkjehaugen representerer en boplass, markeds plass eller sølv-verksted. Tradisjon som er festet til områder med samme stedsnavn kan underbygge denne sammenheng. Kirkebakker har i moderne tid vært viktige møteplasser og steder for offentlige og private kunngjøringer (Bø, 2009), og sølvets tilknytning til bøter og skattelegging (Pedersen, 2001, s. 28) kan potensielt utgjøre en sammenheng til stedsnavnet. Denne sammenheng er imidlertid lite sannsynlig fordi det mangler både sølv og produksjonsavfall på området og stedsnavnet er sannsynligvis ikke eldre enn 1100-tallet. Den funksjonelle sammenheng mellom vektloddene blir derfor usikker.

7.3 Løykja kyrkjegard

Lokalitet 226329 utgjør den minste samlingen med metallsøkerfunn i oppgaven. Spredningen mellom funnene er forholdsvis normal, på nærmere 34 meter, men det er stor kronologisk spredning mellom gjenstandene. Tønneformede gullperler blir ofte tidfestet til folkevandringstid, og miniatyrøksen kan tidfestes til sen vikingtid. Funksjonsmessig er begge gjenstandene smykker, og kan knyttes til mulige gravkontekster. Imidlertid mangler det andre sikre funn som kan underbygge dette.

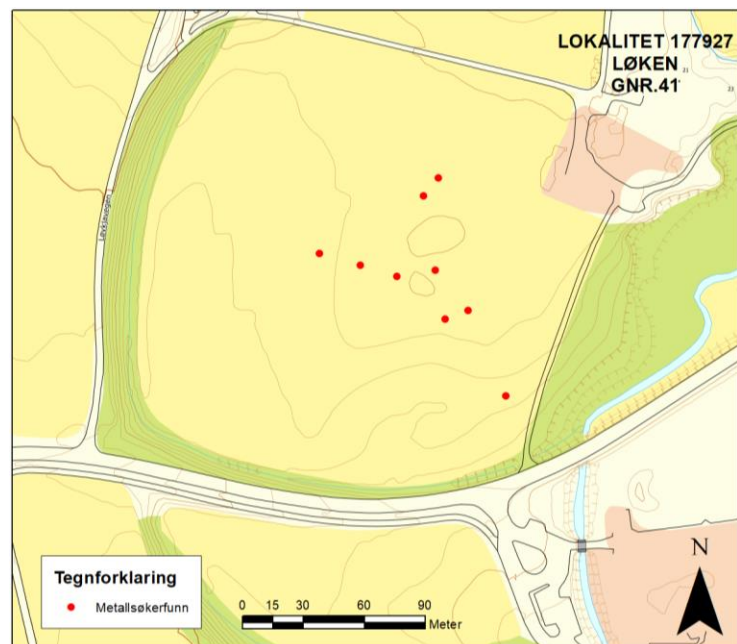
Figur 13 Utvalgte metallsøkerfunn på lokalitet 226329. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad

Kultkontinuitet

En sammenheng kan være tilknytningen til kirkestedet og den gamle kultplassen/kokegrovfeltet. Funn av flere miniatyrvåpen fra Uppåkra kan antyde at slike gjenstander har hatt en sammenheng med religion og kult (Rosengren 2010, s. 210-211) og kan representere en sammenheng til den eldre kultplassen på kirkestedet. Funn av kull i dyrkingslaget i nærheten av metallsøkerfunnene kan også indikere at kokegrovfeltet har hatt en utstrekning til dette jordet. Imidlertid har samtlige av hauggravene og flatmarksgravene som er undersøkt på Løykja gravfelt, også hatt et brannlag (Gaustad, 1965). Det gjør at det ikke er mulig å utelukke at gjenstandene representerer en grav eller en fortsettelse av kokegrovfeltet.

7.4 Løken

Lokalitet 177927 består av et stort funnmateriale som strekker seg fra eldre jernalder til merovingertid. Funnmaterialet har stor romlig spredning på rundt 130 x 140 meter, og det er derfor ikke sikkert gjenstandene har samme romlige opphav (fig.14.). De kronologiske sammenhengene gjør imidlertid at funnbildet blir mer konsentrert (fig.15-17). Ettersom lokaliteten rommer flere kronologiske sammenhenger vil jeg presentere disse enkeltvis, og undersøke hvilken kontekst de representerer i oppsummeringen av denne lokaliteten.

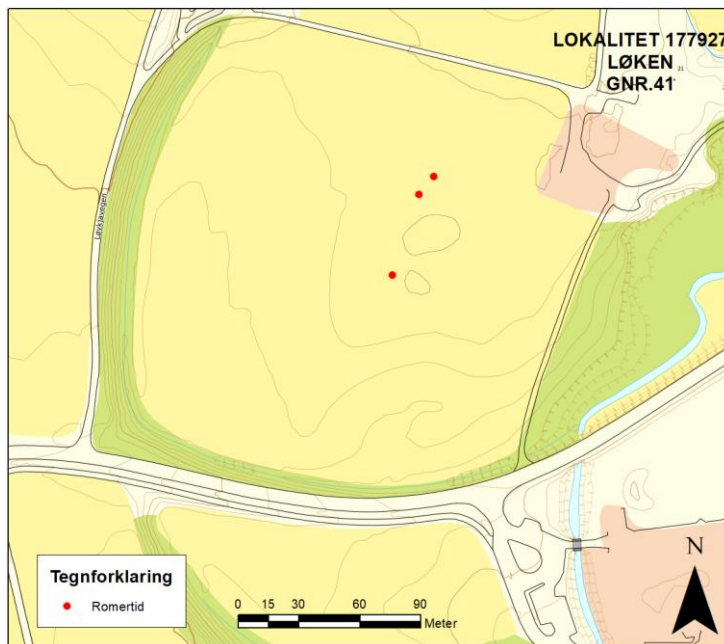
Figur 14: Utvalgte metallsøkerfunn på lokalitet 177927. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad

Romertid

Materialet fra romersk jernalder er i form av to spenner fra eldre romersk jernalder (T27315 og T27695), og en bit av en gullring fra yngre romersk jernalder (T27313). Konsentrasjonen av funn fra romersk jernalder befinner seg bare på Løken, og finnes innenfor et område på ca. 60x10m. Den

store avstanden metallsøkerfunnene gjør det er mindre sikkerhet i den romlige sammenhengen. Det er imidlertid en mulighet at den ovale spredningen kan indikere at gjenstandene er spredt som følge av en nord/sør-gående pløyeretning.

Gjenstandsmateriale fra denne tidsperioden er konsentrert til smykkemateriale av tre forskjellige typer, som kan ha en funksjonell sammenheng. Ringen og spennen som ligger lengst nord kan, som eksemplifisert av Missingen/Åkerberg, være skrapmetall til omsmelting (Maixner, 2015b, s. 31). Spiralringen og spennen er begge bruddstykker og det kan indikere at materialet er hakket opp. På Løken er det imidlertid ikke funnet noen andre spor etter metallhåndverk, og dette utelukker muligheten for at gjenstandene er relatert til bronsesmelting.

Figur 15: Utvalgte metallsøkerfunn fra romertid på lokalitet 177927. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad

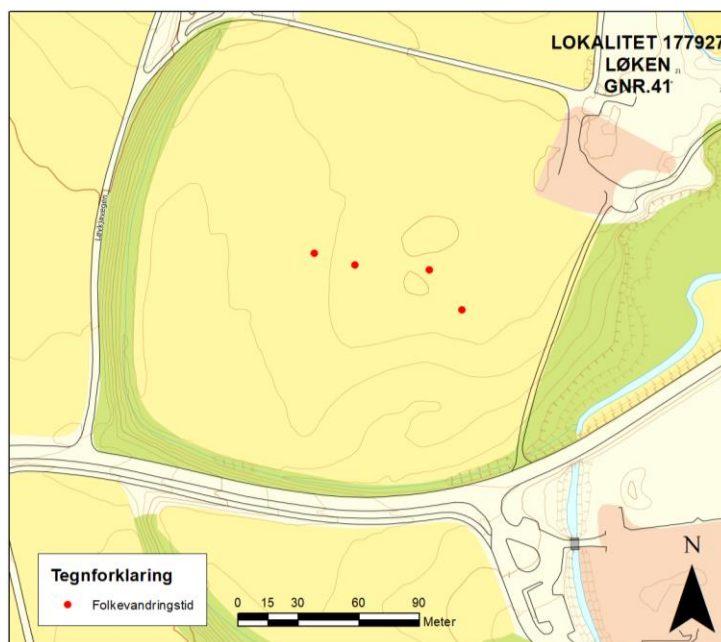
Funn av kull flere steder på markoverflaten kan være rester av et annet kokegropfelt, slik som det er funnet på Løykja kyrkjegard. Det kan imidlertid også indikere at gjenstandene kommer fra branngraver. Branngraver er vanlige i romertid (Solberg, 2003, s.76) og gullringen kan indikere at det har vært en grav for et individ av høy sosial rang. Gullringer har ingen spesiell tilknytning til kjønn (Brøndsted, 1960, s. 193; Jørgensen & Petersen, 1998, s. 168; Shetelig, 1912, s. 35), hvilket vil si at ringen og spennefragmentet (T27695) kan ha en funksjonell sammenheng. Graver for individer med høy sosial status i yngre romertid, inneholder ofte flere persongjenstander (Solberg, 2003, s.77).

Den kortere avstanden mellom den korsformede spennen (T27695) og ringfragmentet gjør at de har en romlig sammenheng, og kan komme fra samme opphavssted. I Norge er det imidlertid mindre vanlig å finne et flertall av spenner i graver fra eldre jernalder. Ettersom augenfibulaen befinner seg

60 meter sør for ringfragmentet, har den en svakere romlig sammenheng. Augenfibulaen har også nærmere romlig sammenheng med funn fra folkevandringstid. Disse faktorene gjøre de mindre sannsynlig at denne gjenstanden kommer fra samme opphavssted som ringen og den korsformede spennen (T27695), men det er likevel mulig at også denne gjenstanden representerer en gravkontekst.

Folkevandringstid

Materialet fra folkevandringstid består av en korsformet spenne, to likearmede bøylespenner og en pinsett. Den likearmede spennen (T27694) fra midten av lokaliteten tidfestes i overgangen til merovingertid, men er inkludert i denne perioden på grunn av plasseringen. Den kronologiske sammenhengen i dette materialet er svært lik materialet på lokalitet 222247 på Øverbakkan. Den samme tidfestingen av gjenstandene til mellom 400 og 600 e.kr. medfører de kan være samtidige innenfor en 200 års periode.

Figur 16: Utvalgte metallsøkerfunn fra folkevandringstid på lokalitet 177927. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad

Gjenstandene fra folkevandringstid er også spredt over et stort område, på ca. 80 x 15 meter. Den ovale distribusjonen er lik spredningen til romertidsfunnene, men er over et dobbelt så stort areal. På samme måte som spredningen av romertidsmaterialet kan dette indikere at gjenstandene er flyttet av en øst/vestlige dyrkningsretningen. Den store spredningen gjør det imidlertid ikke sikkert at alle gjenstandene har samme opphav.

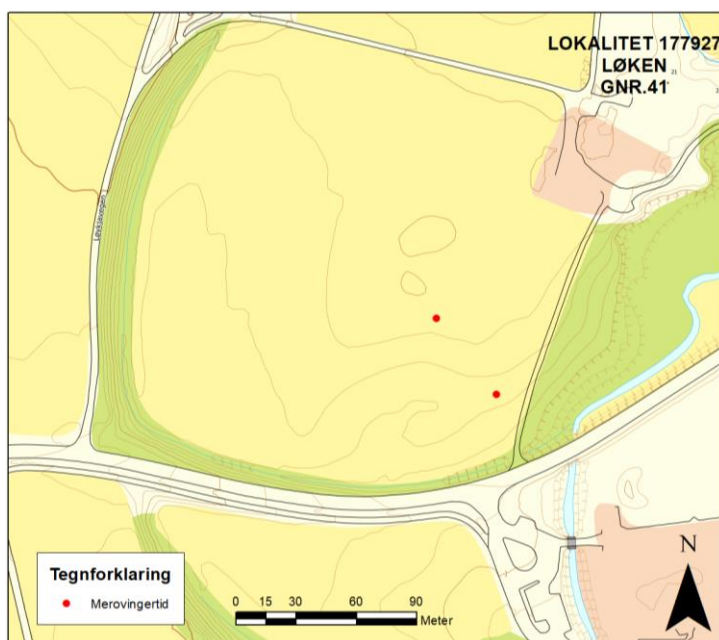
På grunn av den påfallende likheten til metallsøkerfunnene på lokalitet 222247 (kap.7.1 i denne teksten), vil jeg argumentere for at smykkematerialet på denne lokaliteten representerer en lik funksjonell sammenheng. Det er også flere likheter ved lokaliseringen av lokalitet 222247 og 177927. Begge områdene ligger nær kjente gravfelt, og er konsentrert rundt høydedrag.

Høydedraget er imidlertid mindre markant på Løken (fig.19). På bakgrunn av dette kan sammenhengene mellom metallsøkerfunnene representere en gravkontekst.

Spenner knyttes til kvinneidentitet, men pinsetter er derimot oftere knyttet til mannsutstyr (se kap.6.2.3 i denne oppgaven). Denne manglende sammenhengen gjør at pinsetten kan representere en mannsgrav. Det er imidlertid ikke andre mannsrelaterte gjenstander blant gjenstandsmaterialet på denne lokaliteten. Det medfører at metallsøkerfunnene sannsynligvis ikke representerer en mannsgrav.

Merovingertid

Funnmaterialet fra merovingertid består av to koniske spenner med geometrisk dekor. Begge disse spennene faller innenfor første fase av merovingertid, og kan derfor være samtidige (Røstad, 2016, s. 49). Avstanden mellom spennene på ca. 50 meter gjør at det er usikkert om gjenstandene har en romlig sammenheng. Sammenhengen gjennom den snevre dateringen kan imidlertid vise at de er relatert.

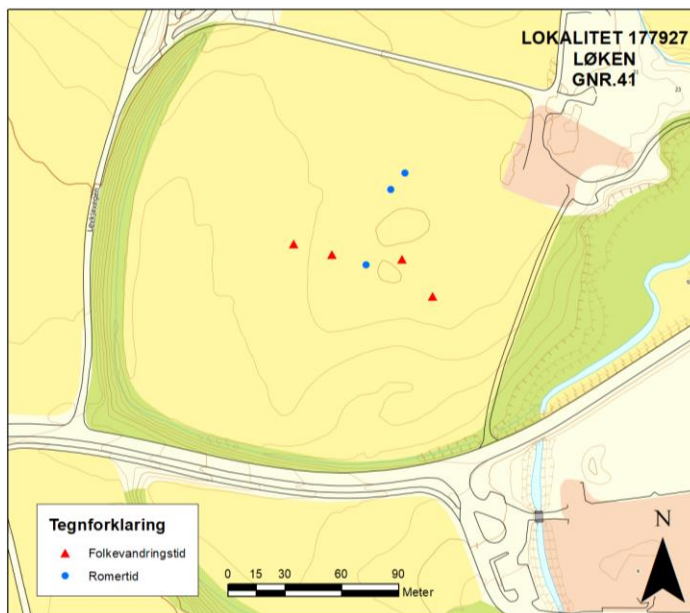
Den funksjonsmessige sammenhengen mellom de koniske spennene er også relatert til draktutstyr, men det er sjeldent

Figur 17 Utvalgte metallsøkerfunn fra merovingertid på lokalitet 177927. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad

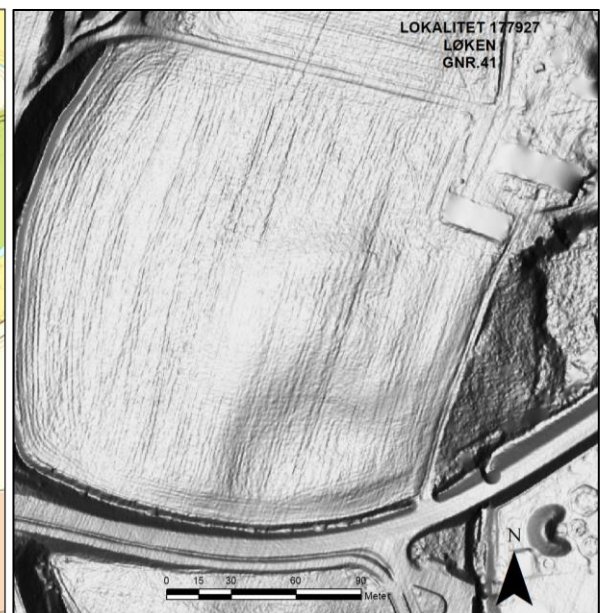
at to koniske spenner forekommer i samme gravkontekst (Røstad, 2016, s. 288). Det finnes noen få eksempler der koniske spenner forekommer i par, og i ett eksempel fra Fiskå på Sunnmøre ble det funnet tre stykker i samme grav (Røstad, 2016, s. 288). Det er imidlertid ingen bevis på denne tradisjonen har vært vanlig i Sunndal. For eksempel ble den koniske spennen med geometrisk dekor fra Hovin funnet enkeltvis (Gaustad, 1965, s. 93-94). Ettersom dette er de eneste gjenstandene fra merovingertid på lokaliteten er det en mulighet at også disse gjenstandene representerer to gravkontekster.

Oppsummering av Løken

Metallsøkerfunnene på Løken kan representere flere gravlegginger på lokaliteten gjennom kronologiske sammenhenger og måten gjenstandene inngår i praksis. Dette kan sees i sammenheng med nærheten til Løykja gravfelt. Gravfeltet har, som nevnt, antagelig hatt en større utstrekning enn det som synes i dag (Gaustad, 1965, s. 80-84). En indikasjon på metallsøkerfunnene representerer gravkontekster kan være den tydelige spredningen av funn fra romertid og folkevandringstids mot nord/sør og øst/vest retning. Dette kan underbygges av at spredningsaksene mot nord/sør og øst/vest krysser hverandre over åkerens høyeste punkt (Fig.18-19).

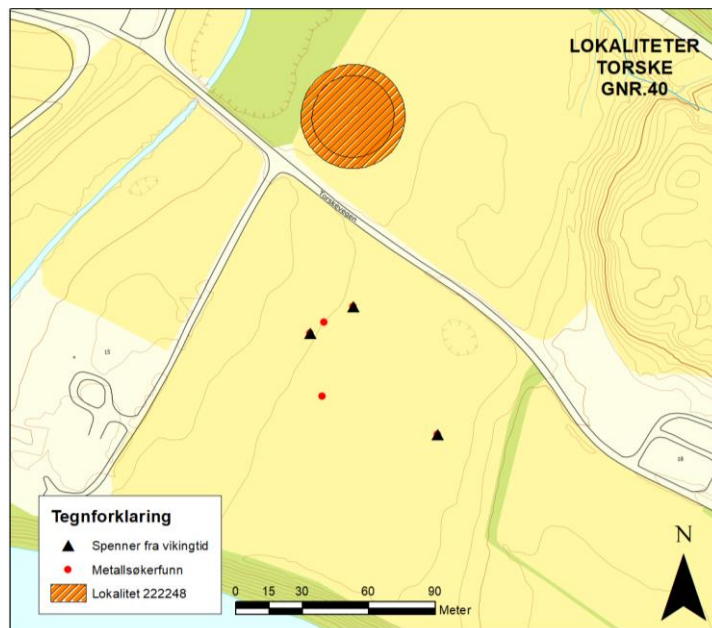
Figur 18: Utvalgte metallsøkerfunn fra romertid og folkevandringstid på lokalitet 177927. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad

Figur 19: LIDAR-kart over lokalitet 177927. Kartgrunnlag er hentet fra askeladden.ra.no

7.5 Torske

Torske deles opp som to separate lokaliteter, fordi området deles av en vei. Det er imidlertid usikkert om veien er eldre enn gjenstandsmaterialet som er presentert i materialkapittelet. Konsentrasjonene av funn fra jernalder befinner seg på den søndre lokaliteten, og beslaget fra det nordlige jordet er ikke nøyaktig kartfestet i Askeladden. På bakgrunnen av denne usikkerheten velger jeg å se på lokalitetene som et samlet område i diskusjonen.

Figur 20 Utvalgte metallsøkerfunn på lokalitet 222249 og lokalitet 222248. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmesstad

Spredning

Metallsøkerfunn fra jernalder på lokalitet d222249 er spredt over et område på rundt 70 x 30 meter. Både lokalitet 222248 og 222249 en tydelig kronologisk sammenheng til vikingtid. Et fragment av en bøylespenne fra eldre jernalder kan ikke kan settes i denne sammenhengen. To spennefragmenter på lokalitet 222249 utgjør sannsynligvis deler av samme spenne på grunn av formen, patineringen, og den geometriske dekoren. Spennefragmentene på Torske kan utgjøre en sammenheng gjennom drakt-praksis og gravskikk. Avstanden mellom fragmentene av den likearmede spennen og skålspenner er imidlertid over 70 meter, og det gjør den romlige sammenhengen mindre sikker.

Graver

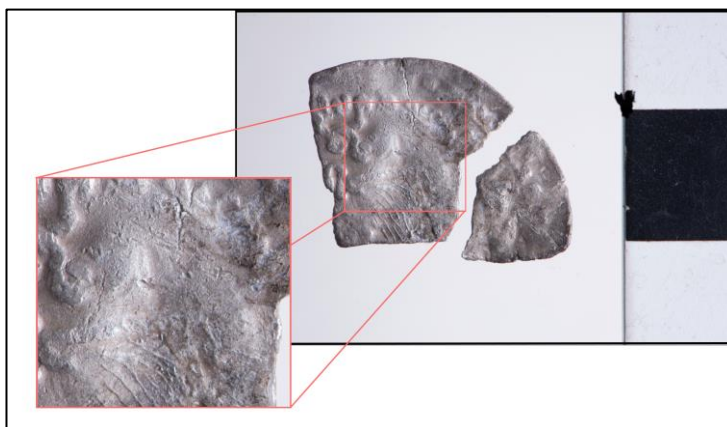
Det insulære beslaget på lokalitet 222248 kan ikke gis noen romlig sammenheng til resten av funnmaterialet, men er tydelig tilknyttet de sølvmyntene som en importvare. Ettersom beslaget er gjenbrukt som en spenne, kan gjenstanden representere en gravkontekst. Det mangler imidlertid flere gjenstander i nærheten som kan knyttes til denne funksjonen på det nordlige området. Dersom lokalitet 222249 representerer et metallverksted, kan denne gjenstanden representere et råmateriale til smelting. Den fragmenterte skålspenner på lokalitet 222249 kan også indikere at det har vært

gravlegginger på området. Torske har antagelig hatt graver lenger vest på Hjellan-jordet, i sammenheng med Løykja gravfelt (Gaustad, 1965, s. 82). Det er en mulighet at dette feltet har hatt graver i periferien, slik som metalløkerfunnene indikerer på Øverbakkan og Løken.

Smeltevirksomhet

Sølvmyntene fra lokalitet 222249 kan utgjøre en funksjonell sammenheng. Begge myntene har rette bruddflater, som antyder at de har vært hakket. Den arabiske sølvmynten er dårligere bevart enn den tyske mynten, og har en mer krakelert overflate, spesielt i bruddflatene. Det kan antyde at det ikke er kjemiske nedbryting av sølvet som har forårsaket nedbrytningen. Krakeleringen kan skyldes sterk varmpåvirkning fra en smelteprosess. Hakkingen av sølvet, og den tydelige smeltesporene på den arabiske mynten kan vise en sammenheng med smelteaktivitet på området. Dersom myntene representerer en håndverkskontekst er mulig at den spennefragmentet fra eldre jernalder og bruddstykkene av den likearmede spennen kan representere råstoff til smelting.

*Figur 21: Foto: Terje Masterud Hellan
Fremheving av Carl Fredrik W-H Vemmestad
Den arabiske søvmynten, T27681. Overflaten
til mynten er krakelert og rillene (nederst i den
fremhevede ruten) kan indikere at mynten har
vært varmpåvirket.*

Fra kontekster der man har kunnet påvise smelteaktivitet, slik som kaupang, er det vanlig å finne vektlodd av bly i sammenheng med smelteaktivitet (Pedersen, 2000, s. 99-100). Det mangler slike gjenstander som kan underbygge denne sammenhengen, men det kan skyldes utvalget som er gjort i denne oppgaven.

8. Resultater og representativitet.

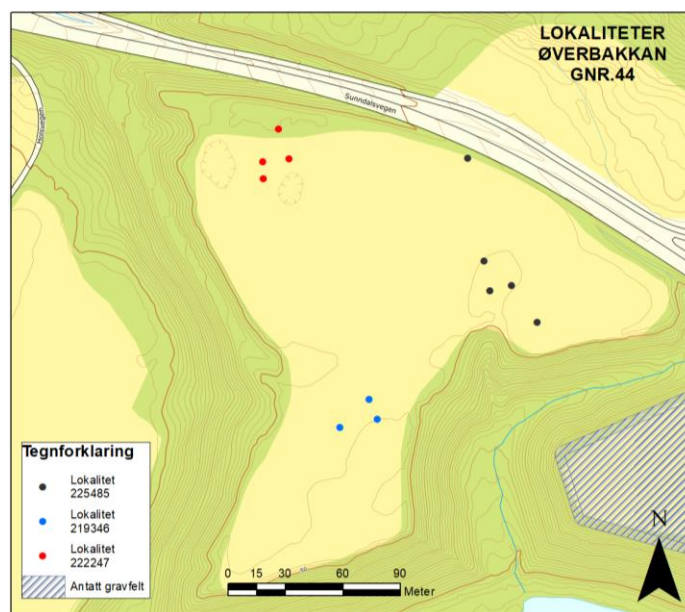
For å kunne konkludere sammenhengene på detektorlokalitetene, er det nødvendig å undersøke representativiteten til materialet. Diskusjonen av sammenhengene mellom metallsøkerfunn viser at det er noen lokaliteter der seleksjonen har fjernet mye av funnmaterialet. Dette er spesielt tydelig på Løykja kyrkjegard. Det er også en overvekt av sammenhenger mellom metallsøkerfunn som representerer gravkontekster, på flere lokaliteter. For presentasjonen av disse refleksjonene vil jeg i hovedsak reflektere over problemer med eksempler på lokalitetene der de er mest synlige. De problemene som tas opp her er tilstede på alle lokalitetene, men på grunn av oppgavens rammer er det ikke mulighet for å diskutere alle disse i dybden.

8.1. Funntomme og funnrrike områder

Sammenhengene mellom metallsøkerfunn på denne lokaliteten kan tolkes som tre gravkontekster. Den eldste av disse befinner seg på lokalitet 222247 og kan dateres til siste del av folkevandringstiden, mellom 500 og 600 e.kr. Lokalitet 219346 og 225485, virker imidlertid som de er samtidige, rundt overgangen til 900 e.kr.. Det påfallende funnløse området midt på jordet utgjør imidlertid et spørsmål om representativiteten til de tre funnkonsentrasjonene. Ettersom det ikke har blitt utført organiserte metallsøk på området, kan det tomme området være et resultat av nedprioritering.

Funnkonsentrasjonen på lokalitetene kan derfor indikere både intensivt metallsøking og en enkelt deponering av metallgjenstander.

Det kan også stille spørsmål om innsamlingspraksis på området. Sammenhenger i funnmaterialet på både lokalitet 222247, 219346 og 225485 kan representere en gravkontekst, men også

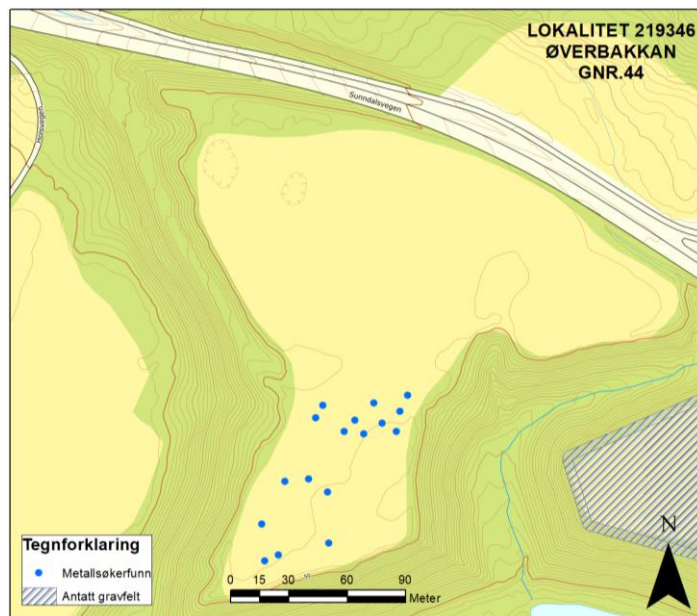
Figur 22 Utvalgte metallsøkerfunn på lokaliteter på Øverbakkan. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad

metallhåndverk. Siden området ikke er systematisk undersøkt¹¹, er det en mulighet at innsamlingspraksiser har gjort at slagg og smelteperler ikke er underrepresentert.

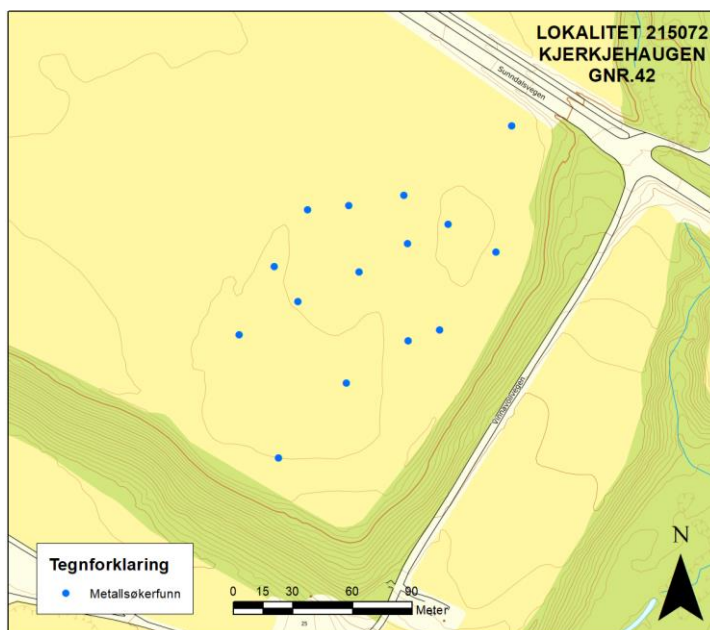
Materialet som ble selektert vekk i begynnelsen av oppgaven, viser at området er intensivt nyttet fram til nyere tid (fig.23), hvilket gjør det vanskelig å si med sikkerhet at materialet kan knyttes til vikingtid. Et sylindrisk vektlodd av bly og et pæreformet lodd fra middelalder er funnet like ved, i konsentrasjonen av metallfunn nord på lokaliteten. Det gjør det også mulig at fragmentet av skålspenen og beslaget kan være råmaterialer til støpning. Mengden funn fra nyere tid kan antyde at bebyggelsen fra før 1680 har ligget i området. I en bosetningskontekst kan det være en mulighet å se på funnmaterialet som utstyr etter metallstøping, slik som det ble gjort i utgravingen av Huseby-hallen ved Kaupang (Skre, 2007, s. 240-242).

8.2 Stor spredning og overrepresentering av yngre jernalder

Den store spredningen av funn på området kan skyldes antagelig forskjellig dyrkingsforhold på denne lokaliteten sammenlignet med Hol. Funntettheten kan imidlertid være en følge av at jorden er fredet,

Figur 23 Alle metallsøkerfunn på lokalitet 219346. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad

Figur 24 Alle metallsøkerfunn på lokalitet 215072. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad

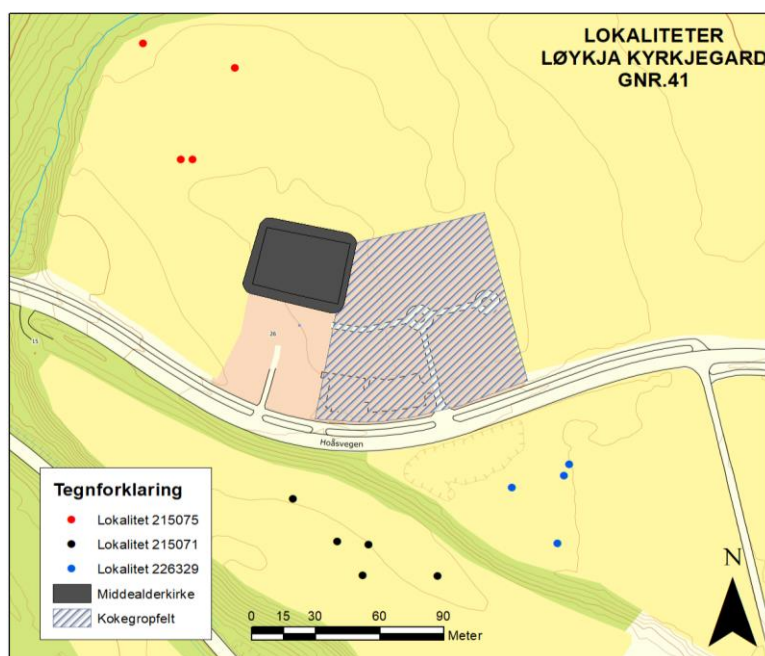
¹¹ Registreringen fra 2017 er ikke inkludert i denne oppgaven.

som medfører at privat metallsøk ikke lenger er tillatt på området. Det kan gjøre at funnspredningen er et resultat av færre metallsøk på jordet. Utvalget i oppgaven medførte også at flere funn fra Kjerkehaugen ikke ble inkludert (fig.24). Funn som ikke er inkludert i materialet er derimot også svært spredte, og tidfestes i hovedsak til middelalder.

Funn fra Kirkehaugen viser at det har foregått mest aktivitet på området i yngre jernalder, men det er en mulighet at denne tidsperioden er overrepresentert. Som Paulsson, Watt og Pilø nevner i sine refleksjoner er kulturlag fra vikingtid og yngre jernalder ofte fraværende der det finnes metallsøkerfunn fra eldre jernalder. Bøylespennen fra eldre jernalder er svært godt bevart sammenlignet med de andre likearmede spennene. Den gode bevaringen til spennen kan antyde at eventuelle kulturlag fra folkevandringstid er relativt uskadde. Hvis dette stemmer kan gjenstander fra folkevandringstid og eldre jernalder være underrepresentert blant metallsøkerfunnene.

8.3 Snevert utvalg av gjenstander

Lokalitetene ved Løykja kyrkjegård har blitt preget av gjenstandsutvalget i denne oppgaven. De to av tre lokaliteter ble sortert vekk på grunn av funnmaterialets dateringer (Kap.4.2.2). På lokaliteten befinner det seg også to andre funn som ble sortert vekk: Ett spinnehjul av bly (T27727) og et kuleformet vektlodd av bly/kobberlegering (T27482). Disse gjenstandene har ikke en snever tidfesting, men kan være relaterte til miniatyrøksen. For eksempel ble miniatyrøksen fra Svingesæter funnet sammen med et lignende spinnehjul av bly (Kap.6.3.6). Lokaliteten har ingen funn som med sikkerhet kan tidfestes som senere enn sen vikingtid. Med denne bakgrunnen er det mer sannsynlig at funnene som ikke er

Figur 25 Figur 26 Alle metallsøkerfunn på Løykja kyrkjegård. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad

inkludert kan tidfestes innenfor denne rammen. Dette betyr at oppgavens utvalg av funn, ikke nødvendigvis er representativt på denne lokaliteten.

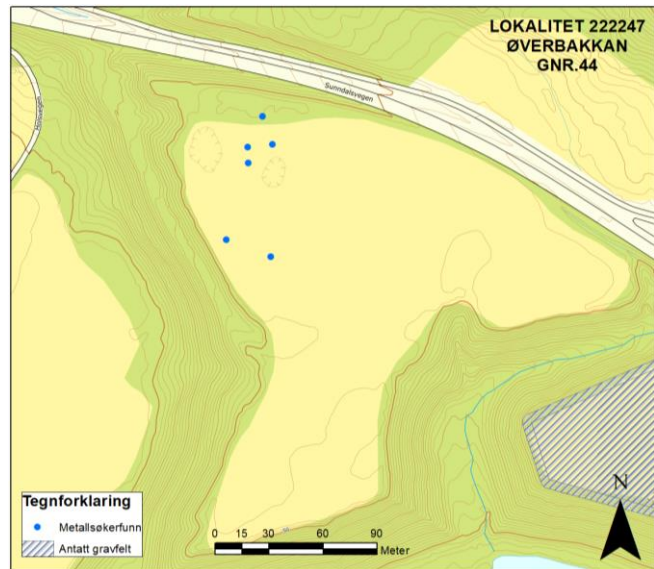
8.4 Mange graver

Sammenhengene i funnmaterialet viser at metallsøkerfunn fra Løken kan representere et mindre gravfelt. Som følge av funnmengden kan det representere minst en grav fra yngre romertid, minst en grav fra folkevandringstid, og to graver fra merovingertid. Det er imidlertid problematisk at det ikke er noen gjenstander på lokaliteten som kan motsi eller nyansere denne tolkningen. Overrepresentering av graver kan skyldes utvalgsprosesser i denne oppgaven, ettersom det er sortert vekk en del materiale fra denne lokaliteten. Utvalgsprosessene kan derfor medføre at enkelte gjenstandstyper er underrepresentert. Draktspenner er derimot overrepresentert i funnutvalget. Mange av gjenstandsstudiene som er brukt i denne oppgaven, baserer seg i hovedsak på draktspenner fra gravkontekster. Dette kan påvirke hvilke sammenhenger som tildeles metallsøkerfunnene.

Metallsøkerfunnene fra lokalitetene på Øverbakkan kan også representere en eller flere gravkontekster. Sett bort ifra sammenhengene mellom enkeltgjenstandene skyldes denne tolkningen metallsøkerfunnenes sammenheng med det nærliggende gravfeltet. Denne sammenhengen mellom metallsøkerfunn og kulturminner går igjen på flere av lokalitetene. Det er imidlertid problematisk at gjenstandene kan ha denne sammenhengen på over halvparten av områdene. Sunndalen er imidlertid et område med mange store gravfelt, så representeringen er av gravfelt er ikke helt usannsynlig.

8.5 Underrepresenterte materialer

En samling av spennefragmenter kan i noen tilfeller også knyttes opp mot metallhåndverk, slik som det ble påvist på detektorlokaliteten Missingen/Åkerberg (Maixner, 2015b, s. 31). I materialeleksjonen, i denne oppgaven, ble det imidlertid valgt bort to spennefragmenter som kan antyde en slik sammenheng (fig.25). I Missingen/ Åkerberg var det imidlertid også metallavfall fra finsmedaktivitet (Maixner, 2015b, s. 31) som ikke er funnet på denne lokaliteten. På Torske er det derimot sammenhenger mellom metallsøkerfunn som

Figur 27 Alle metallsøkerfunn på lokalitet 222247. Geometrien til kulturminner er hentet fra askeladden.ra.no Kart er utarbeidet av Carl Fredrik W-H Vemmestad

kan representere en mindre håndverks plass. Den arabiske sølvmynten har indikasjoner på å være produksjonsavfall og det kan bety at annet avfall kan være underrepresentert på lokaliteten.

Sett bort ifra de sfæriske vektloddene, er det heller ingen gjenstander av jern i materialet fra privat metallsøk. Det betyr at jernalderen, ironisk nok, representeres uten en eneste gjenstand av jern. Denne underrepresenteringen av jern, og overrepresentering av draktspenner i kobberlegering, gjør antagelig at mannsrelaterte gjenstander er underrepresentert i materialet.

9. Oppsummering og konklusjoner

Gjennom de siste tre kapitlene har jeg forsøkt å kontekstualisere metallsøkerfunn gjennom sammenhenger i funn, lokaliteter, kulturminner og stedsnavn. Kontekstualiseringen har vist at det er mulig å se sammenhenger mellom metallsøkerfunn på detektorlokalitetene, som i noen tilfeller kan knyttes opp mot kulturminner i nærområdet. Det har ikke vært mulig å påvise en direkte sammenheng mellom metallsøkerfunn stedsnavnenes betydning i kontekstualiseringen. Dette kan imidlertid skyldes at det ikke har vært gjenstandene som har vært det sentrale i aktivitetene som har kjennetegnet stedene. For å besvare problemstillingen, om metallsøkerfunn kan brukes til å

identifisere konkrete aktiviteter, har jeg også forsøkt å reflektere over representativiteten til materialet.

Refleksjonen over mangler og underrepresentering ble gjort i kapittel 8 for å belyse hvordan metallsøkerfunnene kan brukes som et kildemateriale, for å fortelle om landskapsbruk og samfunn i Sunndalens jernalder. Det har vist seg i kontekstualiseringen at sammenhenger mellom metallsøkerfunn på samtlige lokaliteter berøres av spørsmål om representativitet. På grunn av utfordringene ved representativiteten kan det ikke sies med sikkerhet akkurat hvilken aktivitet metallsøkerfunnene representerer.

Sammenhenger mellom metallsøkerfunn, stedsnavn og kulturminner

Metallsøkerfunnene fra detektorlokalitetene i Sunndalen har vist en kronologisk spredning til flere tidsperioder, som i stor grad reflekterer dateringen til de kjente kulturminner i undersøkelsesområdet, og i resultatene fra tidligere utgravninger. Lokalitetene på Øverbakkan, Løken skiller seg ut som de områder der metallsøkerfunnene mest sannsynlig representerer graver eller gravfelt. Metallsøkerfunn fra Torske kan representere en håndverks plass (kap.7.5).

Sammenhengen mellom metallsøkerfunn på Øverbakkan og Løken viser likhetstrekk med funnmaterialet fra de store gravfeltene på Hovin og Løykja, og kan underbygge tidligere tolkninger av Løken sin rolle som en sentral plass i Sunndalen. Den mulige håndverks plassen på Torske kan indikere stedet der sølv og importgjenstander kan ha smeltet om til smykker eller barrer. Metallsøkerfunn fra Kjerkjehaugen og Løykja kyrkjegard har imidlertid ikke hatt like klare sammenhenger, men mengden vektlodd på Kjerkjehaugen kan indikere at også dette området har hatt en tilknytning til sølv gjennom handel, bøter eller skatt.

Konkrete aktiviteter?

Hovedproblemstillingen i denne oppgaven var å undersøke mulighetene for å identifisere konkrete aktiviteter fra eldre og yngre jernalder i Sunndalen, gjennom kontekstualisering av metallsøkerfunn. Kontekstualiseringen har påvist flere sammenhenger mellom metallsøkerfunn som kan representere konkrete aktiviteter i jernalderen. Kontekstualiseringen har imidlertid også påvist flere problemer ved representativiteten til gjenstandsmaterialet på detektorlokalitetene.

Som reflektert kapittel 8, er det usikkert hvorvidt metallsøkerfunn fra Sunndalen er representative. Det funntomme området på Øverbakkan og spredningen av funn på Kjerkjehaugen reflekterer at det må gjøres mer systematiske undersøkelser for å treffe en endelig konklusjon om sammenhengene. Det er imidlertid også usikkert hvor representativt materialet er, på bakgrunn av seleksjonen som ble foretatt i kap.3. Bakgrunnen for seleksjonen var gjort som et forsøk på å fjerne funn med usikre sammenhenger til materialet, men refleksjonene i kapittel 8 viser at dette kan ha vært et feilsteg.

Resultatene av kontekstualiseringen i denne oppgaven kan ikke kan regnes som en sikker kilde på spor etter *konkrete* aktiviteter, men heller en indikator. Gjenstandsutvalget har gjort gravkontekster tydelige, men imidlertid også lagt begrensninger på enkelte tolkningsmuligheter av handels- og produksjonssteder gjennom utsorteringen av gjenstander slik som vektlodd og spinnehjul av bly

Konklusjon og fremtidige undersøkelser

For å konkludere dette forsøket på en kontekstualisering vil jeg si at metallsøkerfunn kan representere konkrete aktiviteter på detektorlokalitetene, men at dette må baseres på en form for organisert undersøkelse. Kontekstualiseringen indikerer at det er områder som må granskes nærmere og materialer på detektorlokalitetene som må samles inn av detektoristene for å forsterke materialets representativitet. For videre undersøkelser vil jeg også poengtere at det trengs flere kronologiske studier på de gjenstandstypene som ikke kan dateres godt nok i denne oppgaven. Med de store kvantitetene av metallsøkerfunn som museene kan forvente i årene som kommer er det nødvendig å ha bedre gjenstandstypologier. Det er tydelig at metallsøkerfunn har et stort potensiale som en kildegruppe, men for å gi de en verdi som kilder kan de ikke anses som et problem man kan løse ved en enkelt undersøkelse. De må heller betraktes som en del av et arkeologisk tolkningsprosjekt.

Bibliografi

- Aannestad, H.L. (2015). *Transformasjoner: omforming og bruk av importerte gjenstander i vikingtid*. (Ph.d. Ph.d. avhandling), Universitetet i Oslo, Oslo.
- Albris, S.L. (2014). *At bo, at benævne: Arkæologi og stednavne i jernalderens og vikingtidens landskab, Eksempler fra Sydvestjylland*. (Mastergradsavhandling), Københavns universitet, København.
- Bakka, E. (1963) Some english decorated metal objects found in norwegian viking graves: Contributions to the art history of the eight century A.D., *Årbok for universitet i Bergen: Humanistisk serie*. Oslo: Norwegian Universities press Bergen.
- Berger, A.A. (2014). *What objects mean: An introduction to material culture* (2 utg.). Walnut Creek, California: Left Coast Press Inc.
- Bill, J. & Rødsrud, C.L. (2013). En ny markeds- og produksjonsplass ved Gokstad i Vestfold. *Nicolay*(120), 5-11.
- Branca, A., Helgesson, B., Hårdh, B. & Tegnér, M. (1999). Detektorfunna föremål från järnåldern. Översikt av materialet vid årsskiftet 1998/1999. I B. Hårdh (red.), *Fynden i centrum. Keramik, glas och metal från Uppåkra* (Vol. 30, s. 59-65). Lund: Almqvist & Wiksell International.
- Brink, S. (2008). Naming the land. I S. Brink & N. Price (red.), *The Viking World* (s. 57-66). 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge.
- Brøgger, A.W. (1921). *Ertog og øre: den gamle norske vegt*. Oslo: Jacob Dybwad.
- Brøndsted, J. (1960). *Danmarks oldtid: 3: Jernalderen* (2 utg. Vol. 3). København: Gyldendal forlag.
- Bø, O. (2009). kirkebakken. I A. Dybdahl (red.), *Store norske leksikon* (4 utg.). snl.no: Store Norske Leksikon.
- Callmer, J. (1976). Oriental coins and the beginning of the Viking period. *Fornvännen*(71), 175-185.
- Christiansen, T.T. (2016). Recreational metal detecting and archaeological research: Critical issues concerning Danish metal-detector finds. I R. J. Martens, M. (red.), *Pløyejord som kontekst* (s. 23-26). Kristiansand: Portal forlag og kulturhistorisk museum, UiO.
- Darvill, T. (1999). The historic environment, historic landscapes, and space-time-action models in landscape archaeology. I P.J. Ucko (red.), *The archaeology and anthropology of landscape* (s. 104-118). London & New York: Routledge.
- Gansum, T., Jerpåsen, G.B. & Keller, C. (1997). *Arkeologisk landskapsanalyse med visuelle metoder* (L. Selsing, red.). Stavanger: Arkeologisk museum i Stavanger.
- Gaustad, F. (1965). Bygdene i Oldtiden. I I. Seljedal (red.), *Sunnalsboka: bind I*. Trondheim: Sunndal, Øksendal og Ålvundeid Sogelag.
- Gjessing, G. (1934). *Studier i norsk merovingertid: kronologi og oldsaksformer*. (Doktorgradsavhandling), Det kongelige Fredriks Universitet i Oslo, Oslo.
- Glørstad, Z.T. (2010). *Ringspennen og kappen: Kulturelle møter, politiske symboler og sentraliseringsprosesser i Norge ca. 800-950*. (Doktorgradsavhandling), Universitetet i Oslo, Oslo.

- Graham-Campbell, J. (2011). Pins and Pennular Brooches. I D. Skre (red.), *Things from the Town. Artefacts and Inhabitants in Viking-age Kaupang*. (s. 99-106). Århus: Århus University Press.
- Grieg, S. (1929). *Vikingetidens skattefund* (Vol. II). Oslo: Universitetets oldsaksamling.
- Gullbekk, S.H. (2008). Coinage and monetary economies. I S. Brink & N. Price (red.), *The Viking World* (s. 159-169). Oxon & New York: Routledge.
- Hansen, U.L. (2008). Blandt Europas elite. I C. Adamsen, U.L. Hansen, F.O. Nielsen & M. Watt (red.), *Sorte Muld* (1 utg., s. 83-91). Rønne: Bornholm museum, Forlaget Wormianum & Kulturarvsstyrelsen.
- Hatz, G., Hatz, V., Zwicker, U., Gale, N. & Gale, Z. (1991). Otto-Adelheid-Pfennige. Untersuchungen zu Münzen des 10./11. Jahrhunderts. I B. Malmer (red.), *Commentationes de nummis saeculorum IX-XI*. Stockholm: The Royal Swedish Academy of Letters History and Antiquities
- Haugen, H. (2009). *Menn og deres perler*. (Mastergradsavhandling), Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Henriksen, M.B. (2016). Pløjelagsfund og formationsprosesser. I J. Martens & M. Ravn (red.), *Pløjejord som kontekst* (s. 69-89). Kristiansand: Portal forlag og kulturhistorisk museum UiO.
- Hodder, I. & Hutson, S. (1991). *Reading the past: current approaches to interpretation in archaeology* (3 utg.). Cambridge: The press syndicate of the university of Cambridge.
- Hofseth, E.H. (1985). Det går i spinn: Forsøk på klassifisering av spinnehjul i Rogaland. *AmS-Skrifter*, 16(II), 33-61.
- Hårdh, B. (1998). Preliminära notiser kring detektorfynden från Uppåkra. I L. Larsson & B. Hårdh (red.), *Centrala platser- centrala frågor: Samhällsstrukturen under Järnåldern* (Vol. 28, s. 113-127). Lund: Almqvist & Wiksell International.
- Hårdh, B. (2011). Scandinavian metalwork. I D. Skre (red.), *Things from the Town. Artefacts and Inhabitants in Viking-age Kaupang*. (s. 29-63). Århus: Århus University Press.
- Jensen, A. (1998). *Likearmede spenner: Overgangen mellom eldre og yngre jernalder i Norge*. (Mastergradsavhandling), Universitetet i Bergen, Bergen.
- Johnson, M. (2008). *Ideas of landscape* (4 utg.). Oxford: Blackwell publishing.
- Johnson, M. (2010). *Archaeological theory: an introduction* (2 utg.). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Jørgensen, L. & Petersen, P.V. (1998). *Guld, magt og tro: Danske skattefund fra oldtid og middelalder*. København: Nationalmuseet, Thaning & Apel.
- Jåtten, T. (2006). *Insulære gjenstander funnet på Vestlandet: Betydning og funksjon i ny kontekst*. (Mastergradsavhandling), Universitetet i Bergen, Bergen.
- Kristoffersen, S. (2006) Kvinnedrakt fra Rogaland i folkevandringstid. In L. Selsing (seriered.), *AmS-Varia. Draktutstyr*. Stavanger: Arkeologisk museum i Stavanger.
- Kristoffersen, S. (2013) Ten, tråd og nøste: om dekor på spinnehjul. In U. Pedersen (seriered.), *Viking: Norsk arkeologisk årbok* (s. 137-150). Oslo: Norsk arkeologisk selskap.
- Ljungkvist, J. & Lindkvist, A. (2009). *Kartering med metaldetektor och bebyggelsestudie i norra Gamla Uppsala: Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centrum*. . Hentet fra Uppsala: Lund, C. & Ørsnes, M. (1982). Metaldetektorer - fund og fortidsminder. I F.o. Nationalmuseet (red.). København: Poul Kristenesen.

- Maixner, B. (2015a). Én lov - ulik forvaltningspolitikk : Om norsk forvaltningspraksis rundt privat metallsøking i pløyejord og dens konsekvenser. *Fornvannen*, 110 (2015), 201-213, fasc.203.
- Maixner, B. (2015b). Missingen/Åkerberg i Østfold: en storgård fra jernalderen med tilknyttet håndverkssenter. *Fornvannen*(110), 27-42.
- Maixner, B. (2016). Metallsøkeprosjekt Missingen/Åkerberg – et samarbeidsprosjekt mellom forvaltningen og frivillige rundt en storgård fra jernalderen. I J. Martens, Ravn, M. (red.), *Pløyejord som kontekst -Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling Artikkelsamling* (s. 133-146). Kristiansand: Portal Forlag og Kulturhistorisk museum, Arkeologisk seksjon.
- Mangerud, K. (2009). *Veien til bedre pløying: en veiledning av Kjell Mangerud*. Hentet fra Elverum:
- Martens, J. (2016). Pløyejord som kontekst: Metallsøking forskning og forvaltning. I R. J. Martens, M. (red.), *Pløyejord som kontekst* (s. 13-22). Kristiansand: Portal forlag og kulturhistorisk museum UiO.
- Melheim, A.L., Aannestad, H.L., Martens, J. & Martinsen, J.R.P. (2016, 01.07.2016). Metallsøking på Sem, Øvre Eiker. Hentet 30.04, 2018, fra <http://www.norark.no/innsikt/metallsoking-pa-sem-ovre-eiker/>
- Meyer, E.N. (1934). *Relieffspenner i Norden* (Vol. 4). Bergen: Bergen Museum.
- Mikkelsen, E. (2008). The Vikings and Islam. I S. Brink & N. Price (red.), *The Viking World* (s. 543-550). Oxon & New York: Routledge.
- Narmo, L.E. (1996). "Kokekameratene på Leikvin". Kult og kokegroper. *Viking*(49), 79-101.
- Olsen, A.B. (2013) Undersøkelsen av et eldre jernalders tunanlegg på Sausjord, Voss, Hordaland: Et nytt bidrag til kunnskapen om jernalderssamfunnets sosiale og politiske organisasjon. In U. Pedersen (seriered.), *Viking: Norsk arkeologisk årbok* (s. 87-112). Oslo: Norsk arkeologisk selskap.
- Olsen, B. (1997). *Fra ting til tekst: teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning* (3 utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Olsen, M. (1971). *Hvad våre stedsnavn lærer oss* (2 utg.). Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsforlaget.
- Paulsson, J. (1999). Metalldetektering och Uppåkra. Att förhålla sig till ett detektormaterial. I B. Hårdh (red.), *Fynden i centrum. Keramik, glas och metal från Uppåkra. Uppåkrastudier 2*. (Vol. 30, s. 41-56). Lund: Almqvist & Wiksell International.
- Pedersen, U. (2000). *Vektlodd - Sikre vitnesbyrd om handelsvirksomhet?* (Mastergradsavhandling), Universitetet i Oslo, Oslo.
- Pedersen, U. (2001). Vektlodd - Sikre vitnesbyrd om handelsvirksomhet? *Primitive tider*(4), 19-36.
- Pedersen, U. (2008). Weights and balances. I D. Skre (red.), *Means of exchange. Dealing with Silver in the Viking Age* (s. 119-195). Århus: Århus University Press.
- Pedersen, U. (2013). Nye vektlodd fra Vestfold. *Nicolay*(119), 53-60.
- Petersen, J. (1928). *Vikingetidens smykker*. Stavanger: Stavanger Museum.
- Petersen, J. (1951). *Vikingetidens redskaper*. Oslo: Det Norske Vitenskaps-Akademi.
- Petersen, J. (1955). *Vikingetidens smykker i Norge: katalog over utstillingen av norske smykker fra vikingetiden*. Stavanger: Stavanger Museum.
- Petersen, P.V. (2016). Håndtering af metaldetektorfund på nationalmuseet. I R. J. Martens, M. (red.), *Pløyejord som kontekst* (s. 37-50). Kristiansand: Portal forlag og Kulturhistorisk museum i Oslo.

- Pettersen, A.M.H. (2013). *Mellom de britiske øyer og Midt-Norge: En arkeologisk analyse av insulær kontakt og gjenstandsfunn i Trøndelag*. (Mastergradsavhandling), Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Pettersen, A.M.H. (2015). Insulære beslag fra vikingtidsgraver i Trøndelag: En undersøkelse av gjenstandenes bruk og betydning. *Primitive tider*, 17.
- Pilø, L. (2007). The fieldwork 1998-2003: Overview and methods ID. Skre (red.), *Kaupang in Skiringssal*. (Vol. 1). Århus: Aarhus University Press.
- Rasmussen, J.M. (2013). Metalldetektor til nytte og besvær. *Miljøkrim, Kunst og Kultur*, 02/2013(2), 50-53.
- Rasmussen, J.M. (2014). Securing Cultural Heritage Objects and Fencing Stolen Goods? A Case Study on Museums an Metal Detecting in Norway. *Norwegian Archaeological Review*, 47(1), 83-197.
- Riksantikvaren. (2014, 22.09.2016). Lokalitet 177927: Løken - Uavklart - Arkeologisk minne - Møre og Romsdal, Sunndal. Hentet 25.10, 2016, fra <https://askeladden.ra.no/AskeladdenInnsyn/#lokalitetdetails/177927>
- Riksantikvaren. (2017a, 29.06.2017). Pressemelding: Nye retningslinjer for privat metallsoeking. Hentet 08.01, 2018, fra <https://www.riksantikvaren.no/Aktuelt/Nyheter/Nye-retningslinjer-for-privat-metallsoeking>
- Riksantikvaren. (2017b). *Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsoeker*. Oslo: Riksantikvaren, Direktoratet for kulturminneforvaltning Hentet fra <https://www.riksantikvaren.no/Aktuelt/Nyheter/Nye-retningslinjer-for-privat-metallsoeking>.
- Riksantikvaren. (2018a). 107923: Hoel - Automatisk fredet - Arkeologisk minne - Møre og Romsdal, Sunndal. Hentet 14.05.2018, 2018, fra <https://askeladden.ra.no/AskeladdenRedigering/#/lokalitetdetails/107923>
- Riksantikvaren. (2018b). 107927: Løykja - Automatisk fredet - Arkeologisk minne - Møre og Romsdal, Sunndal. Hentet 13.05.2018, 2018, fra <https://askeladden.ra.no/AskeladdenRedigering/#/lokalitetdetails/107927>
- Rolfsen, P. (2016). Det rette pipet. I R. J. Martens, M. (red.), *Pløyejord som kontekst* (s. 111-126). Kristiansand: Portal forlag og kulturhistorisk museum UiO.
- Rosengren, E. (2010). Miniatyren - Ingen småsak. I B. Hårdh (red.), *Från romartida skalpeller till senvikingatida urnesspännen: Nya materialstudier från Uppåkra. Uppåkrastudier 11* (Vol. 61, s. 201-213). Lund: Almqvist & Wiksell International.
- Rygh, O. (1908) Gaardnavne i Romsdals amt. & K. Rygh (Vol. red.), *Norske Gaardnavne: Oplysninger samlede til brug ved matrikkelens revision: Vol. 13*. Oslo: Fabritius, W. C. & Sønner A/S.
- Rygh, O. (1999a). *Norske gaardenavne: Forord og innledning* (Faksimileutgave utg.). Trondheim: Tapir forlag.
- Rygh, O. (1999b). *Norske Oldsager: Ordnete og forklarede* (Faksimileutgave utg.). Trondheim: Tapir forlag.
- Røstad, I.M. (2008). Fugl eller fisk? En liten fugleformet spenne fra merovingertid. *Viking*, 71, 103-114.
- Røstad, I.M. (2016). *Smykkenes språk: Smykker og identitetsforhandlinger i Skandinavia ca. 400-650/700 e.kr. Bind I*. (Ph.d.), Universitetet i Oslo, Oslo.
- Salin, B. (1904). *Die altergermanische Thierornamentik. Typologische studie über germanische Metallgegenstände aus dem IV. bis IX. Jahrhundert, nebst eienr studie über irische Ornamentik*. (J. Mestorf, overs.). Stockholm: A. Asher & Co.

- Samdal, M. (2000). *Amuletter: Gjenstander med amulettkarakter i vestnorske graver i tidsrommet 350-1000 e.kr.* (Mastergradsavhandling), Universitetet i Bergen, Bergen.
- Schøning, G. (1778). *Reise giennem en Deel af Norge: I de Aar 1773, 1774, 1775 paa Hans Majestet Kongens Bekostning* (1 utg.). København: Gyldendal Forlag.
- Scotland, N.m.o. (2018). Scale and weights: from Kiloran Bay, Colonsay, Inner Hebrides. Record. Hentet 14.05.2018, fra <http://nms.scran.ac.uk/database/record.php?usi=000-000-099-686-C&scache=2jb8flz1ja&searchdb=scran>
- Seljedal, I. (1967). *Sunnalsboka: bind III*. Trondheim: Sunndal, Øksendal og Ålvundeid Sogelag.
- Seljedal, I. & Sande, J. (1966). *Sunnalsboka: bind II*. Trondheim: Sunndal, Øksendal og Ålvundeid Sogelag.
- Shetelig, H. (1906) Cruciform brooches of Norway. *Bergen Museums Aarvog: Vol. 8*. Bergen: Bergen Museum.
- Shetelig, H. (1910). Smaa bronsespænder fra folkevandringstiden. *Oldtiden:Tidsskrift for norsk forhistorie*(1), 21-51.
- Shetelig, H. (1911) En miniatyrøks av bronse fra vikingetiden. *Bergen museums årbok* (s. 73-). Bergen: Bergen Museum.
- Shetelig, H. (1912). *Vestlandske graver fra jernalderen*. Bergen: Bergen Museum.
- Skre, D. (2007). Excavations of the Hall at Huseby. I D. Skre (red.), *Kaupang in Skiringssal*. (Vol. 1, s. 223-247). Århus: Aarhus University Press.
- Solberg, B. (2003). *Jernalderen i Norge: ca. 500 f. Kr.-1030 e. Kr* (2 utg.). Oslo: Cappelen.
- Solberg, B. (2005). Stiler. I E. Østmo & L. Hedeager (red.), *Norsk arkeologisk leksikon* (s. 354-361). Oslo: Pax forlag.
- Stavik, J. (2011). Gerhard Schøning på SunndalsbesøkÅrbok for 2011 - nordmøre museum. Kristiansund: Nordmøre museum Hentet fra <http://www.nordmore.museum.no/bes%C3%B8k-oss/sunndal/gerhard-sch%C3%B8ning-p%C3%A5-sunndalsbes%C3%B8k>.
- Sørensen, M.L.S. (2000). *Gender archaeology*. Oxford: Blackwell publishers Inc. .
- Thrane, H. (1985). Gudmeproblemet og Gudmeundersøgelsen. I H. Thrane (red.), *Gudme problemer: Beretninger fra et bebyggelsesarkæologisk symposium på Hollufgård afholdt den 24.-25. Oktober 1984* (s. 4-10). Odense: Henrik Thrane.
- Tonning, C., Lie, R.O., Lia, V., Gabler, M. & Neubauer, W. (2017). Er de alle løsfunn? Metallsøkfunn og potensialet for bevart kontekst under pløyelaget. *Viking*, 80, 223-242.
- Ucko, P.J. & Layton, R. (1999). Introduction: gazing on the landscape and encountering the environment. I P.J. Ucko (red.), *The archaeology and anthropology of landscape* (s. 1-20). London & New York: Routledge.
- Vasshus, K.S.K. (2011). *Vestnorske offerlunder*. (Mastergradsavhandling), Universitetet i Bergen, Bergen.
- Wamers, E. (2011). Continental and insular metalwork. I D. Skre (red.), *Things from the Town. Artefacts and Inhabitants in Viking-age Kaupang*. (s. 65-97). Århus: Aarhus University Press.
- Watt, M. (2000). Detektorfund fra bornholmske bopladser med kulturlag. Repræsentativitet og metode. I M.B. Henriksen (red.), *Detektorfund - hvad skal vi med dem? Dokumentation og registrering af bopladser med detektorfund fra jernalder og middelalder*
- Rapport fra et bebyggelseshistorisk seminar på Hollufgård den 26. oktober 1998* (s. 79-99). Odense: Odense Bys Museer.

- Watt, M. (2006). Detector sites and settlement archaeology on Bornholm. A survey of "productive sites" from the Iron Age and the Viking Age 1996-1999. *Journal of Danish Archaeology*, 14(1), 139-167.
- Watt, M. (2008). Sorte Muld før og nu. I C. Adamsen, U.L. Hansen, F.O. Nielsen & M. Watt (red.), *Sorte Muld*. Rønne: Bornholms museum i samarbeid med forlaget Wormianum og Kulturarvsstyrelsen.
- West, S. (1985). *West Stow: The Anglo-Saxon Village Volume 1: Text*. Hentet fra Hadleigh:
- Westerdahl, C. (2011). The Maritime Cultural Landscape. I A. Catsambis, B. Ford & D.L. Hamilton (red.), *The Oxford Handbook of Maritime Archaeology* (s. 733-762). New York: Oxford University Press, Inc.
- Ørsnes, M. (1966). *Form og stil i sydiskandinaviens yngre germanske jernalder*. (Doktorgradsavhandling), Universitetet i København, København.
- Øye, I. (1988). *Textile equipment and its working environment, Bryggen in Bergen, c 1150-1500*. (2), Norwegian University Press, Oslo.
- Øye, I. (2011). Textile-production Equipment. I D. Skre (red.), *Things from the Town. Artefacts and Inhabitants in Viking-age Kaupang*. (s. 339-372). Århus: Århus University Press.

APPENDIKS

Museumsnr.	Gjenstand	Type	Periode	Gnr.	Funnår
T26510	Spinnehjul		vikingtid/middelalder/nyere tid	41	2014
T27029	Remspenne		yngre jernalder/middelalder	41	2015
T27023	Spiker		jernalder/middelalder/nyere tid	42	2015
T26924	Vektlodd		yngre jernalder	42	2015
T27030	Spinnehjul		yngre jernalder/middelalder/nyere tid	41	2015
T27028	Spinnehjul		yngre jernalder/middelalder/nyere tid	41	2015
T27027	Nøkkel	boltlåsnykkel	yngre jernalder/middelalder	41	2015
T27026	Spinnehjul		yngre jernalder/middelalder/nyere tid	41	2015
T26923	Vektlodd		yngre jernalder	42	2015
T26921	Spenne	likearmet spenne	folkevandringstid	42	2015
T26920	Spenne	fugleformet spenne	merovingertid	42	2015
T26918	Vektlodd		jernalder/middelalder	42	2015
T26917	Beslag	rembeslag	jernalder/middelalder/nyere tid	42	2015
T26916	Spenne	likearmet spenne	vikingtid	42	2015
T26915	Beslag		yngre jernalder/middelalder	42	2015
T26914	Remspenne		yngre jernalder/middelalder	42	2015
T26905	Vektlodd		yngre jernalder/middelalder	42	2015
T26903	Spenne	enkel bøylespenne	folkevandringstid	41	2015
T27604	Spatel		yngre jernalder?	44	2016
T27483	Øks	miniaturøks	yngre jernalder/middelalder	41	2016
T27482	Vektlodd		yngre jernalder/middelalder	41	2016
T27327	Fragment		jernalder/middelalder	40	2016
T27326	Leirkar	Klink/søm	jernalder/middelalder/nyere tid	40	2016
T27325	Vektlodd		yngre jernalder/middelalder	40	2016
T27323	Spenne	enkel bøylespenne	eldre jernalder	40	2016
T27321	Spenne	likearmet spenne	vikingtid	40	2016
T27318	Spenne	konisk spenne	merovingertid	41	2016
T27316	Spenne	konisk spenne	merovingertid	41	2016
T27315	Spenne	augenfibula	romertid	41	2016
T27314	Spenne	enkel bøylespenne	folkevandringstid	41	2016
T27313	Fingerring		yngre romertid	41	2016
T27297	Spinnehjul		yngre jernalder/middelalder/nyere tid	64	2016
T27296	Spenne		jernalder/middelalder	44	2016
T27295	Spenne	enkel bøylespenne	folkevandringstid	44	2016
T27294	Spinnehjul		yngre jernalder/middelalder/nyere tid	40	2016

T27292	Beslag	Spenne	yngre jernalder	40	2016
T27291	Vektlodd		yngre jernalder/middelalder	40	2016
T27290	Spinnehjul		yngre jernalder/middelalder/nyere tid	40	2016
T27286	Spinnehjul		yngre jernalder/middelalder	41	2016
T27282	Spinnehjul		yngre jernalder/middelalder/nyere tid	64	2016
T27277	Spinnehjul		yngre jernalder/middelalder/nyere tid	44	2016
T27276	Vektlodd		yngre jernalder/middelalder	44	2016
T27275	Beslag		yngre jernalder/middelalder	44	2016
T27274	Spenne	oval dobbelt skålspenne	yngre jernalder	44	2016
T27190	Beslag		yngre jernalder	44	2016
T27691	Mynt	Tysk	vikingtid	40	2016
T27607	Remspenne		yngre jernalder/middelalder/nyere tid	40	2016
T27514	Vektlodd		yngre jernalder	42	2016
T27513	Vektlodd		yngre jernalder	44	2016
T27511	Smykke		yngre jernalder/middelalder	44	2016
T27510	Vektlodd		yngre jernalder	44	2016
T27509	Spinnehjul		yngre jernalder/middelalder/nyere tid	44	2016
T27508	Spinnehjul		yngre jernalder/middelalder/nyere tid	44	2016
T27507	Spenne		yngre jernalder	44	2016
T27500	Beslag		vikingtid	44	2016
T27499	Spenne	korsformet spenne	folkevandringstid	44	2016
T27498	Spenne	likearmet spenne	folkevandringstid/merovingertid	44	2016
T27496	Spenne	Ringnål	vikingtid	44	2016
T27273	Vektlodd		yngre jernalder	44	2016
T27696	Perle	Skiveformet perle	jernalder/middelalder	41	2017
T27695	Spenne	korsformet spenne	romertid	41	2017
T27694	Spenne	likearmet spenne	folkevandringstid/merovingertid	41	2017
T27693	Spenne	korsformet spenne	folkevandringstid	41	2017
T27689	Pinsett		folkevandringstid	41	2017
T27688	Vektlodd		yngre jernalder/middelalder	41	2017
T27684	Spenne	likearmet spenne	vikingtid	40	2017
T27683	Spenne	oval dobbelt skålspenne	vikingtid	40	2017
T27681	Mynt			40	2017
T27675	Spenne	Fragment av likearmet bøylespenne	yngre jernalder/middelalder	44	2017
T27674	Mynt	Fragment av Kufisk	yngre jernalder/middelalder	44	2017
T27673	Vektlodd	Firkanted, Ørtung III	yngre jernalder/middelalder	44	2017

T27672	Fragment	Uviss, Sannsynligvis del av T27275	yngre jernalder/middelalder	44	2017
T27484	Perle	spiralperle	eldre jernalder	41	2017
T27727	Spinnehjul		yngre jernalder/middelalder/nyere tid	41	2017
T27692	Spenne		jernalder/middelalder	40	2017